

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

САВЛЯК ІННА ІГОРІВНА

УДК 343.98:343.34

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТАЄМНИЦЯ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСАДА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **І. І.Савляк**

Науковий керівник: **Лепей Олена Володимирівна,**
кандидат юридичних наук

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Савляк І. І. Таємниця спілкування як засада кримінального провадження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню питання про поняття, сутність таємниці спілкування як засади кримінального провадження, а також виключення з цієї засади. Визначено, що засада таємниці спілкування – це правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, яка може бути обмежена лише за судовим рішенням у випадках, визначених законом.

Відмічається, що у ст. 31 Конституції України не вказано про гарантування кожному таємниці інших форм спілкування. У цій частині існує невідповідність між конституційною нормою та ч. 1 ст. 14 КПК, яку потрібно усунути з тим, щоб на практиці не виникало питання про законність проведення негласних слідчих (розшукових) дій, під час яких здійснюється втручання у такі форми спілкування, та відповідно, про допустимість чи недопустимість зібраних доказів. Запропоновано перше речення ст. 31 Конституції України викласти у такій редакції: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, визначених законом».

Доведено, що необхідно доповнити ч. 2 ст. 246 КПК положенням про можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування, у кримінальному

провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, передбачених ч.ч. 2, 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 110-2 КК. Також ч. 2 ст. 14 КПК слід доповнити положенням, що втручання у приватне спілкування можливе з метою виявлення та запобігання злочину середньої тяжкості у випадках, передбачених цим Кодексом.

Констатовано, що допустимим може бути визнано тільки втручання у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним, а тому редакцію ч. 2 ст. 14 КПК слід змінити. Цю норму після слова «спілкування» необхідно доповнити словами «підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним».

Запропоновано доповнити ст. 14 КПК нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді. Крім того, цей Кодекс доцільно доповнити статтею про порядок прийняття даного рішення.

Вказано, що за часів, коли Україна перебувала у складі Російської імперії, вперше нормативне положення щодо гарантування таємниці приватного спілкування було закріплено 30 жовтня 1878 р. у ст. 368-1 Статуту кримінального судочинства. Таємницю листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень було запроваджено як принцип кримінального процесу у ст. 14-1 КПК 1960 р.

Доведено, що передбачену ст. 260 КПК негласну слідчу (розшукову) дію слід назвати «Аудіо-, відеоконтроль підозрюваного» та визначити у цій статті, що аудіо-, відеоконтроль підозрюваного є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без його відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови підозрюваного або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з його діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового

розслідування.

Аргументовано, що арешт на кореспонденцію має накладатися, якщо є достатні підстави вважати, що кореспонденція підозрюваного іншим особам або інших осіб підозрюваному може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають для нього істотне значення.

Акцентовано увагу на тому, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може застосовуватися лише за наявності достатніх підстав вважати, що у інформації, якою за допомогою засобів телекомунікацій підозрюваний обмінюється з іншим особами або інші особи з підозрюваним, містяться дані про вчинений злочин, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо. Максимальний строк зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж необхідно обмежити. Проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії не повинно перевищувати шести місяців.

Сформульовано пропозицію доповнити ч. 1 ст. 264 КПК абз. 2, що зняття інформації з електронних інформаційних систем може бути застосовано, якщо є відомості про наявність в електронній інформаційній системі або її частині, власником, володільцем або утримувачем якої є підозрюваний, інформації, зазначеної у абз. 1 цієї статті.

Обґрунтовано, що у невідкладних випадках, коли зволікання з арештом кореспонденції, зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанову про проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій має виносити прокурор на підставі клопотання слідчого. Така постанова повинна втрачати чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби.

Запропоновано доповнити ст. 263 КПК нормою, що при наявності загрози вчинення насильства, вимагання та інших злочинних дій щодо потерпілого, свідка або їх близьких родичів, зняття інформації з

транспортних телекомунікаційних мереж допускається за письмовою заявою цих осіб, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді.

Визначено, що у ч. 5 ст. 258 КПК є зайвим застереження щодо заборони втручання у приватне спілкування обвинуваченого, засудженого, виправданого, оскільки після передачі матеріалів кримінального провадження від прокурора до суду досудове розслідування, а отже й негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із втручанням у приватне спілкування, проводити не можна.

Констатовано, якщо про втручання у приватне спілкування підозрюваного із захисником або священнослужителем стало відомо під час або після проведення негласної слідчої (розшукової) дії, її проведення слід вважати законним, але отримані відомості, що розкривають зміст цього спілкування не можуть бути використані у кримінальному провадженні і підлягають негайному знищенню.

Доведено, що необхідно заборонити втручання у приватне спілкування: адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє; адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні; третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, з її представником; підозрюваного, який є іноземним громадянином, з представником дипломатичного представництва чи консульської установи; підозрюваного з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини.

Обґрунтовано, що ст.ст. 260, 261, 263, 264 КПК доцільно доповнити нормами про додаткові вимоги до клопотань прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Вказано, що аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на

кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем не можуть проводитися до постановлення ухвали слідчим суддею у випадках, передбачених ст. 250 КПК.

Аргументовано, що слідчого суддю місцевого суду необхідно уповноважити розглядати клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

Обґрунтовано, що надання прокурору повноваження приймати на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування, суперечить ст. 31 Конституції України. З тим, щоб усунути таку суперечність, необхідно доповнити цю статтю положенням, що винятки можуть бути встановлені прокурором при проведенні у особливому режимі досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

Сформульовано пропозицію визначити спеціальні вимоги до змісту протоколів, які складаються уповноваженими співробітниками оперативного підрозділу за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що пов'язані з втручанням у приватне спілкування.

Ключові слова: засада, таємниця спілкування, втручання у приватне спілкування, підозрюваний, слідчий суддя, надання дозволу.

SUMMARY

Savliak I. I. The secret of communication as the basis of criminal proceedings. – Research paper (manuscript).

Dissertation on Candidate of Legal Sciences Degree on specialty 12.00.09 – criminal proceedings and criminalistics; forensic research; operative search activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the study of an issue of the concept, the essence of the secret of communication as the basis of criminal proceedings, as well as exclusion from this principle. It is determined that the essence of the secrets of communication is the legal provision according to which during the criminal proceedings everyone is guaranteed the secrecy of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence, other forms of communication, which may be limited only by a court decision in cases stipulated by law.

It is noted that Article 31 of the Constitution of Ukraine does not specify the guarantee of every secret of other forms of communication. In this part, there is a discrepancy between the constitutional norm and Part 1 of Article 14 of the CPC, which needs to be eliminated in order to prevent the practice of questioning the legality of the conduct of secret investigative (search) actions during which interference is taking place in such forms of communication, and respectively, about the admissibility or inadmissibility of the evidence gathered. The first sentence of Article 31 of the Constitution of Ukraine is proposed in the following wording: «Everyone is guaranteed the secret of correspondence, telephone conversations, telegraph and other correspondence, and other forms of communication, determined by law».

It is proved that it is necessary to supplement Part 2 of Article 246 of the CPC with the provision on the possibility of conducting secret investigatory (search) actions, which are forms of interference with private communication, in criminal proceedings concerning crimes of moderate gravity, stipulated in Sections 2, 3 of Article 109, Part 1 Article 110, Part 1 Article 110-2 of the Criminal Code of

Ukraine. Also, Part 2 of Article 14 of the CPC should be supplemented with the provision that interference with private communication is possible in order to detect and prevent a crime of moderate gravity in cases provided by this Code.

It is stated that in the law-governed state only interference in the private communication of the suspect with other persons and other persons with the suspect may be admissible, and therefore Part 2 of Article 14 of the CPC should be changed. This norm after the word "communication" should be supplemented with the words "suspect with other persons and other persons with the suspect".

It is proposed to supplement Article 14 of the CPC with the norm that in the event of the threat of violence or other unlawful actions against persons taken under protection, written notification or written consent of these persons may be carried out removal of information from transport telecommunication networks, and in the absence of such a statement - on the basis of the decision of the investigating judge. In addition, the CPC should be supplemented with an article on the procedure for making this decision.

It was stated that at the time when Ukraine was part of the Russian Empire, for the first time the normative provision concerning the secrecy of private communication was secured on October 30, 1878, in Article 368-1 of the Statute of the Criminal Procedure. The secret of correspondence, telephone conversations and telegraphic communications was introduced as a principle of criminal proceedings in Article 14-1 of the CPC in 1960.

Proved that the stipulated Article 260 of the CPC, an unclassified investigation (wanted) action should be called "Audio -, video control of the suspect" and to determine in this article that the audio, video control of the suspect is a kind of interference with private communication, which is conducted without his knowledge on the basis of a decision the investigating judge if there are reasonable grounds to believe that the conversation of the suspect or other sounds, movements, actions related to his activity or place of residence, etc., may contain information relevant to the pre-trial investigation.

It is argued that arrest for correspondence should be imposed if there are reasonable grounds to believe that the correspondence of the suspect to other persons or other persons to the suspect may contain information about the circumstances relevant to the pre-trial investigation or things and documents that have a significant bearing on him.

The emphasis is placed on the fact that the removal of information from transport telecommunication networks can only be used if there are sufficient grounds for believing that information the suspect exchanges with other persons or other suspects with the help of telecommunication means contains data about the crime committed and provided that there are no other ways to obtain this data. The maximum term for removing information from transport telecommunication networks needs to be limited. The conduct of this uncensored investigative (search) action should not exceed six months.

The proposal to supplement Part 1 of Article 264 of the CPC by Part 2 stating that the removal of information from electronic information systems may be applied if there is information about the presence in the electronic information system or its part, the owner, owner or holder of the suspect, the data specified in Part 1 of this Article.

It is substantiated that in urgent cases, when delayed arrest of correspondence, removal of information from transport telecommunication systems can lead to loss of evidence in criminal proceedings, the decision to hold these secret investigators (investigatory actions) should be made by the prosecutor on the basis of a petition of the investigator. Such a decision should be void if it is not confirmed by the decision of the investigating judge during the day.

It is proposed to supplement Article 263 of the CPC with the norm that in the presence of the threat of violence, extortion and other criminal acts concerning the victim, witness or close relatives, the removal of information from transport telecommunication networks is allowed on the written statement of these persons, and in the absence of such a statement - on the basis of a decision of an investigating judge.

It has been determined that in Part 5 of Article 258 of the CPC there is an unnecessary warning regarding the prohibition of interference with the private communication of the accused, convicted, acquitted, since after the transfer of criminal proceedings from the prosecutor to a court, pre-trial investigation, and therefore secret investigatory (search) actions, crawled with interference in private communication, cannot be conducted.

It has been stated that if the interference with private communication with a suspect or counselor became known during or after an unconscientiously investigation (investigation) action, it should be considered lawful but the received information revealing the content of this communication cannot be used in the criminal proceedings and subject to immediate destruction. It has been stated that if the interference with private communication with a suspect or counselor became known during or after an unconscientiously investigation (investigation) action, it should be considered lawful but the received information revealing the content of this communication cannot be used in the criminal proceedings and subject to immediate destruction.

It is proved that it would be necessary to ban interference in private communication: a lawyer with a victim, a civil plaintiff, a civil defendant whose rights and legitimate interests he or she represents; lawyer with a witness to whom he or she provides legal assistance in a criminal proceeding; a third person regarding the property of which the issue of arrest is being resolved, with its representative; a suspect, an accused person who is a foreign citizen, a representative of a diplomatic mission or consular post; the suspect, accused of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights.

It is substantiated that Articles 260, 261, 263, 264 of the CPC should be supplemented by the norms on additional requirements to the request of the prosecutor, the investigator agreed with the prosecutor, and the issuance of permission to conduct such secret investigation (investigation) actions as audio, video control of a person, imposition of arrest on correspondence, removal of

information from transport telecommunication networks, removal of information from electronic information systems.

It is specified that audio, video control of a person, imposition of arrest on correspondence, removal of information from transport telecommunication networks, and the removal of information from electronic information systems cannot be conducted until a resolution approved by an investigating judge in cases stipulated in Article 250 CPC.

It is argued that the investigating judge of the local court should be empowered to consider the petition of the investigator, the prosecutor for granting permission to hold secret investigations (investigations), which are forms of interference in private communication.

It is substantiated that the powers of the prosecutor to receive on the territory (administrative territory) in which the legal regime of martial law, state of emergency, the conduct of the antiterrorist operation, the decision to hold secret investigations (searches), which are forms of interference in private communication, is in conflict with Article 31 Constitution of Ukraine. In order to eliminate such a contradiction, this article needs to be supplemented by the provision that exceptions may be established by the prosecutor when conducting a special pre-trial investigation in a military, extraordinary state or in the area of an anti-terrorist operation.

A proposal was made to define special requirements for the content of protocols drawn up by authorized employees of the operational unit based on the results of the secret investigation (search) activities related to interference with private communication.

Key words: principles, secret communication, interference in private communication, suspects, investigating judge, granting permission.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Маскалюк І. І. Аудіо-, відеоконтроль особи як різновид втручання у приватне спілкування. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 209-216.

2. Маскалюк І. І. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, як різновид втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 4. С. 254-258.

3. Маскалюк І. І. Окремі аспекти накладення арешту на кореспонденцію. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія ПРАВО. Випуск 29. Частина 2. Том 2. С. 121-124.

4. Маскалюк І. І. Деякі загальні положення про втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. № 1. С. 218-225.

5. Савляк И. И. Вмешательство в частное общение по УПК Украины. *Право и политика*. 2016. № 4. С. 181-186.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Маскалюк І. І. Прийняття прокурором рішення про втручання у приватне спілкування у районі проведення АТО. *Публічне адміністрування в сфері органів внутрішніх справ: матеріали круглого столу. Збірник наукових праць* (Київ, 14 травня 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 227-229.

7. Маскалюк І. І. Проведення огляду і виїмки кореспонденції. *Юридична наука: виклики і сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 10-11 черв. 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 119-122.

8. Маскалюк І. І. Заборона втручання у приватне спілкування. *Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 21-22 жовт. 2016 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С. 12-122.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП	15
 РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ГЕНЕЗА ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ .	23
1.1. Поняття та сутність таємниці спілкування як засади кримінального провадження.....	23
1.2. Генеза законодавства та науки щодо таємниці спілкування як засади кримінального провадження.....	48
Висновки до розділу 1.....	70
 РОЗДІЛ 2. РІЗНОВИДИ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАБОРОНА ТАКОГО ВТРУЧАННЯ.....	73
2.1. Різновиди втручання у приватне спілкування.....	73
2.2. Заборона втручання у приватне спілкування.....	110
Висновки до розділу 2.....	126
 РОЗДІЛ 3. НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ.....	129
3.1. Надання дозволу на втручання у приватне спілкування	129
3.2. Виконання рішення про дозвіл на втручання у приватне спілкування..	158
Висновки до розділу 3.....	173
 ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	179
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КК – Кримінальний кодекс України

КВК – Кримінально-виконавчий кодекс України

НСРД – Негласні слідчі (розшукові) дії

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄКЗП – Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ПВСУ – Пленум Верховного Суду України

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

ГПУ – Генеральна прокуратура України

СБУ – Служба безпеки України

АТО – Антитерористична операція

ФРН – Федеративна Республіка Німеччини

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

УПЛ – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини

ст. – стаття

ч. – частина

п. – пункт

абз. – абзац

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У ст. 31 Конституції України визначено, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

У розвиток цих конституційних положень законодавець закріпив у п. 7 ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України таку засаду кримінального провадження, як таємниця спілкування, зміст якої розкривається у ст. 14 цього Кодексу. У ній вказано, що під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети. Інформація, отримана внаслідок втручання у спілкування, не може бути використана інакше як для вирішення завдань кримінального провадження.

Окремі аспекти реалізації таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, розглядали Л.І. Аркуша, М.В. Багрій, В.О. Глушков, С.О. Гриненко, С.В. Єськов, М.І. Костін, В.А. Колесник, О.П. Кучинська, О.В. Лепей, Ю.В. Лисюк, Л.М. Лобойко, В.В. Луцик, В.Т. Нор, М.І. Пашковський, М.А. Погорецький, Д.Б. Сергєєва, Є.Д. Скулиш, О.С. Старенький, В.Я. Тацій, В.М. Тertiшник, В.Г. Уваров, Л.Д. Удалова, С.Б. Фомін, П.В. Цимбал, В.І. Шишкін, Р.М. Шехацов, В.В. Шум, М.Є. Шумило та ін.

Водночас на монографічному рівні питання про поняття та зміст цієї засади, порядок обмеження права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, не отримали комплексного теоретичного розроблення та потребують подальшого вивчення.

Актуальність теми дослідження має й суто практичний аспект. Втручання у приватне спілкування здійснюється шляхом проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд та виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем. Аналіз кримінального процесуального законодавства та практики його застосування свідчить про необхідність вдосконалення норм КПК України, які регламентують процедуру такого втручання. За даними судової статистики, вказані дії проводяться досить часто. Так, за 2016 р. тільки слідчі підрозділи Національної поліції направили в суди 52,9 тис. клопотань про надання згоди на їх проведення, 49 тис. з яких були задоволені. У 2017 р. слідчими суддями постановлено 152,2 тис. ухвал про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

З'ясування підстав та порядку прийняття і виконання судового рішення про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування, має важливе значення для розуміння таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, та побудови на цій основі науково обґрунтованої концепції подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства.

Наведені обставини зумовили вибір теми, структуру і зміст дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 та Плану заходів з її реалізації, схваленого

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р; Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28).

Тему дисертаційного дослідження затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 24 грудня 2013 р. (протокол № 32) та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (реєстр. № 1217, 2013 р.).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. *Метою* дисертації є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із реалізацією такої засади кримінального провадження, як таємниця спілкування, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких *завдань*:

- з'ясувати поняття та сутність таємниці спілкування як засади кримінального провадження;
- окреслити етапи становлення та розвитку законодавства і науки щодо таємниці спілкування як засади кримінального провадження;
- проаналізувати питання регламентації проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування;

– з’ясувати сутність заборони втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим;

– розкрити проблемні питання надання слідчим суддею дозволу на втручання у приватне спілкування;

– охарактеризувати порядок виконання судового рішення про втручання у приватне спілкування;

– сформулювати пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства у контексті предмета дослідження.

Об’єкт дослідження – кримінальні процесуальні правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються при реалізації такої засади кримінального провадження як таємниці спілкування.

Предмет дослідження – таємниці спілкування як засада кримінального провадження.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об’єкта та предмета дослідження, у роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які є засобами наукового пошуку. *Історико-правовий* метод використано для розгляду питання про становлення та розвиток кримінального процесуального законодавства та науки щодо гарантування таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1). Метод *системного аналізу*, а також *системно-структурний* та *формально-логічний* методи дали можливість розкрити сутність таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, дослідити питання про такі негласні слідчі (розшукові) дії, як аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд та виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, порядок надання слідчим суддею дозволу на їх проведення та його виконання, заборону втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). *Порівняльно-*

правовий метод застосовано для порівняльного аналізу вітчизняного кримінального процесуального закону із законодавством інших країн (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1). Методи *моделювання* і *прогнозування* використано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення окремих положень КПК України, які регулюють порядок втручання у приватне спілкування (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). *Соціологічний* та *статистичний* методи застосовано у процесі анкетування слідчих, прокурорів, суддів, слідчих суддів, дослідження матеріалів кримінальних проваджень та узагальнення отриманих результатів (підрозділи 1.1, 1.2., 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені матеріали вивчення 354 кримінальних проваджень; зведені дані соціологічного опитування 285 слідчих Національної поліції (органів внутрішніх справ), 55 прокурорів, 66 суддів та слідчих суддів з міста Києва, Київської, Вінницької, Закарпатської областей; статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Генеральної прокуратури України, Верховного Суду, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України за 2015–2017 роки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що робота є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням таємниці спілкування як засади кримінального провадження, яке проведено після прийняття чинного КПК України. В роботі запропоновано вирішення правових проблем і дискусійних питань, які залишаються неврегульованими та суперечливими. Новизну дисертаційного дослідження відображають такі наукові положення:

вперше:

– обґрунтовано, що рішення про надання дозволу на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, має приймати слідчий суддя місцевого суду;

– доведено, що необхідно дозволити проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування, у кримінальному провадженні: щодо злочинів середньої тяжкості, які передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 110-2 КК України; з метою встановлення обставин вчинення особою, передбаченою ст. 498 КПК України, суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети;

– запропоновано заборонити втручання у приватне спілкування третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, з її представником;

– доведено, що слід: перше речення ст. 31 Конституції України викласти у такій редакції: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, визначених законом»; доповнити дану статтю нормою, що винятки із цього положення можуть бути встановлені прокурором під час досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції;

– визначено, що ст. 14 КПК України необхідно доповнити: після слова «спілкування» словами «підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним»; нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді;

удосконалено:

– поняття таємниці спілкування, як засади кримінального провадження: це правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, яка може бути

обмежена лише на підставі судового рішення у випадках, визначених законом;

- обґрунтування положення, що у ч. 5 ст. 258 КПК України є зайвим положення щодо заборони втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з обвинуваченим, засудженим, виправданим;

- пропозицію заборонити втручання у приватне спілкування адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє, а також у приватне спілкування адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні;

дістало подальший розвиток:

- наукова позиція, що необхідно заборонити втручання у приватне спілкування: підозрюваного, який є іноземним громадянином, з представником дипломатичного представництва чи консульської установи; підозрюваного з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини;

- положення, що потрібно визначити вимоги до протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування;

- висновок, якщо про втручання у приватне спілкування підозрюваного із захисником або священнослужителем стало відомо під час або після проведення негласної слідчої (розшукової) дії, її проведення слід вважати законним, але отримані відомості, що розкривають зміст цього спілкування не можуть бути використані у кримінальному провадженні і підлягають негайному знищенню.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки і пропозиції використовуються у:

- *законотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального процесуального законодавства України у частині правової регламентації засади таємниці спілкування (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України від 2 вересня 2016 р. № 22/462–1-15);

– *правозастосовній діяльності* – при розробленні й удосконаленні відомих нормативно-правових актів та методичних рекомендацій з питань проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування (акт впровадження Головного управління Національної поліції у Закарпатській області від 22 травня 2018 р.);

– *освітньому процесі* – при написанні глав «Засади кримінального провадження» та «Втручання у приватне спілкування» підручників і навчальних посібників з навчальної дисципліни «Кримінальний процес» (акти впровадження Ужгородського національного університету від 28 вересня 2017 р., Національної академії внутрішніх справ від 1 червня 2018 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднені у виступах автора на науково-практичних конференціях та засіданні круглого столу, а саме: «Публічне адміністрування в сфері органів внутрішніх справ» (м. Київ, 14 травня 2015 р.); «Юридична наука: виклики і сьогодення» (м. Одеса, 10–11 червня 2016 р.); «Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Київ, 21 жовтня 2016 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в п'яти статтях, серед яких чотири – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у міжнародному науковому виданні та у трьох тезах виступів на науково-практичних конференціях й засіданні круглого столу.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ГЕНЕЗА ТАЄМНИЦІ СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

1.1. Поняття та сутність таємниці спілкування як засади кримінального провадження

Чинний КПК, на відміну від КПК 1960 р., містить окрему главу 2, у якій передбачені загальні засади, на яких формується правовий механізм регулювання кримінального провадження, та визначений у загальному вигляді їх зміст.

«Ці засади у своїй основі співзвучні з нормами Конституції України, що визначають сутність взаємовідносин людини і громадянина з державою (її органами), закріплюють права, свободи і обов'язки людини і громадянина у таких взаємовідносинах, встановлюють засадничі основи організації і діяльності правоохоронних, правозахисних органів і суду та визначають основні засади судочинства, в тому числі і в кримінальному провадженні» [1, с. 417].

Дані засади є гарантією реалізації завдань кримінального провадження, передбачених ст.2 КПК. Практичне значення цих засад полягає також у можливості їх застосування для подолання прогалин та усунення колізій у законодавстві [2, с. 281]. Так, згідно з ч. 6 ст. 9 КПК, у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч.1 ст.7 КПК.

У цій нормі наводиться вичерпний перелік загальних засад кримінального провадження, до яких відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 7 КПК належить, зокрема, таємниця спілкування. Її зміст визначений у ст. 14 цього Кодексу, ч. 1 якої встановлює, що під час кримінального провадження

кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування.

Ця засада кримінального провадження гарантує право на приватне життя. Однією з основних складових цього права є комунікаційна складова (безпека та приватність листування, електронної пошти, телефонних розмов та інших видів приватних комунікацій) [3, с. 362]. Особисте спілкування є одним із проявів приватного життя, недоторканності статусу людини, її комунікування [4, с. 86].

Крім ст.31 Конституції України, ст. 14 КПК, право особи на таємницю кореспонденції закріплено й міжнародними правовими актами. Так, ст. 12 Загальної декларації прав людини визначає, що ніхто не може зазнавати безпідставного посягання на таємницю його кореспонденції [5]. Стаття 8 ЄКЗП містить положення, згідно з яким кожен має право на повагу до його приватного й сімейного життя, до житла й до таємниці кореспонденції [6]. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права містить аналогічну норму у ст. 17, відповідно до якої заборонено свавільне чи незаконне посягання на таємницю кореспонденції [7].

Про право на таємницю кореспонденції, телефонних розмов йдеться у главі 22 Цивільного кодексу України [8], яка регулює особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Зокрема, у ст.ст. 270, 306 цього Кодексу зазначено, що фізична особа має право на таємницю листування, телеграм, телефонних розмов, телеграфних повідомлень та інших видів кореспонденції. Листи, телеграми тощо є власністю адресата.

Право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції передбачає заборону будь-кого без згоди особи, яка направляє або одержує листи, спілкується телефоном, через телеграф, факс або за допомогою інших засобів поштового, електричного та електронного зв'язку, знайомитись з її листуванням чи іншою кореспонденцією, прослуховувати її телефонні розмови тощо, а також розголошувати їх зміст

або сам факт листування, телефонної розмови, відправлення чи отримання грошового переказу, телеграми та іншої кореспонденції [9].

У юридичній літературі наведені визначення вказаної засади кримінального провадження. Зазначено, що:

– «це правове положення, згідно з яким всім громадянам гарантується таємниця і недоторканність їхньої кореспонденції, телефонних розмов та інших форм спілкування» [10, с. 57];

– «це конституційно-правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування (ст. 31 Конституції України, ст. 14 КПК України)» [11, с. 39].

Як уявляється, у визначенні цієї засади кримінального провадження має йтися про допустимість втручання у таємницю спілкування, адже у ч. 2 ст. 14 КПК вказано, що воно є можливим на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в іншій спосіб неможливо досягти цієї мети.

На наш погляд, таємниця спілкування, як засада кримінального провадження, – це правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, яка може бути обмежена лише на підставі судового рішення у випадках, визначених законом.

Термін ст. 31 Конституції України, ст. 14 КПК «кожному» означає, що положення цих статей поширюються на всіх осіб незалежно від того, є вони громадянами України, іноземцями чи особами без громадянства. Відповідно до Закону України від 4 лютого 1994 р. «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», іноземці та особи без громадянства користуються правом на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування нарівні з громадянами України [12].

Термін ст. 31 Конституції України, ст. 14 КПК «гарантується» означає заборону втручання у реалізацію цього права державних органів, їх посадових та будь-яких інших осіб та наявності правових заходів забезпечення його охорони та захисту. Наприклад, на захист таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, як елементу приватного життя, спрямована ст.163 КК [13].

Під листуванням слід розуміти обмін поштовими відправленнями, які передаються поштовим зв'язком. Види поштових відправлень визначає ст. 1 Закону України від 4 жовтня 2001 р. «Про поштовий зв'язок» [14]. Це: лист – поштове відправлення у вигляді поштового конверта з вкладенням письмового повідомлення або документа, розміри і масу якого встановлено відповідно до законодавства України; бандероль – поштове відправлення з друкованими виданнями, діловими паперами, предметами культурно-побутового та іншого призначення, розміри, маса і порядок упакування якого встановлено відповідно до законодавства України; посилка – поштове відправлення з предметами культурно-побутового та іншого призначення, не забороненими законодавством до пересилання; переказ грошових коштів (поштовий переказ) – послуга поштового зв'язку щодо виконання доручення користувача на пересилання та виплату адресату зазначеної ним суми грошей; дрібний пакет – міжнародне рекомендоване поштове відправлення із зразками товарів, дрібними предметами подарункового та іншого характеру, розміри, маса і порядок упакування якого встановлені відповідно до законодавства України; секограми – письмові повідомлення, написані секографічним способом, друковані видання для сліпих, кліше із знаками секографії, що подаються у відкритому вигляді, а також звукові записи та спеціальний папір, призначені виключно для сліпих, за умови, що вони відправляються офіційно визнаними установами для сліпих або на їх адресу; поштова картка – поштове відправлення у вигляді стандартного бланка, що містить відкрите письмове повідомлення; поштовий контейнер – спеціалізований контейнер, призначений для перевезень та тимчасового

зберігання пошти; телеграма – документальне повідомлення, лист або інформація, які передаються способами телеграфного зв'язку; радіограма – повідомлення, що передається радіотелеграфом, розміри, маса і порядок упакування якого встановлені відповідно до законодавства України.

Телеграфною кореспонденцією є повідомлення, що передається телеграфом. Інша кореспонденція – це повідомлення осіб, які передаються за допомогою інших, крім вказаних, засобів зв'язку.

Наряду з письмовими листами та телеграфною кореспонденцією широко використовується електронне листування, яке теж є різновидом кореспонденції. Тому у ст.6 Закону України «Про поштовий зв'язок» зазначено, що таємниця електронних повідомлень захищається нарівні з таємницею поштових відправлень, у тому числі листування та іншої письмової кореспонденції, що пересилається (передається) засобами зв'язку та гарантується Конституцією й законодавством України.

Основні характеристики таємниці особистої кореспонденції наступні:

- відомості, які становлять таємницю кореспонденції, повинні носити особистий характер. Це означає, що її змістом можуть бути відомості про факти, події, явища, що передаються однією особою (особами) іншій особі (особам) у приватному порядку. Не може вважатися таємницею особистої кореспонденції, яка охороняється, інформація, що міститься в кореспонденції юридичних осіб, державних органів. Відсутня також така таємниця у кореспонденції між людьми як приватними особами, з одного боку, і юридичними особами, державними органами, з іншого;

- підставою для конфіденційного характеру відомостей, що містяться в особистій кореспонденції, є конституційне право на недоторканість таємниці цієї кореспонденції. Легальний доступ до такої інформації, окрім встановлених випадків, мають тільки особи, що безпосередньо є сторонами кореспонденції;

- несанкціонований доступ до таємниці особистої кореспонденції може призвести до негативних наслідків як для відправників, так і для адресатів.

Водночас за бажанням цих осіб конфіденційність таких відомостей може бути легально обмежено;

– таємниця особистої кореспонденції передбачає право особи: вимагати від державних органів, посадових осіб і окремих осіб не допускати безпідставного та необґрунтованого ознайомлення з кореспонденцією особи; вимагати від посадових осіб, які здійснюють відповідно до закону вилучення поштово-телеграфної кореспонденції, прослуховування телефонних розмов, не розголошувати відомості особистого характеру, що становлять її зміст; право на захист таємниці кореспонденції за допомогою скарг і заяв, звернень до слідчих органів, прокуратури, суду та відомств зв'язку;

– відомості, що є таємницею особистої кореспонденції, можуть передаватися у таких формах: телеграфна, листування, телефонні розмови та «інша кореспонденція». Вказані способи передачі є опосередкованими – під час їх використання не виникає безпосередній контакт між приватними особами, що передають інформацію особистого характеру або обмінюються такою інформацією. Якщо відомості передаються фізичними особами безпосередньо один одному, в такому разі особиста кореспонденція відсутня [15, с. 11-12].

Під телефонними розмовами слід розуміти розмови між особами, які відбуваються за допомогою будь-якого телефонного зв'язку, що здійснюється за допомогою провідних чи електромагнітних систем тощо [16, с. 407]. Визначення телефонного зв'язку наведено у Правилах надання та отримання телекомунікаційних послуг, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 295 [17].

Для розкриття сутності вказаної засади кримінального провадження необхідно з'ясувати, що слід розуміти під поняттями «таємниця» та «спілкування» у ст. 14 КПК.

Щоб визначити суть будь-якого поняття слід звернутися до словників. Слово «таємниця» має староруське походження і спочатку вживалося в чоловічому роді – «тай» [18, с. 224]. В.І.Даль так визначав це поняття: «хто

чого не знає, то для нього таємниця; все приховане, невідоме, незнане». Існує ще споріднене дієслово «таїти», яке він тлумачив як «приховувати від інших, утримувати у скритності, у невіданні від кого-небудь, у заповітності; ховати; не говорити чогось, не казати, не показувати; відмагатися, відпиратися, брехати»[19, с. 368]. У словнику С. І. Ожегова «таємниця» визначається як «щось, приховане від інших, відоме не всім, секрет»[20, с.642]. У словнику української мови є схоже тлумачення [21, с. 14].

Наведені поняття відображають буденне значення поняття «таємниця». Розмовна мова у цілому точно визначає основні складові цього поняття та сфери його дії. У поширеному її розумінні таємниця – це сфера об'єктивної реальності, прихована від нашого прийняття або розуміння. З одного боку, це все те, що на даний момент не усвідомлене людським інтелектом, з іншого – це щось відоме, але з певною метою приховане від інших людей [22, с. 5]. Однак з правової позиції вони недостатні, оскільки розширюють межі таємниці.

Правовий зміст поняття «таємниця» науковці з'ясовують через встановлення її ознак. Так, наприклад, І. В. Смолькова визначає такі із них: 1) таємниця – це відомості, інформація; 2) відомості повинні бути відомими або довіреними вузькому колу осіб; 3) відомості можуть бути відомими або довіреними певним суб'єктам через їх професійну або службову діяльність, здійснення певних доручень; 4) відомості не підлягають розголошенню; 5) розголошення відомостей (інформації) може спричинити настання негативних наслідків (завдати матеріальну і (або) моральну шкоду її власнику, користувачу або іншій особі); 6) на осіб, яким довірено інформацію, що не підлягає оголошенню, покладається правовий обов'язок її зберігати. Ці критерії дозволили науковцю, виходячи із змістовної сторони таємниці, визначити її як «блок секретної або конфіденційної інформації (відомостей), що особливим чином охороняється законом, відомий або довірений вузькому колу суб'єктів через виконання службових, професійних

і інших обов'язків або окремих доручень, розголошення яких може спричинити юридичну відповідальність» [23, с. 26-29].

На думку В. О. Мазурова, це поняття таємниці вимагає доповнення. У ньому не конкретизовано блок секретної або конфіденційної інформації, не визначено, у чому полягає суспільна небезпека її розповсюдження. І, нарешті, не визначено, що юридична відповідальність настає не тільки за розголошення таємниці, але і за її незаконне отримання і використання. На підставі аналізу правових джерел, що розкривають зміст та ознаки окремих таємниць, науковець сформулював таке поняття: «Таємниця – це конфіденційні і секретні відомості, що охороняються законом, в галузі приватного життя громадян, підприємницької, фінансової, політичної, економічної, військової і інших сферах, відомі або довірені певному колу осіб через їх професійні, службові та інші обов'язки, незаконне отримання, використання, розголошення яких заподіює шкоду або створює загрозу спричинення шкоди правам і законним інтересам громадян, суспільства, держави і тягне за собою відповідальність винних осіб відповідно до чинного законодавства» [24, с. 27].

У юридичній літературі, при розгляді права на особисте життя як сукупності гарантованих ним таємниць, розрізняють таємниці особисті (нікому не довірені) та професійні (довірені представникам певних професій для захисту прав та законних інтересів осіб). Під таємницею особистого життя розуміються відомості конфіденційного характеру про різноманітні сторони індивідуальної життєдіяльності людини, розголошення яких завдає або може завдати людині шкоди [25, с. 11]. До особистих таємниць, поряд з іншими, науковці відносять й таємницю поштово-телеграфної кореспонденції та телефонних переговорів [26, с. 15; 27, с. 9].

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови спілкування має такі значення: «1. Дія за значенням спілкуватися. 2. Взаємні стосунки: діловий, дружній зв'язок». У цьому ж словнику слово «спілкуватися» розкривається так: «1. Підтримувати взаємні стосунки,

діловий, дружній зв'язок із ким-небудь. // Розуміти одне одного; порозумітися. 2. Об'єднуватися для спільних дій» [28, с. 1368].

У філософському словнику соціальних термінів спілкування визначається однією із основних форм людської взаємодії, істотною ознакою життєдіяльності особистості як суспільної істоти. Основу спілкування відповідно до цього словника становить спільна предметна, насамперед виробнича діяльність, необхідність взаємодії, взаємодопомоги, взаєморозуміння. Спілкування – багатогранне і різнорівневе утворення, воно уособлює всі суспільні відносини: економічні, політичні, соціальні, національні, моральні, побутові. Важливими є форма контактів суб'єктів спілкування, види взаємин: безпосередні й опосередковані, анонімні та персоніфіковані, формально-рольові (службові, офіційні, статусні) і неформальні (особисті, родинні тощо). Сміслові ядро спілкування, його змістовні особливості визначаються метою та засобами здійснення. Оскільки людське спілкування на три чверті складається з мовного спілкування («говорити і слухати»), то серед численних його засобів центральне місце належить слову, мові. Стиль спілкування забезпечується такими засобами, як погляд, міміка, поза, жест [29, с. 556-558].

Залежно від мети спілкування його функції поділяються на такі види:

- 1) контактна, мета якої – установлення контакту як стану обопільної готовності до приймання і передачі повідомлень і до підтримання взаємозв'язку у вигляді постійної взаємоорієнтованості;
- 2) інформаційна, мета якої – обмін повідомленнями (прийом-передача даних у відповідь на запит), а також обмін думками, задумами, рішеннями тощо);
- 3) спонукальна, мета якої – стимуляція активності партнера для спрямування його на виконання певних дій;
- 4) координаційна, мета якої – взаємне орієнтування й узгодження дій при організації спільної діяльності;
- 5) функція розуміння, мета якої – не тільки адекватне сприйняття і розуміння змісту повідомлення, а і взаємне розуміння намірів, установок, переживань, станів тощо;
- 6) емотивна, мета якої – збудження в партнері потрібних емоційних

переживань (обмін емоціями), а також зміна з його допомогою власних переживань і станів; 7) функція установлення відносин, мета якої – усвідомлення і фіксація свого місця в системі рольових, статутних, ділових, міжособистісних та інших зв'язків співробітництва, у якому діє індивід; 8) функція надання впливу, мета якої – зміна стану поведінки, індивідуально-смыслових утворень партнера, у тому числі його намірів, установок, думок, рішень, уявлень, потреб, дій, активності [30, с. 511-512].

Визначення поняття «спілкування» наведено у ч. 3 ст. 258 КПК. Спілкуванням є передавання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу. Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб.

«Необхідними ознаками приватності спілкування є передбачені законом та/або здоровим глуздом умови, за яких учасники спілкування мають достатні підстави вважати (можуть обґрунтовано розраховувати на те), що зміст їх спілкування у цей час залишається в таємниці для сторонніх осіб (наприклад, розмова у житлі особи, зміст відправленого поштою листа тощо)» [4, с. 503].

Приватний відповідно до Великого тлумачного словника сучасної української мови означає: «1. Який належить окремій особі (особам); не державний, не суспільний. 2. Який стосується окремої особи (осіб); особистий. // переважно у сполученні зі словом життя. Не пов'язаний зі службою або суспільною діяльністю. // Який не має офіційного значення: не діловий (про розмову, лист та ін.) [28, с. 1110].

Таким чином, «приватність спілкування передбачає можливість вільного обміну індивідуальними повідомленнями, інформацією без цензури та захист від незаконного втручання до змісту такої інформації з боку сторонніх осіб» [31, с. 231].

Обсяг поняття приватності спілкування, визначеного ст. 258 КПК, тлумачиться досить широко, що в кінцевому підсумку створює певні труднощі у практичній діяльності органів досудового розслідування щодо проведення НСРД. У юридичній літературі відмічається, що виходом із ситуації, що склалася, може бути закріплення на рівні окремого правороз'яснювального акту «офіційного тлумачення категорій «право на приватність», «приватність спілкування», підстав та порядку їх обмеження в оперативно-розшуковій діяльності уповноважених законом органів та на досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень» [32, с. 203].

Для дотримання приватного спілкування необхідні фізичні та юридичні умови. У науці кримінального процесу зазначається, що «фізичними умовами дотримання приватного спілкування є обране особою місце, час та форма здійснення спілкування (вербальна, письмова, графічна та ін.), форма обміну інформації (безпосередня або опосередкована, тобто: листами, бандеролями, телеграмами, контейнерами та ін.; із застосуванням технічних засобів дротового та бездротового зв'язку та ін.). Під юридичними умовами дотримання приватного спілкування можна розуміти наявність підстав згідно з чинним законодавством України, а також наявність угоди між фізичною та юридичною особою, яка надає послуги телекомунікаційного та поштового зв'язку» [33, с. 525].

Більш широке визначення юридичних умов, що забезпечують приватність спілкування, дають С. С. Кудінов, Р. М. Шехавцов, О. М. Дроздов, С. О. Гриненко. Під останніми вони розуміють гарантоване приписами Конституції України та інших нормативно-правових актів право будь-якої особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання у її особисте та сімейне життя, та можливість обмеження цих прав лише за рішенням суду (зокрема, ст.ст. 31, 32 Конституції України, п. 7 ч. 1 ст. 7, ст.ст. 14, 15, ч.ч. 1, 5 ст. 258, ст.ст. 260, 261, 263, 264 КПК, ст. 9 Закону України «Про телекомунікації», ст. 6 Закону України «Про поштовий зв'язок»), «та укладення угоди між особою та

юридичною особою, що надає послуги телекомунікаційного, поштового зв'язку на території України для забезпечення її приватного спілкування» [34, с. 10].

Особа, використовуючи телекомунікаційні або поштові послуги, довіряє провайдерам телекомунікацій чи операторам поштового зв'язку не самий зміст відправлень або повідомлень, а лише передачу кореспонденції або технічне забезпечення обміном інформацією. Саме тому на суб'єктів, які надають послуги поштового зв'язку, та суб'єктів сфери телекомунікації законодавцем покладено обов'язок зберігання таємниці листування та телефонних розмов [35, с. 76].

Зокрема, відповідно до ст. 3 Закону України «Про поштовий зв'язок» забезпечення прав користувачів на таємницю інформації у сфері надання послуг поштового зв'язку є однією із основних засад діяльності у сфері надання таких послуг. У ст. 6 цього Закону передбачено, що таємниця поштових відправлень, електронних повідомлень, які пересилаються (передаються) засобами зв'язку, гарантується Конституцією та законодавством України. Виїмка та огляд письмової кореспонденції, одержання будь-яких довідок щодо них заборонено, крім випадків, визначених законом.

Закон України від 18 листопада 2003 р. «Про телекомунікації» визначає, що зняття інформації з телекомунікаційних мереж заборонено, крім випадків, передбачених законом. Оператори, провайдери телекомунікацій зобов'язані вживати відповідно до законодавства технічних та організаційних заходів із захисту телекомунікаційних мереж, засобів телекомунікацій, інформації з обмеженим доступом про організацію телекомунікаційних мереж та інформації, що передається цими мережами (ст. 9). Персонал оператора, провайдера телекомунікацій несе відповідальність за порушення вимог законодавства України щодо збереження таємниці телефонних розмов, телеграфної чи іншої інформації, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 41) [36].

З прийняттям КПК 2012 р. сфера дії засади таємниці спілкування значно розширилась щодо його змістовного наповнення. Так, у ч. 1 ст. 14 цього Кодексу передбачено, що окрім таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, також гарантується таємниця інших форм спілкування.

При коментуванні ч. 1 ст. 14 КПК науковцями висловлені такі думки відносно того, що є іншими формами спілкування. Так, М. І. Пашковський відмічає, що до «інших форм спілкування можна віднести безпосереднє спілкування осіб (не опосередковане технічними чи іншими засобами), спілкування за допомогою телекомунікаційних засобів (електронної пошти, ICQ тощо) і т.п.» [33, с. 55]. В. Т. Нор зазначає, що іншими «формами спілкування є повідомлення осіб за допомогою сучасних форм зв'язку – телефаксом, пейджинговим зв'язком, електронним зв'язком тощо» [37, с. 62]. В. І. Шишкін стверджує, що іншими формами спілкування є Інтернет-зв'язок, поштові голуби, азбука Морзе тощо [4, с. 86].

Звертає на себе увагу те, що у ст. 31 Конституції України не вказано про гарантування кожному таємниці інших форм спілкування. Отже, у цій частині існує невідповідність між конституційною нормою та ч. 1 ст. 14 КПК, яку потрібно усунути з тим, щоб на практиці не виникало питання про законність проведення НСРД, під час яких здійснюється втручання у такі форми спілкування, та відповідно, про допустимість чи недопустимість зібраних доказів. На наш погляд, перше речення ст. 31 Конституції України слід викласти у такій редакції: «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, визначених законом».

Право на конфіденційність листування та телефонних розмов не є абсолютним. Як зазначив ЄСПЛ у рішенні в справі «Класс та інші проти Федеративної Республіки Німеччини» (1978 р.), існування законодавства, що дає повноваження по здійсненню спостереження за листуванням, поштовими відправленнями і телефонними розмовами, є у виключних випадках

необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки або для попередження безладдя або злочинів. При цьому у правовій державі повинні існувати адекватні і ефективні гарантії проти зловживання з боку органів державної влади, уповноважених на здійснення такого спостереження [38, с. 93-125].

Стаття 31 Конституції України прямо передбачає можливість встановлення винятків із положення про гарантування кожному таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, визначених законом. Вони можуть мати місце виключно за рішенням суду і тільки з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Встановлені Конституцією України підстави обмеження цього права аналогічні положенням ст. 8 ЄКПЛ: «Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням і злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб» [6].

Як відмічається у юридичній літературі, такі «винятки об'єктивно обумовлені, адже, виходячи із принципу пропорційності інтересів, притаманній Конвенції узгодженості між вимогами захисту демократичного суспільства і прав приватних осіб, обмеження права на конфіденційність кореспонденції і телефонних розмов у деяких випадках є необхідним заради досягнення соціально значущої мети, захисту інтересів інших осіб та суспільства. Отже, для того, щоб таке втручання не порушувало конституційне право, воно має бути здійснено з дотриманням таких умов: по-перше, за рішенням суду; по-друге, воно повинно бути передбачено законом; по-третє, воно має бути спрямоване на досягнення чітко визначеної законом мети» [39, с. 227].

Зазначене положення ст.31 Конституції України конкретизовано у ч. 2 ст. 14 КПК, яка передбачає винятки із правила ч.1 цієї статті. У ній вказано, що втручання у таємницю спілкування можливе лише на підставі судового рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети.

Що слід розуміти під втручанням у приватне спілкування, визначає ч. 4 ст. 258 КПК. Таким втручанням є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Різновидами цього є втручання є: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем. Питання про зміст цих НСРД та порядок надання судового дозволу на їх проведення буде розглянуто у подальшому.

Юридичною підставою втручання у таємницю спілкування законодавець називає у ч.2 ст. 14 КПК судові рішення. НСРД, які є різновидами такого втручання, можуть проводитися виключно за ухвалою слідчого судді. Йдеться про рішення слідчого судді відповідного апеляційного суду.

Рішення слідчого судді визначаються у юридичній літературі «як індивідуальні правові акти, наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості, в яких слідчий суддя, як суб'єкт судового контролю, в межах своїх повноважень, у визначеному кримінальним процесуальним законом порядку, на підставі закону та встановлених обставин формулює владні приписи, спрямовані на усунення порушень кримінального процесуального закону, забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також інших осіб, залучених у сферу кримінально-процесуальної діяльності, захист

і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів осіб під час досудового розслідування» [40, с. 10].

Втручання у таємницю спілкування можливе лише з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину, встановлення його обставин, особи, яка вчинила злочин. На наш погляд, із цього правила необхідно передбачити виключення з метою посилення боротьби з сепаратизмом, що у даний час є досить актуальним.

Звертає на себе увагу те, що особа може підозрюватися у вчиненні деяких злочинів проти основ національної безпеки України, однак втрутитися у її приватне спілкування неможливо, оскільки вони є злочинами середньої тяжкості (за які передбачене основне покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років).

Це: публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2 ст. 109 КК); такі дії, вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або організованою групою або з використанням засобів масової інформації (ч. 3 ст. 109 КК); умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 1 ст. 110 КК); фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території України або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ч. 1 ст. 110-2 КК).

Вважаємо необхідним доповнити ч. 2 ст. 246 КПК положенням, що НСРД, визначені ст.ст. 260, 261, 263, 264 цього Кодексу, можуть проводитися у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, які передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 110-2 КК. Крім того, ч. 2 ст. 14 КПК слід доповнити положенням, що втручання у приватне спілкування можливе з метою виявлення та запобігання злочину середньої

тяжкості у випадках, передбачених цим Кодексом. Під час проведення анкетування 96 % опитаних респондентів висловили думку, що буде посилено боротьбу з сепаратизмом, якщо реалізувати цю пропозицію.

Виходячи із буквального тлумачення ч. 2 ст. 14 КПК можна дійти до такого висновку: не допускається втручання у таємницю спілкування особи, передбаченої ст.498 цього Кодексу, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років. Адже законодавець категорично визначив у цій нормі, що втручання у таємницю спілкування можливе тільки з метою виявлення та запобігання тяжкому чи особливо тяжкому злочину. Також у ч. 2 ст. 246 КПК вказано, що НСРД, передбачені ст.ст. 260-264 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

На наш погляд, регулювання даного питання має бути іншим, оскільки відомості про суспільно небезпечне діяння та особу, яка його вчинила, іноді неможливо отримати без втручання у її приватне спілкування. Вважаємо, що ч. 2 ст. 14 КПК слід доповнити положенням такого змісту: втручання у таємницю спілкування можливе з метою встановлення обставин вчинення особою, передбаченою ст.498 цього Кодексу, суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети.

Також необхідно доповнити ч. 2 ст. 246 КПК положенням, що НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про суспільно небезпечне діяння та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. НСРД, передбачені ст.ст. 260-264 цього Кодексу, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років.

Законодавець не пов'язує перелік осіб, відносно яких можуть проводитися НСРД, у тому числі й ті, які є різновидами втручання у приватне спілкування, з їх процесуальним положенням. Науковцями з цього питання висловлені такі думки:

– у КПК чітко не визначено, щодо яких категорій осіб можна проводити НСРД. Тільки у ч.1 ст.253 цього Кодексу йдеться про дві категорії осіб, яких слід повідомляти про проведення щодо них НСРД: особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД; підозрюваний. Відтак, робимо висновок, що проведення НСРД «може здійснюватися щодо будь-якої особи за умови наведення певних достатніх підстав у клопотанні, що саме у результаті їх проведення можна буде отримати інформацію про вчинений злочин чи осіб, які його вчинили» [41, с. 167]. Якщо проводити НСРД винятково щодо особи, якій повідомлено про підозру, відповідно до глави 21 КПК не буде виконуватись головне завдання – встановлення відомостей про злочини та осіб, які їх вчинили [41, с. 168];

– КПК не пов'язує коло осіб, щодо яких можуть проводитися НСРД, з їх процесуальним статусом. Тобто, такі дії «можуть здійснюватися не тільки відносно підозрюваного, а й інших осіб, які можуть і не мати процесуального статусу в конкретному кримінальному провадженні» [35, с. 420];

– особами, відносно яких допускається проведення НСРД, «можуть бути як підозрювані, що мають чітко визначений процесуальний статус і знають про наявні в органах досудового розслідування відомості, які можуть вказувати на їхню причетність до вчинення злочину, з приводу якого розпочато кримінальне провадження, так і інші особи, що не мають статусу підозрюваного, але відносно яких органами досудового розслідування здійснюються відповідні процесуальні заходи у зв'язку з проведенням досудового розслідування» [42, с. 34];

– НСРД проводяться не лише стосовно підозрюваного, а й щодо будь-якої іншої особи за наявності згідно зі ст. 246 КПК «достатніх підстав вважати, що відповідна процесуальна дія є необхідною для отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, а інформацію про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб» [43, с. 31];

– у КПК не визначається коло осіб, щодо яких може бути прийнято рішення про застосування НСРД. Таким чином, фактично такою особою може стати будь-яка людина [44, с. 206];

– мінусом нормативної регламентації є те, що за змістом ч. 2 ст. 246 КПК НСРД можуть проводитися не тільки щодо підозрюваних, а й інших осіб, які мають певні відомості про вчинюваний або вчинений злочин. Тобто фактично будь-яка особа, якій може бути відома інформація про злочин, що був скоєний, може стати об'єктом негласних розшукових заходів [45, с.252];

– фактично п. 5 ч. 2 ст. 248 КПК надає можливість слідчому або прокурору за наявності певної інформації ініціювати проведення НСРД щодо будь-якої особи, яка потрапить у поле зору в ході кримінального провадження [46, с.44];

– нормативно, по суті, коло осіб, щодо яких можуть проводитися НСРД, «не визначене, що може спричинити за собою різне тлумачення застосування норм КПК і незаконне обмеження прав і законних інтересів фізичних осіб»[47, с.541].

На наш погляд, допустимим може бути визнано тільки втручання у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним. Редакцію ч. 2 ст. 14 КПК слід змінити. Дану норму після слова «спілкування» необхідно доповнити словами «підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним». З цією пропозицією під час проведення анкетування погодилося 92 % з опитаних респондентів.

Досліджуючи це питання, слід звернути увагу на узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань прокурорів, слідчих,

погоджених з прокурором, про дозвіл на проведення НСРД. Зазначається, що НСРД можуть проводитися відносно підозрюваного, осіб, з якими підозрюваний контактує чи інших осіб, яким відома інформація про злочин чи особу, яка його вчинила, а слідчими подаються клопотання про проведення НСРД за відсутності фактичних даних про те, що особа є підозрюваною у вчиненні злочину, контактує з підозрюваним чи володіє інформацією про злочин та особу, яка його вчинила (безпідставне внесення клопотання щодо родичів, свідків, близьких знайомих, інших осіб). Як недолік відповідних клопотань розглядається ініціювання слідчими і проведення НСРД щодо невстановлених осіб чи необмеженої кількості невстановлених осіб [48].

У ч. 3 ст. 14 КПК визначено, що інформація, отримана внаслідок втручання у приватне спілкування, не може бути використана інакше, як для вирішення завдань кримінального провадження. Отже, відповідно до ст. 2 цього Кодексу така інформація може бути використана слідчим, прокурором, судом тільки для захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Забороняється використання інформації, отриманої внаслідок втручання у приватне спілкування «для цілей, не пов'язаних із кримінальним провадженням, а також ознайомлення з ними учасників провадження чи будь-яких інших осіб» [37, с.63]. Використання цієї інформації з будь-якою іншою метою, зокрема, несанкціоноване її передавання в засобах масової

інформації «є протизаконною дією, що має тягнути юридичну відповідальність винуватих осіб» [4, с.87].

Незважаючи на те, що таємниця спілкування визначена законодавцем у ст.14 КПК засадою кримінального провадження, окремі науковці стверджують, що під час втручання у таку таємницю відбувається обмеження не цієї, а іншої засади.

Так, розглядаючи НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, Е. Д. Лук'янчиков та Б. Е. Лук'янчиков відмічають, що під час проведення цих дій може спостерігатися деяке обмеження такого принципу кримінального провадження, як втручання у особисте життя особи [49, с. 165-166].

В. М. Тертишник зазначає, що НСРД, які за визначенням законодавця, є різновидами втручання у приватне спілкування, «в реальності частіше за все носять характер обмеження більш широкого права – недоторканності особистого життя, забезпечення якого віднесено до принципів кримінального процесу» [50, с. 80].

На наш погляд, ці твердження не зовсім узгоджуються з положеннями закону. У КПК не йдеться про такий принцип як «втручання у особисте життя особи» або «недоторканність особистого життя». Законодавець у ст. 15 цього Кодексу закріпив засаду невтручання у приватне життя. Під час проведення вказаних НСРД відбувається обмеження не цієї засади, а такої засади кримінального провадження як таємниця спілкування.

З цього приводу привертає увагу точка зору В. Я. Тація, який, визнаючи тісний зв'язок права на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції з правом на невтручання до особистого і сімейного життя, передбаченого ст. 32 Конституції України, зазначає, що положення ст. 31 Основного Закону України та ст. 14 КПК «виходять за межі виключно приватного життя людини і не можуть бути зведені тільки до забезпечення особистої або сімейної таємниці. Вони рівною мірою

стосуються й сфери службових, ділових та інших суспільних відносин» [51, с. 40].

Законодавець передбачив певні обмеження права кожного на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, пов'язані з особливостями правового статусу окремих осіб. Зокрема, згідно зі ст.ст. 7, 13 Закону України від 30 червня 1993 р. «Про попереднє ув'язнення» посилки осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою, що надходять на їх ім'я, підлягають огляду, а листування – перегляду [52]. Відповідно до ст.ст. 110, 112, 113 КВК це право обмежується щодо осіб, засуджених до позбавлення волі. Кореспонденція, яку вони одержують і відправляють, підлягає перегляду, а телефонні розмови, право на які вони мають, проводяться під контролем адміністрації [53].

Такі винятки обумовлені тим, що обсяг прав осіб, щодо яких обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, а також засуджених, не може повністю збігатися з обсягом прав усіх громадян, оскільки до них застосовані заходи державного примусу, їх права обмежуються законом або вироком суду та режимом відбування покарання [39, с. 231]. ЄСПЛ у справі «Сільвер та інші проти Великобританії» (1984 р.) постановив, що держава має право на розумний перегляд листів у зв'язку з триманням у тюрмі небезпечних в'язнів [54].

Разом з тим законодавець встановлює додаткові гарантії здійснення права на захист осіб, щодо яких як запобіжний захід застосовано тримання під вартою, а також засуджених до позбавлення волі. Відповідно до ч. 8 ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», ч. 4 ст. 113 КВК кореспонденція, яку засуджені чи особи, взяті під варту, адресують УПЛ, ЄСПЛ, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій та прокуророві чи захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до КПК, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подання. Не підлягає також

перегляду кореспонденція, яку засуджені та особи, взяті під варту, одержують від зазначених органів і осіб.

Щодо окремої категорії осіб, відносно яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, законодавець передбачив додаткові гарантії таємниці їх листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Так, у ч. 3 ст. 482 КПК вказано, що обшук, затримання народного депутата України чи огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише у разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Про це також йдеться у ч. 2 ст. 27 Закону України від 17 листопада 1993 р. «Про статус народного депутата України» [55].

Отже, втручання у приватне спілкування народного депутата України шляхом проведення НСРД, які передбачені ст.ст. 260-264 КПК, є можливим тільки тоді, коли парламентом буде надана згода на його притягнення до кримінальної відповідальності.

У ч. 3 ст. 20 Закону України від 23 грудня 1997 р. «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» визначено, що УПЛ користується правом на недоторканність на весь час своїх повноважень і не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду [56].

З буквального тлумачення цієї норми випливає, що інші слідчі дії, а також НСРД, у тому числі й ті, які пов'язані з втручанням у приватне спілкування, можуть проводитися щодо УПЛ до отримання парламентом згоди на його притягнення до кримінальної відповідальності.

Таке регулювання викликає заперечення. Нами поділяється пропозиція Л. Д. Удалової та О. В. Супрунової доповнити ч. 3 ст. 20 вказаного Закону положенням, що недоторканність УПЛ «розповсюджується на його житло та інше володіння, службове приміщення, особистий та службовий транспортний засіб та засоби зв'язку, поштово-телеграфну переписку, особисте майно й документи» [57, с. 78].

Також слід погодитися з науковцями, що необхідно доповнити ст. 482 КПК нормою, яка б передбачала особливості проведення НСРД стосовно вказаної посадової особи. Запропоновано визначити у цій нормі, що проведення НСРД щодо УПЛ допускається лише у разі, якщо Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності [57, с. 79].

У слідчій практиці трапляються випадки, коли обмеження права кожного на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції може перетворюватися на захід забезпечення охорони та захисту прав і законних інтересів особи. Зокрема, йдеться про випадки існування реальної загрози життю, здоров'ю або майну осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні [295]. Заходи, спрямовані на їх охорону, як правило, здійснюються за їх згодою з метою забезпечення їх особистої безпеки і згідно з Законом України від 23 грудня 1993 р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [58].

Під забезпеченням безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, розуміють здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [295].

Право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають: особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню,

попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; потерпілий або його представник у кримінальному провадженні; підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники; цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої злочином; представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; свідок; експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; члени сімей та близькі родичі перерахованих осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства [296].

Вказаним Законом передбачена система заходів, спрямованих на забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Одним із них є використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших розмов. У ст. 10 цього Закону передбачено, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою цих осіб або за їх письмовою згодою може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов. Під час прослуховування цих розмов може застосовуватися звукозапис.

Слід зазначити, що у ч. 4 ст. 14-1 КПК 1960 р. було передбачено положення, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов. Отже, обов'язковою умовою застосування цього заходу була письмова заява таких осіб або їхня письмова згода. Але прослуховування телефонних та інших переговорів могло мати місце і при відмові особи від захисту за наявності загрози настання тяжких наслідків. У цьому випадку таке прослуховування застосовувалось за рішенням суду [59, с. 150-151].

Таким чином, ч. 4 ст. 14-1 КПК 1960 р. була узгоджена з наведеним положенням Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Уявляється, що відсутність

аналогічного положення у ст. 14 чинного КПК є її недоліком. На наш погляд, цю статтю слід доповнити нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді. Крім того, КПК доцільно доповнити статтею про порядок прийняття цього рішення.

1.2. Генеза законодавства та науки щодо таємниці спілкування як засади кримінального провадження

За часів, коли Україна перебувала у складі Російської імперії, вперше нормативне положення щодо гарантування таємниці приватного спілкування було передбачене у такій пам'ятці процесуального права як Статут кримінального судочинства 1864 р. [60].

Деякий час після його прийняття залишалось без вирішення питання про проведення огляду та виїмки поштово-телеграфної кореспонденції. Законодавець дозволив судовим слідчим отримувати з поштових установ лише відомості про кореспонденцію з певними обмеженнями: тільки у випадках особливої важливості, за спільною згодою міністра юстиції і керівника пошти чи телеграфу. Ці правила діяли до 30 жовтня 1878 р., коли був прийнятий закон, який доповнив ст. 368-1 Статут кримінального судочинства Російської імперії [61, с. 492].

У цій статті зазначалось, що огляд та виїмка поштової та телеграфної кореспонденції допускаються тільки відносно кореспонденції, направленої від імені або отриманої на ім'я особи, проти якої порушено кримінальне переслідування, і не інакше, як з дозволу окружного суду, за поданням слідчої влади. При чому вказані слідчі дії мали проводитися у присутності посадової особи поштово-телеграфної установи. Вимога щодо надання

відомостей про кореспонденцію, отриманої або направленої особою, притягнутої до кримінальної відповідальності, пред'являлась судовим слідчим без отримання на те дозволу окружного суду.

Враховуючи викладене, не можна погодитися з висловленим у юридичній літературі твердженням, що системний аналіз положень Статуту кримінального судочинства Російської імперії дозволяє зробити висновок про те, що ніяких спеціальних гарантій забезпечення права на таємницю кореспонденції у той час у сфері кримінального провадження не було [62, с. 174].

За часів Центральної Ради та Гетьманату суди та органи розслідування під час кримінального провадження застосовували переважно законодавство колишньої Російської імперії – Статут кримінального судочинства, до якого вносились певні зміни та доповнення [63, с. 84].

Важливий крок до регламентації засади таємниці спілкування був зроблений з ухваленням 29 квітня 1918 р. Конституції Української Народної Республіки, у ст. 16 якої визначалося: «Установлюється листова тайна. Органам державної влади не вільно відкривати листів без судового наказу інакше, як у випадках, законом означених» [64].

Перший КПК УСРР був прийнятий 13 вересня 1922 р. [65]. Цей Кодекс не закріплював такої засади кримінального процесу, як таємниця приватного спілкування. Хоча регламентував порядок виїмки поштово-телеграфної кореспонденції.

Положення про виїмку поштово-телеграфної кореспонденції також передбачав КПК УСРР, прийнятий 20 липня 1927 р. [66]. Стаття 184 цього Кодексу визначала, що у разі потреби зробити виїмку поштово-телеграфної кореспонденції, слідчий пропонує відповідній поштово-телеграфній установі затримати кореспонденцію і просить у прокурора дозволу на виїмку. Діставши дозвіл прокурора, слідчий, посилаючись на цей дозвіл, вимагає від належної поштово-телеграфної установи надати йому потрібну кореспонденцію або повідомляє зазначену установу про час, коли він

прибуде для вчинення виїмки. У ст. 185 КПК 1927 р. зазначалось, що приступаючи до виїмки поштово-телеграфної кореспонденції, слідчий повинен подати завідуючому поштово-телеграфною установою дозвіл на це прокурора. Виїмка робиться у присутності представника цієї установи.

Виїмка поштово-телеграфної кореспонденції також могла здійснюватися органом дізнання під час провадження дізнання. У примітці до ст. 97 КПК 1927 р. було вказано, що така кореспонденція виймається за правилами, наведеними в ст.ст. 184, 185 цього Кодексу [67].

Першими Конституціями СРСР 1924 р. [68], а також УСРР 1919 р. [69] та УРСР 1929 р. [70] не передбачалось право громадян на таємницю листування та іншого виду кореспонденції. Тільки у ст. 128 Конституції СРСР 1936 р. [71] та ст. 127 Конституції УРСР 1937 р. [72] вже визначалось, що таємниця листування охороняється законом.

У 1958 р. були прийняті Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік [73]. Реформування кримінального процесуального законодавства відповідно до цих Основ обумовило прийняття КПК УРСР 1960 р. [74]. Хоча таємниця приватного спілкування на той час не вважалась засадою кримінального процесу, законодавець передбачив проведення такого заходу кримінально-процесуального примусу, як накладення арешту на кореспонденцію.

Зокрема, у першій редакції ст. 187 КПК зазначалось, що: накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово-телеграфних установах може провадитись тільки з санкції прокурора чи за постановою суду; про накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію і її виїмку слідчий складає постанову; у цій постанові слідчий пропонує поштово-телеграфній установі затримувати зазначену в постанові кореспонденцію і надсилати йому про це відповідні повідомлення; виїмка кореспонденції проводиться в присутності двох представників поштово-телеграфної установи, про що складається протокол; накладення арешту на

кореспонденцію скасовується постановою слідчого, коли в застосуванні цього заходу відпаде потреба.

Розвиваючи ідею, проголошену у ст.12 Загальної декларації прав людини, прийнята 7 жовтня 1977 р. Конституція СРСР встановила у ст.56, що таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень охороняються законом [75]. Таке ж положення було передбачено у ст.44 Конституції УРСР, прийнятій 20 квітня 1978 р. [76].

З метою приведення у відповідність з Конституцією СРСР, Конституцією УРСР та Указом Президії Верховної Ради СРСР від 13 серпня 1981 р. «Про внесення змін і доповнень до Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік», іншими законодавчими актами СРСР, а також подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства Президія Верховної Ради УРСР видала Указ від 16 квітня 1984 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР» [77]. КПК було доповнено ст. 14-1 «Недоторканність житла, охорона особистого життя громадян, таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень».

Слід погодитися з В.І.Шишкіним, що саме у цій статті таємницю листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень було запроваджено як принцип кримінального процесу [4, с.86]. У ч. 2 ст. 14-1 КПК визначалось, що таємниця листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень охороняється законом, а у ч.3 передбачалось, що накладення арешту на кореспонденцію та її виїмка в поштово-телеграфних установах може проводитись тільки на підставах і в порядку, встановлених цим Кодексом.

Автори науково-практичного коментаря КПК УРСР також відмічали, що у ст.14-1 цього Кодексу викладені принципи недоторканності житла, охорони особистого життя громадян, таємниці листування, телефонних переговорів та телеграфних повідомлень. Зазначалось, що прослуховування телефонних переговорів громадян, запис та розголошення їх змісту

протирічить закону. Результати такого прослуховування недопустимо використовувати у кримінальному процесі як джерело доказів (крім випадків, коли самі переговори по телефону є способом вчинення злочину, наприклад, хуліганства) [78, с. 31-32].

Прослуховування телефонних розмов уперше було регламентовано Законом СРСР від 12 червня 1990 р. «Про внесення змін і доповнень до Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік» [79]. Ці Основи було доповнено ст. 35-1, яка допускала прослуховування телефонних та інших переговорів.

Цією нормою визначалося, що прослуховування телефонних та інших переговорів: може проводитись лише після порушення кримінальної справи за постановою органу дізнання або слідчого, санкціонованої прокурором, або ухвалою суду; застосовується за наявності достатніх підстав вважати, що прослуховуванням будуть отримані відомості, які мають суттєве значення для справи; не може тривати більше шести місяців; застосовується щодо переговорів підозрюваного, обвинуваченого або інших причетних до злочину осіб, а при загрозі насильством, вимаганні та інших протиправних діях – відносно потерпілого або свідка за їх заявою або згодою [297].

Крім того, зазначалось, що при прослуховуванні переговорів, що ведуться з телефонів та інших переговорних засобів, може застосовуватися звукозапис. Порядок прослуховування та звукозапису визначається кримінально-процесуальним законодавством союзних республік. Учасники прослуховування та звукозапису переговорів попереджаються про відповідальність за розголошення відомостей, які стали їм відомі.

Також законодавець визначив, що про проведення прослуховування та звукозапису складається протокол з коротким викладенням змісту фонограми переговорів, що мають відношення до справи. Фонограма приєднується до протоколу, а її частина, яка не має відношення до справи, знищується після набрання вироком законної сили.

Для реалізації на практиці вказаного положення Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік Міністерством юстиції СРСР, Верховним Судом СРСР, Комітетом державної безпеки та МВС СРСР були розроблені та затверджені 30 червня 1990 р. «Рекомендації щодо застосування засобів відео- і звукозапису, кіно і фотоапаратури, телефонного зв'язку і використання отриманих результатів при розкритті і розслідування злочинів», погоджені з Генеральним прокурором СРСР [80, с. 77].

Верховна Рада УРСР мала привести кримінально-процесуальне законодавство у відповідність з вказаним Законом, визначити порядок прослуховування і звукозапису телефонних та інших переговорів та встановити відповідальність, включаючи кримінальну, за його порушення. Однак введення даної слідчої дії до кримінально-процесуального законодавства союзних республік не відбулося у зв'язку з розпадом СРСР.

Слід зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство деяких країн Західної Європи також тривалий час не регламентувало порядок прослуховування телефонних розмов. Наприклад, у Франції лише у 1980 р. Касаційний суд виніс рішення у справі Турке, у якому визнав законність такої слідчої дії, виходячи зі ст. 81 КПК Франції, згідно з якою за слідчим суддею закріплювалось право вчиняти будь-які дії з метою встановлення істини. У 1985 р. та 1989 р. Касаційний суд підтвердив свою позицію, вказавши, що прослуховування може здійснюватися виключно з відома і під контролем слідчого судді.

Таке положення цілком задовольняло французьку юстицію, але ситуація ускладнилась 24 квітня 1990 р. ЄСПЛ в рішенні у справі Крюслена та Хувила вказав, що відсутність законодавчої регламентації прослуховування телефонних переговорів у Франції є недопустимим з точки зору дотримання прав людини, оскільки судова практика, хоча і може здійснюватися як джерело права, але не забезпечує потрібну визначеність і контроль у цьому питанні.

Реакція французької влади була майже негайною. Вже 24 квітня 1990 р., тобто через три дні після винесення ЄСПЛ вказаного рішення, міністр юстиції видав циркуляр, де інформував про це рішення та орієнтував прокурорів керуватися європейською судовою практикою. Потім 15 травня 1990 р. Касаційний суд вивів свою позицію у відповідності з думкою ЄСПЛ, прийнявши постанову з цього питання. 10 липня 1991 р. був прийнятий Закон «Про перехват повідомлень, що передаються за допомогою засобів телекомунікації», яким вніс зміни та доповнення до КПК, що стосуються проведення вказаної слідчої дії [81, с. 86].

У хронології розвитку кримінального процесуального законодавства та науки незалежної України щодо таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, можна виділити такі етапи: після проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України до прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України; з 28 червня 1996 р. до прийняття Закону від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»; з 21 червня 2001 р. до прийняття 13 квітня 2012 р. чинного КПК; з 13 квітня 2012 р. до теперішнього часу.

Після набуття Україною незалежності кримінальне судочинство здійснювалося відповідно до КПК 1960 р. У ст. 14-1 цього Кодексу йшлося про такий принцип кримінального процесу, як недоторканність таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень.

Можливість обмеження права на таємницю листування, телефонних розмов була передбачена низкою законодавчих актів. Це Закони України від: 20 грудня 1990 р. «Про міліцію» [82]; 18 лютого 1992 р. «Про оперативно-розшукову діяльність» [83]; 25 березня 1992 р. «Про Службу безпеки України» [84]; 19 грудня 1992 р. «Про адвокатуру» [85]; 30 червня 1993 р. «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [86]; 30 червня 1993р. «Про попереднє ув'язнення» [52]; 23 грудня 1993 р. «Про державний захист працівників суду і правоохоронних

органів» [87]; 23 грудня 1993 р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [58].

Другий етап розвитку законодавства щодо забезпечення таємниці спілкування починається з прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України [88]. Основний Закон України визначив у ст. 31, що кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Разом з тим до КПК не були внесені зміни та доповнення. ПВСУ у п. 22 постанови № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснив, що гарантовані ст. 31 Конституції таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції є невід'ємним правом особи. Дозвіл на накладення арешту на кореспонденцію, її виїмку в поштово-телеграфних установах та на зняття інформації з каналів зв'язку надається тільки судом. За результатами розгляду матеріалів про надання такого дозволу, який здійснюється судом з додержанням таємниці слідства, ухвалюється процесуальне рішення. Також у цьому пункті зазначалось, що ст. 13 Перехідних положень Конституції на дію ст. 31 Конституції не поширюється [89, с. 22].

Отже, ця стаття підлягала застосуванню як норма прямої дії, під час чого на практиці виникало багато запитань. З метою їх вирішення Голова Верховного Суду України направив 19 листопада 1996 р. головам Верховного Суду Автономної Республіки Крим, обласних, міжобласного, Київського і Севастопольського міських судів, військових судів регіонів і Військово-Морських Сил України лист № 16/6 «Про тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і виїмку її в

поштово-телеграфних установах та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції)» [90].

У цьому листі роз'яснювалось, що оскільки норми Конституції України є нормами прямої дії, дозвіл на накладення арешту на кореспонденцію, її виїмку та зняття інформації з каналів зв'язку здійснюється тільки судом. До прийняття відповідних законів розгляд таких матеріалів має здійснюватися судом відповідно до норм законодавства про оперативно-розшукову діяльність, боротьбу з корупцією, організованою злочинністю в частині, що не суперечить Конституції України, та з обов'язковим дотриманням таємниці інформації, що знаходиться в матеріалах оперативно-розшукової або кримінальної справи.

При цьому, наголошувалось у вказаному листі, слід мати на увазі:

- за поданням відповідного органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, дізнання чи досудове слідство, розгляд матеріалів здійснюється невідкладно Верховним Судом Автономної Республіки Крим, обласними та прирівняними до них судами в порядку, що визначається керівництвом цих судів;

- для розгляду подання суддя може витребувати від відповідного органу для ознайомлення матеріали, якими обґрунтовується необхідність обмеження конституційних прав особи;

- розглянувши подання, суддя виносить постанову про: дачу дозволу на накладення арешту на кореспонденцію, її виїмку в поштово-телеграфних установах чи зняття інформації з каналів зв'язку – телефонних розмов, у якій зазначається термін дії дозволу; відмову в застосуванні таких заходів;

- рішення обласного та прирівняного до нього суду про відмову в застосуванні заходів може бути переглянуте Верховним Судом України, рішення якого є остаточним;

- постановою судді, який дав дозвіл на застосування заходів, може бути продовжено термін його дії;

- скасування застосованих заходів здійснюється відповідним органом або судом у разі, коли необхідність цього заходу відпала;
- дані, одержані в результаті застосування зазначених заходів, долучаються до справи лише у разі, коли вони визнані доказами у справі;
- матеріали провадження (оригінали подання і постанови судді) зберігаються у відповідному суді за правилами таємного діловодства [298].

Третій етап розвитку законодавства щодо забезпечення таємниці спілкування починається з прийняття під час проведення «малої» судової реформи Закону України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» [91]. Ці зміни привели КПК у відповідність до вимог Конституції України.

Вказаним Законом до ст. 187 КПК, яка передбачала лише накладення арешту на кореспонденцію та її виїмку в поштово-телеграфних установах, були внесені зміни та доповнення щодо зняття інформації з каналів зв'язку. Крім того, цей Кодекс було доповнено ст. 187-1, яка регулювала порядок огляду і виїмки кореспонденції та дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку.

Законодавець визначив, що арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного, обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному, обвинуваченому, а також у інформації, якою вони обмінюються з допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо [298].

Зміст арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку становили такі дії: за наявності вказаних підстав слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до голови апеляційного суду за місцем провадження слідства про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку; голова чи його заступник розглядає подання,

вивчає матеріали справи, при необхідності вислуховує слідчого, вислуховує думку прокурора, після чого залежно від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку або про відмову в цьому; постанова направляється слідчим начальнику відповідної установи; цей начальник затримує кореспонденцію або знімає інформацію з каналів зв'язку і протягом доби повідомляє про це слідчому [298].

Порядок проведення огляду, виїмки кореспонденції регламентувався наступним чином: огляд кореспонденції проводиться за рішенням суду в установі зв'язку з участю понятих із числа службовців цієї установи, а при необхідності – і з участю спеціаліста; у присутності зазначених осіб слідчий відкриває і оглядає затриману кореспонденцію; у разі виявлення документів чи предметів, що мають доказове значення, слідчий проводить виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій з відповідних відправлень; при відсутності документів чи предметів, що мають доказове значення, слідчий дає вказівку про вручення оглянутої кореспонденції або про її затримання до визначеного ним терміну; про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції слідчий складає протокол; у протоколі повинно бути вказано, які саме відправлення були оглянуті, що з них вилучено і що повинно бути доставлено адресату або тимчасово затримано, з яких відправлень знято копії [299].

Процедура дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку, була врегульована так: її дослідження у необхідних випадках проводиться з участю спеціаліста; слідчий прослуховує чи іншим відповідним способом вивчає зміст знятої інформації, про що складає протокол; при виявленні в інформації даних, що мають доказове значення, в протокол відтворюється відповідна частина запису, після чого слідчий своєю постановою визнає носій знятої інформації доказом і приєднує його до справи [299].

З тим, щоб уніфікувати судово-слідчу практику щодо ініціації та розгляду суддями подань органів досудового розслідування та прокурора про

проведення арешту кореспонденції та зняття інформації з каналів зв'язку, ПВСУ 28 березня 2008 р. прийняв постанову №2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [92, с. 409-415].

Науковці звертали увагу на недоліки ст.ст. 187, 187-1 КПК, які регламентували порядок проведення вказаних слідчих дій та висловлювали пропозиції, спрямовані на його вдосконалення.

Так, Д. Б. Сергеева відмічала, що КПК не передбачає процедуру судового розгляду подання слідчого про зняття інформації з каналів зв'язку головою апеляційного суду чи його заступником та вважала за необхідне закріпити у кримінально-процесуальному законі положення, яке визначає цю процедуру [93, с. 7].

В. З. Гумен та А. А. Конюшков також наголошували на тому, що ст. 187 КПК не передбачає процедуру судового розгляду подання слідчого про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку [94, с. 123].

І. М. Піняга пропонувала доповнити ст. 187 КПК: нормою про вимоги до форми та змісту подання органу дізнання, слідчого та прокурора про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку; положенням, що орган дізнання, слідчий, прокурор, у провадженні якого перебуває кримінальна справа, зобов'язаний надати судді зазначені в КПК матеріали кримінальної справи [95, с. 325].

М. М. Сичук зазначав, що необхідно законодавчо обмежити коло кримінальних справ, по яких може здійснюватися арешт кореспонденції та зняття інформації з каналів зв'язку. Проведення цих слідчих дій слід дозволити лише при розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів [96, с. 17].

Д. В. Сімонович вважав недоліком ст. 187 КПК те, що вона не встановлює «обов'язку органів кримінального судочинства інформувати особу про застосування щодо неї арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, що унеможлиблює оскарження незаконного обмеження права на «приватність» комунікацій» [97, с. 12].

О. В. Мельник висловила пропозицію доповнити ст. 187 КПК нормою щодо необхідності після зняття інформації з каналів зв'язку інформувати особу, яка була об'єктом спостереження, про те, що її телефон прослуховувався [98, с. 98].

М. Є. Шумило та В. С. Рудей стверджували, що не слід обмежуватися проведенням такої процесуальної дії, як зняття інформації з каналів зв'язку лише під час розслідування тяжких і особливо тяжких злочинів. Необхідність у її проведенні може виникнути і в ході розслідування злочинів середньої тяжкості [99, с. 179].

Т. В. Садова вважала за необхідне «зобов'язати суд слідкувати не тільки за законністю підстав для зняття інформації з каналів зв'язку, а й за дотриманням законності і конфіденційності під час проведення цієї слідчої дії, так само як контролювати результат її проведення» [100, с. 10].

С. М. Стахівський зауважував, що законодавець у ст. 187-1 КПК зазначає, що одержана з каналів зв'язку інформація досліджується слідчим і при цьому складається протокол. Однак цей Кодекс не передбачає такого процесуального акта, як протокол дослідження, це може бути лише огляд як форма сприйняття даної інформації. У зв'язку з викладеним науковець вважав доцільним викласти ч. 4 ст. 187-1 КПК в такій редакції: «Дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку, проводиться за участю не менш як двох понятих, а в необхідних випадках – за участю спеціаліста. Слідчий прослуховує чи іншим відповідним способом вивчає зміст знятої інформації, про що складає протокол огляду. У разі виявлення в інформації даних, що мають значення для справи, в протоколі відтворюється відповідна частина запису, після чого носій знятої інформації приєднується до справи. Протокол

підписують поняті, спеціаліст та інші особи, які брали участь у дослідженні інформації» [101, с. 42].

Ю. П. Янович наголошував на тому, що неврегульованою залишається процедура проведення виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства, яке регламентує порядок тимчасового обмеження конституційних прав осіб [102, с. 494].

В. П. Горбачов висловив пропозицію вказати у ч. 5 ст. 187 КПК, що суддя виносить постанову не тільки про накладення арешту на кореспонденцію, а й про дачу згоди на її огляд [103, с. 209]. Також він відмічав, що є необхідність в уточненні порядку огляду кореспонденції та дослідженні записів переговорів, знятих з каналів зв'язку [104, с. 229].

М. А. Маркуш зазначала, що з приводу судового контролю за законністю й обґрунтованістю прослуховування телефонних та інших переговорів, накладення арешту на поштово-телеграфні відправлення, їх огляду і виїмки слід керуватися в першу чергу Конституцією України, яка не дає процедурних рекомендацій, але є законом прямої дії. «КПК закріпив порядок звернення слідчого до суду з поданням про вчинення цих слідчих дій, але слід уточнити, які документи повинні додаватися до такого подання» [105, с. 91].

Д. П. Кисленко відмічав, що у ст. 187 КПК необхідно визначити: процесуальну форму прийняття суддею рішення про проведення огляду кореспонденції; вимоги до змісту подання органу дізнання, слідчого та прокурора про проведення таких слідчих дій як накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку [106, с. 7].

Ж. Л. Рибалко акцентувала увагу на недоліках у регламентації порядку надання судом дозволу на проведення цих слідчих дій до порушення кримінальної справи. Науковець пропонувала доповнити ст. 187 КПК положеннями, у яких слід визначити вимоги до: подання органу дізнання, слідчого про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації

з каналів зв'язку до порушення кримінальної справи; порядку розгляду судом цього подання; постанови судді про проведення вказаних слідчих дій [107, с. 232].

Г. П. Середа зазначав, що у ст. 184 КПК слід визначити вимоги до змісту подання органу дізнання, слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення слідчих дій, які обмежують права особи, передбачені ст.31 Конституції України [108, с. 16-17].

Є. Д. Лук'янчиков вважав недоцільним поєднання у одній статті двох слідчих дій: накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку. Він відмічав, що для зручності їх реалізації на практиці та для тлумачення науковцями краще було б виділити їх у самостійні норми [109, с. 241].

Т. В. Чабайовський висловив наступну пропозицію: «якщо слідчому стає відомо, що на пошті знаходиться лист або телеграма, що має виключно важливе значення для розкриття злочину, він повинен володіти правом винести постанову, в якій зобов'язати установу зв'язку затримати кореспонденцію на певний термін (наприклад, до 24 годин з моменту винесення постанови). Протягом цього терміну слід отримати дозвіл суду на огляд і виїмку цієї кореспонденції, в іншому випадку листи і телеграми направляються адресату» [110, с. 12].

О. Г. Шилов зазначала, що необхідно передбачити в законі порядок встановлення строку накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку, який дозволяв би суду періодично перевіряти обґрунтованість здійснюваного втручання. Пропонувалось доповнити ст. 187 КПК положенням, відповідно до якого в постанові суду про проведення цих слідчих дій має визначатися термін їх дії, який не може перевищувати двох місяців. Подальше продовження такого терміну можливе не більше ніж на два місяці, якщо продовжують існувати підстави для проведення даних дій [111, с. 446].

Д. С. Жовнієнко пропонував доповнити ч. 4 ст. 187 КПК положенням, що у разі відмови у погодженні подання слідчого про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку прокурор виносить мотивовану постанову, яка долучається до кримінальної справи [112, с. 9].

О. М. Кузів вважала доцільним доповнити перше речення ч.5 ст.187 КПК після слів «накладення арешту на кореспонденцію» словами «її огляд і виїмку». Відмічалось, що у «цьому випадку за наявності підстав до виїмки кореспонденції, на яку накладено арешт, після її затримання в жодному разі не виникне питання про необхідність винесення судом окремої постанови про виїмку такої кореспонденції» [113, с. 9].

Згідно з ч. 4 ст. 187 КПК, подання слідчого, погоджене з прокурором, про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку розглядав голова апеляційного суду чи його заступник. З такою регламентацією не погоджувалось багато науковців.

Так, І. М. Козьяков відмічав, що повноваження голів апеляційного суду та його заступників на виняткове винесення постанови про накладення арешту на кореспонденцію й зняття інформації з каналів зв'язку в процесі досудового слідства не може дати очікуваної результативності зазначених слідчих дій, оскільки подання на їх проведення попередньо має узгоджуватися з прокурором не нижче обласного рівня. Така процедура значно ускладнює підготовку й проведення цих заходів для слідчих районної ланки, особливо у разі виникнення ситуацій, коли гаяння часу із провадженням цих слідчих дій може призвести до небажаних наслідків. Повноваження розглядати подання та виносити постанову з питань накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку слід надати місцевим судам [114, с. 56].

Цю пропозицію підтримувала Т. В. Садова. Науковець вказувала на «доцільність віднесення повноважень щодо винесення постанови про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку

до компетенції місцевих судів за аналогією з іншими заходами примусу, які вимагають судового контролю»[115, с.163].

В. І. Чорнобук відмічав, що взяття під варту як запобіжний захід більш обмежує права особи, ніж арешт на її кореспонденцію, але це рішення приймається суддею місцевого суду. «Тому і винесення постанов у порядку ст. 187 КПК України варто передати до юрисдикції місцевих, а не апеляційних судів. Подання з клопотанням про винесення судом постанови про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку має подаватися до місцевого суду за місцем провадження досудового розслідування» [116, с. 95].

М. Г. Шавкун відстоював точку зору, що подання слідчих про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку мають розглядати місцеві суди [117, с. 5].

О. В. Римарчук висловила пропозицію уповноважити суддів місцевого суду на прийняття рішення про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, а прокурора – подавати апеляцію до апеляційного суду протягом трьох діб з дня винесення судом постанови про відмову у проведенні зазначених слідчих дій [118, с. 13].

В. Т. Маляренко стверджував, що повноваження розглядати подання слідчого і виносити постанови про накладення арешту на кореспонденцію і про зняття інформації з каналів зв'язку доцільно покласти на місцеві суди [119, с. 151].

Б.Ю.Бистрицький вважав не зовсім ґрунтовним положення ст. 187 КПК щодо звернення до голови апеляційного суду або його заступників за дозволом про накладення арешту на кореспонденцію. «Такий дозвіл мав би давати місцевий суд, адже навіть питання про взяття під варту знаходиться в його компетенції»[120, с.285-286].

С. М. Стахівський та Р. А. Калюжний відмічали, що не зовсім зрозумілим є рішення законодавця щодо надання голові апеляційного суду та його заступнику повноваження виносити постанови про накладення арешту

на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку. «Суддя місцевого суду вправі прийняти рішення про позбавлення воли на строк до 15 років. Таке рішення має бути обґрунтованим і суддя несе за нього особисту відповідальність. Водночас ні суддя, ні навіть голова місцевого суду не вправі прийняти рішення про арешт і виїмку кореспонденції чи зняття інформації з каналів зв'язку. Чи є в цьому логіка? Мабуть немає. Тому уявляється за доцільне в цій частині змінити норми кримінально-процесуального закону і дозволити приймати рішення про проведення названих вище слідчих дій на рівні голови місцевого суду» [121, с. 409].

О. А. Струць наголошувала на тому, що місцевому суду необхідно надати право «вирішувати питання про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку, а прокурору подавати апеляцію до апеляційного суду протягом трьох діб з дня винесення судом постанови про відмову у проведенні зазначених слідчих дій» [122, с. 10].

О. І. Галаган та В. А. Савченко акцентували увагу на тому, що є спірним віднесення до компетенції апеляційних судів вирішення питань про застосування таких заходів щодо обмеження суб'єктивних прав і свобод громадян, як накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку. Повноваження приймати рішення про їх здійснення слід надати місцевим судам [123, с. 151-153].

М. Є. Шумило та Р. С. Рудей вважали, «що повноваженнями щодо розгляду подання і винесення постанови про накладення арешту на кореспонденцію та про зняття інформації з каналів зв'язку слід наділити голову місцевого суду або його заступника» [99, с. 179]. Ці науковці пропонували доповнити ч. 4 ст. 187 КПК словами «постанова про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку має бути винесена головою місцевого суду або його заступником не пізніше, як протягом 12 годин з моменту отримання подання слідчого» [99, с. 179].

І. І. Войтович підтримував наукову позицію про надання місцевим судам повноваження розглядати подання слідчих і виносити постанови про

накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку [124, с. 9].

О. Ю. Татаров стверджував, що порядок, відповідно до якого питання про накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію вирішує голова апеляційного суду або його заступник, «зумовлює суттєві проблеми при проведенні цієї слідчої дії. У зв'язку з цим, більш ніж необхідно є передача компетенції щодо вирішення питання про накладення арешту на кореспонденцію з апеляційного суду до місцевих судів за місцем провадження досудового слідства» [125, с. 205].

У юридичній літературі також відмічалось, що вказана правова норма суперечить не тільки основним завданням апеляційної інстанції, а й може спричинити правові курйози. Так, при розгляді кримінальної справи, в якій під час досудового слідства було накладено арешт на кореспонденцію головою апеляційного суду, місцевий суд зобов'язаний при розгляді справи перевірити правомірність здобуття доказів і в разі порушення закону відповідним чином реагувати. Отже, місцевий суд дає правову оцінку постанові голови апеляційного суду або його заступників [126, с. 35].

Окремі науковці вважали доцільним передбачити виняток із правила, відповідно до якого за поданням органу досудового розслідування, погодженого з прокурором, поданням прокурора, головою апеляційного суду чи його заступником приймається рішення про зняття інформації з каналів зв'язку.

Так, наприклад, В. Г. Уваров пропонував доповнити ст. 187 КПК нормою такого змісту: «У невідкладних випадках, коли зволікання з провадженням слідчої дії може призвести до втрати можливості отримати важливі докази у кримінальній справі, порушеній за ознаками тяжкого чи особливо тяжкого злочину, постанову про зняття інформації з технічних каналів зв'язку або про контроль і фіксацію інформації, що передається засобами телекомунікації, може бути винесено прокурором на підставі обґрунтованих клопотань слідчого чи органу дізнання. Така постанова

прокурора втрачає силу, якщо вона не буде підтверджена рішенням апеляційного суду протягом трьох діб» [127, с. 125-126].

Згідно з ч. 3 ст. 187 КПК, арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину могли застосовуватись до порушення кримінальної справи. Ця норма набула суперечливої оцінки науковців та практиків.

Так, І. М. Козьяков зазначав, що закон передбачив їх проведення виключно щодо підозрюваного чи обвинуваченого. Такий висновок витікає зі змісту ч. 1 ст. 187 КПК. «У зв'язку з цим незрозуміло, яким чином арешт на кореспонденцію і зняття інформації з метою запобігання злочинів може бути застосований слідчим до порушення кримінальної справи, оскільки правовий статус особи підозрюваного чи обвинуваченого може виникнути лише після порушення справи» [128, с. 60].

С. М. Стахівський та Р. А. Калюжний відмічали, що однією з проблем є дозвіл на проведення до порушення кримінальної справи арешту кореспонденції та зняття інформації з каналів зв'язку. Законодавець «підняв занадто високо планку для того, щоб забезпечити винятковість проведення цих слідчих дій до порушення кримінальної справи. Наміри законодавця зрозуміли. Оскільки це виняток, то нехай рішення приймається на рівні голови апеляційного суду чи заступника. Але це призвело до того, що до порушення кримінальної справи ці слідчі дії фактично не проводяться. Хто дозволить із числа районного керівництва (прокурор, начальник ОВС, начальник слідчого підрозділу) слідчому навіть з десятком пояснень і різного роду довідок звертатись до голови апеляційного суду з таким питанням. Порада як правило одна – знайти інші шляхи одержання та перевірки інформації» [121, с. 408-409].

С. Г. Герасименко висловив думку, що законодавче закріплення можливості проведення таких слідчих дій, як арешт кореспонденції та зняття інформації з каналів зв'язку до порушення кримінальної справи, «є необґрунтованим, оскільки тоді виникає питання, які матеріали може

подати до суду слідчий, котрий не має права на здійснення оперативно-розшукової діяльності» [129, с. 13-14].

В. С. Кузьмічов, Ю. М. Чорноус зауважували, що не дивлячись на дозвіл законодавця проводити такі слідчі дії до порушення кримінальної справи, практична реалізація даного припису ускладнюється недоліками правової регламентації. Ця проблема потребує розв'язання через внесення змін у законодавство та надання практичних рекомендацій, зокрема передбачення у ч. 3 ст. 187 КПК «спеціального порядку провадження накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину у невідкладних випадках до порушення кримінальної справи [130, с. 239-240].

Т. О. Борець відмічала, що відповідно до ч. 3 ст. 187 КПК накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку можна проводити до порушення кримінальної справи. Тому у ч. 1 цієї статті «не можна вести мову про підозрюваного чи обвинуваченого, оскільки даних процесуальних статусів особа набуває лише після порушення кримінальної справи» [131, с. 11-12].

В. Г. Гончаренко та М. Є. Блудиліна стверджували, що дозвіл законодавця у ч. 3 ст. 187 КПК накладати арешт на кореспонденцію та знімати інформацію з каналів зв'язку з метою запобігти злочину до порушення кримінальної справи є категорично неприпустимим. Науковці наводили три причини, чому це положення повинно бути вилучене з цієї статті [132, с. 51-52].

В. І. Галаган та О. І. Галаган відмічали, що навряд чи можна сприймати однозначно положення ч. 3 ст. 187 КПК, згідно з якою арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігання злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи. Однак у ч. ч. 5, 6 цієї ж статті вказується, що у постанові голови апеляційного суду чи його заступника при вирішенні вказаного питання зазначаються кримінальна справа і підстава, з яких будуть провадитись ці слідчі дії. Така

суперечність процесуальної норми у ряді випадків призводить до відмови суду у наданні дозволу на проведення вказаних у ст.187 КПК слідчих дій на стадії порушення кримінальної справи [133, с. 95-96].

Такі науковці, як Є. Д. Лук'янчиков [134, с. 38], Д. Б. Сергєєва [135, с. 218], В. І. Чорно бук [116, с. 95], М. Є. Шумило та В. С. Рудей [99, с. 72], Л. Д. Удалова та І. В. Бабій [136, с. 156] вважали необхідним виключити ч.3 зі ст.187 КПК про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину до порушення кримінальної справи.

Отже, науковцями був проведений ґрунтовний аналіз ст.ст. 187, 187-1 КПК 1960 р. Актуальною, на наш погляд, залишається висловлена ними пропозиція надати місцевим судам повноваження приймати рішення про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку. Вважаємо, що доцільно змінити визначений чинним КПК порядок, відповідно до якого дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, надає голова чи за його визначенням інший суддя апеляційного суду. Про це мова піде у подальшому.

Також слід звернути увагу на те, що під час дії КПК 1960 р. таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції розглядалась окремими науковцями: як окремий принцип кримінального судочинства [137, с. 102; 138, с. 26-27]; як складова інших принципів, наприклад, принципу забезпечення захисту прав і свобод людини [139, с.92-96], принципу особистої недоторканності [140, с. 70-71].

З 20 листопада 2012 р. КПК 1960 р. втратив чинність. Набув чинності КПК, прийнятий Законом України від 13 квітня 2012 р. [141]. У ст. 14 цього Кодексу вказано, що однією з засад кримінального провадження є таємниця спілкування. У главі 21 КПК передбачено, які НСРД є різновидами втручання у приватне спілкування, та встановлено загальний порядок їх проведення.

Окремий порядок їх проведення регламентовано Інструкцією про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні (далі – Інструкція), яка затверджена наказом ГПУ, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р. [142]. Метою цього міжвідомчого нормативно-правового акту є врегулювання загальних процедур організації й проведення таких процесуальних дій та використання їх результатів, що мають забезпечувати додержання конституційних прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Дослідження питань про сутність НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, а також порядок прийняття судового рішення про надання дозволу на їх проведення та його виконання, буде проведено у наступних розділах дисертації.

Висновки до розділу 1

1. Таємниця спілкування, як засада кримінального провадження, – це правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, яка може бути обмежена лише за судовим рішенням у випадках, визначених законом.

2. У ст.31 Конституції України не вказано про гарантування кожному таємниці інших форм спілкування. Отже, і цій частині існує невідповідність між конституційною нормою та ч.1 ст.14 КПК, яку потрібно усунути з тим, щоб на практиці не виникало питання про законність проведення НСРД, під час яких здійснюється втручання у такі форми спілкування, та відповідно, про допустимість чи недопустимість зібраних доказів. Перше речення ст.31 Конституції України слід викласти у такій редакції: «Кожному гарантується

таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, визначених законом».

3. Необхідно доповнити ч. 2 ст. 246 КПК положенням, що НСРД, визначені ст.ст. 260, 261, 263, 264 цього Кодексу, можуть проводитися у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, які передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 109, ч.1 ст. 110, ч. 1 ст. 110-2 КК. Також ч. 2 ст. 14 КПК слід доповнити положенням, що втручання у приватне спілкування можливе з метою виявлення та запобігання злочину середньої тяжкості у випадках, передбачених цим Кодексом.

4. Доцільно доповнити ч. 2 ст. 14 КПК положенням такого змісту: втручання у таємницю спілкування можливе з метою встановлення обставин вчинення особою, передбаченою ст. 498 цього Кодексу, суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, якщо в іншій спосіб неможливо досягти цієї мети.

5. Допустимим може бути визнано тільки втручання у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним, а тому редакцію ч. 2 ст. 14 КПК слід змінити. Цю норму після слова «спілкування» необхідно доповнити словами «підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним».

6. Слід доповнити ст. 14 КПК нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді. Крім того, цей Кодекс доцільно доповнити статтею про порядок прийняття цього рішення.

7. За часів, коли Україна перебувала у складі Російської імперії, нормативне положення щодо гарантування таємниці приватного спілкування було закріплено 30 жовтня 1878 р. у ст. 368-1 Статуту кримінального

судочинства 1864 р. Таємницю листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень запроваджено як принцип кримінального процесу у ст. 14-1 КПК 1960 р., якою цей Кодекс був доповнений Указом Президії Верховної Ради УРСР від 16 квітня 1984 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР».

У хронології розвитку кримінального процесуального законодавства та науки незалежної України щодо таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, можна виділити такі етапи: перший – після проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України до прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України; другий – з 28 червня 1996 р. до прийняття Закону України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»; третій – з 21 червня 2001 р. до прийняття 13 квітня 2012 р. чинного КПК; четвертий – з 13 квітня 2012 р. по теперішній час.

РОЗДІЛ 2

РІЗНОВИДИ ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ТА ЗАБОРОНА ТАКОГО ВТРУЧАННЯ

2.1. Різновиди втручання у приватне спілкування

Різновиди втручання у приватне спілкування визначені у ч. 4 ст. 258 КПК. Ними є: 1) аудіо-, відеоконтроль особи; 2) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; 4) зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Відповідно до ст. 260 КПК, аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без її відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови цієї особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

Слід погодитися з В. Г. Уваровим, що виникає «багато питань щодо меж застосування даного інституту, наприклад, про те, які рухи людини і де можуть документуватись, у яких приміщеннях допустимий аудіо-, відеоконтроль тощо. Досить стисла за обсягом і змістом правова регламентація аудіо-, відеоконтролю особи, окрім визначення її поняття та натяку на підстави його застосування навряд чи може відповідати сучасним вимогам європейських стандартів до якості закону, його «передбачуваності» та зрозумілості» [143, с. 193]. Науковець продовжує, що докладна «регламентація в законодавстві підстав, умов і процедури здійснення аудіо-, відеоконтролю особи має стати своєрідною запорукою «передбачуваності» закону, стримуючим фактором, становити гарантію захисту від безпідставних втручань у сферу особистого життя громадян» [143, с. 194].

Відмінність аудіо-, відеоконтролю особи від спостереження за особою,

річчю або місцем (ст. 269 КПК) та аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК) «полягає у використанні аудіо-, відеозаписуючих пристроїв, установлених всередині публічно недоступних місць для фіксації поведінки особи» [144, с. 54].

Здійснивши аналіз цих НСРД, В. М. Тертишник відмічає, що законодавець фактично регламентує одне й теж «здійснення візуального спостереження за особою і технічне документування її діянь». «Адже відеоконтроль місця, без перебування особи в тому місці, навряд чи знайде серед системи доказів хоча б якесь поважне місце, бо без людини, її дій чи бездіяльності в тому місці, безпосередньо те місце нічого не варте» [50, с. 82].

На цю проблему також звертає увагу В. Г. Уваров та пропонує об'єднати три названі НСРД (аудіо-, відеоконтроль особи, спостереження за особою, річчю або місцем, аудіо-, відеоконтроль місця) в одну універсальну – «Безпосереднє спостереження та технічне документування юридично-значимих фактів» [145, с. 154-155].

Науковцем також висловлена пропозиція виключити з КПК ст. 267 «Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» [146, с. 267]. На його погляд, вона «не відповідає вимогам передбачуваності та належної «якості закону», не створює належних механізмів стримувань і противаг проти можливих помилок, зловживань чи свавілля» [147, с. 268].

Така пропозиція викликає заперечення. Проведенню аудіо-, відеоконтролю особи в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи передують їх обстеження шляхом таємного проникнення в них з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи (п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК). Отже, якщо виключити ст. 267 із КПК, то залишиться відкритим питання, як проводити цю НСРД.

Метою аудіоконтролю є спостереження за діями та розмовами особи шляхом прослуховування та фіксації розмов у будь-якому місці її

перебування, незважаючи на те, що це місце є її власністю чи вона там тимчасово перебуває [148, с. 79].

Аудіоконтроль особи може здійснюватись епізодично (на час відвідування цієї особою певних місць, проведення зустрічей) або безперервно, на проміжок часу, що визначений у рішенні слідчого судді, який надав дозвіл на його проведення. Безперервний аудіоконтроль особи з фіксацією та обробкою отриманої за ним інформації здійснюється, як правило, цілодобово» [51, с. 660]. Це зрозуміло, оскільки особа, щодо якої проводиться така НСРД, може в будь-який часовий момент надати іншим особам інформацію, яка має значення для розкриття злочину.

Метою відеоконтролю особи є негласне візуальне спостереження за діями особи шляхом відеозапису та аудіофіксації інформації у будь-якому місці її перебування для отримання інформації, яка має значення для досудового розслідування [148, с. 79].

Завданням цієї НСРД є виявлення фактичних даних, які містять ознаки підготування або вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Її об'єктом є певні розмови особи, інші звуки, рухи, поведінка, вчинки, зміст котрих мають значення для розслідування [149, с. 168].

Законодавець не містить визначення місць, у яких може виконуватися зазначена НСРД. У юридичній літературі висловлене припущення, «що це взагалі будь-яке місце: хоч приватне володіння особи, чи громадське місце, чи будь-яка інша ділянка простору, в якій повинна з'явитися певна особа» [149, с. 168]. Зазначається, що відеоконтроль може здійснюватися в будь-якому місці перебування, зокрема, «в житлі або іншому володінні особи, у приміщеннях, транспортних засобах та інших місцях» [150, с. 338].

Зміст зазначеної НСРД полягає у застосуванні спеціальних оперативно-технічних засобів з метою фіксації і обробки розмов, інших звуків, рухів і дій особи, пов'язаних з її діяльністю або місцем перебування [149, с. 168]. Відеозапис дає змогу більш детально виявити необхідну інформацію, досконало вивчити дії заінтересованих осіб, одержати повну інформацію, що

стосується діяльності підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення особи [148, с. 79].

КПК не пов'язує коло осіб, щодо яких допускається застосування аудіо-, відеоконтролю особи, з їх процесуальним статусом. Тобто, ця НСРД може проводитися не тільки відносно підозрюваного, а й інших осіб, які не мають процесуального статусу в конкретному кримінальному провадженні.

На наше переконання, аудіо-, відеоконтроль має проводитись виключно щодо підозрюваного. Недопустимо таємно проникати до житла чи іншого володіння особи, яка немає такого процесуального статусу, з тим, щоб встановити технічні засоби аудіо-, відеоконтролю особи.

НСРД, передбачену ст. 260 КПК, доцільно назвати так – «Аудіо-, відеоконтроль підозрюваного». Цю статтю слід викласти у такій редакції: «Аудіо-, відеоконтроль підозрюваного є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без його відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови підозрюваного або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з його діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування».

У юридичній літературі запропоновано доповнити ст. 260 КПК ч. 2, яка б передбачала можливість розпочати проведення аудіо-, відеоконтролю особи до постановлення ухвали слідчого судді. Обґрунтовується вона тим, що на практиці непоодинокими є випадки, коли НСРД слід проводити в день реєстрації відповідних відомостей у ЄРДР. Особливо це стосується кримінальних проваджень про корупційні діяння. «Так, мають місце випадки, коли службова особа вимагає надання неправомірної вигоди до певної години того самого дня, коли така вимога озвучена. В такому разі у прокурора як процесуального керівника немає достатнього часу для отримання всіх відповідних дозволів слідчого судді на проведення комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, а спостереження за особою, річчю або місцем в цьому разі не забезпечить належного фіксування вчинення

кримінального правопорушення» [151, с. 102].

Наведена пропозиція нами не поділяється, оскільки проведенню аудіо-, відеоконтролю особи передують обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, в результаті таємного проникнення до яких встановлюються технічні засоби аудіо-, відео контролю [33]. Для цього потрібен дозвіл слідчого судді. Тому, до постановлення ухвали слідчого судді неможливо розпочати проведення цієї НСРД.

У зв'язку з викладеним слід звернути увагу на ч. 2 ст. 256 проекту КПК, розробленого у 2011 р. Робочою групою при Президентіві України, у якій зазначалось, що аудіо-, відеоконтроль особи до постановлення ухвали слідчого судді може бути розпочато на підставі постанови слідчого, прокурора лише у випадку, передбаченому ч.1 ст.246 цього Кодексу, або якщо особа не використовує послуги і засоби операторів зв'язку та принаймні один із учасників спілкування дав письмову згоду на це [152].

У ч. 1 ст. 246 проекту КПК, до якої відсилала вказана норма, йшлося про те, що у виняткових випадках, передбачених цим Кодексом, та пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, НСРД може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої НСРД звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Однак законодавець не погодився з пропозицією передбачити можливим проведення аудіо-, відеоконтролю особи до постановлення ухвали слідчого судді. Тому, як уявляється, недоцільно знову ініціювати розгляд питання про регламентацію проведення у виняткових випадках цієї НСРД за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором або прокурора.

Наступною НСРД, яка є різновидом втручання у приватне спілкування, є арешт, огляд і виїмка кореспонденції. Згідно з ч.ч. 1 та 2 ст. 261 КПК, накладення арешту на кореспонденцію особи без її відома проводиться

у виняткових випадках на підставі ухвали слідчого судді. Цей арешт накладається, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або інших осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для розслідування, або речі і документи, що мають для нього істотне значення.

Накладення арешту на кореспонденцію полягає у забороні установам зв'язку вручення кореспонденції адресату без відповідної вказівки слідчого, прокурора. Установам, що здійснюють її пересилання, направляється для виконання постановлена слідчим суддею ухвала про накладення арешту на кореспонденцію.

У ст. 261 КПК не вказано, для досягнення якої мети можливе накладення арешту на кореспонденцію. Уявляється, що такою метою є: отримання доказової інформації про злочин, його співучасників, місце знаходження матеріальних об'єктів, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, які були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом; тимчасове зупинення листування між підозрюваним та іншими особами для запобігання злочинних зв'язків між ними; розшук підозрюваного, який переховується від органів досудового розслідування та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, місцезнаходження якого невідоме; забезпечення накладення арешту на майно підозрюваного або осіб, які за законом несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану його діями (поштовий переказ, посилки) [33].

У ст. 261 КПК не конкретизується, кореспонденція яких саме осіб може бути арештована. На нашу думку, це істотний недолік закону, оскільки існує небезпека прийняття рішення про накладення арешту на кореспонденцію досить широкого кола осіб.

Такий же недолік мало радянське кримінально-процесуальне законодавство, на що звертав увагу І. Л. Петрухін. Науковець пропонував встановити у законі, що арештована, оглянута та вилучена може бути кореспонденція лише підозрюваного, обвинуваченого та осіб, з якими ці учасники процесу підтримують зв'язок через пошту та телеграф [153, с. 143-144].

Слід зазначити, що ст. 187 КПК 1960 р., після зміни її редакції Законом України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України», вичерпно визначала, на кореспонденцію яких саме осіб може накладатися арешт. У ч. 1 цієї статті зазначалось, що арешт на кореспонденцію може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному, обвинуваченому, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

У ст. 261 чинного КПК також необхідно чітко визначити, на кореспонденцію яких осіб може накладатися арешт. На наш погляд, ч. 2 цієї статті необхідно викласти у такій редакції: «Арешт на кореспонденцію накладається, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція підозрюваного іншим особам або інших осіб підозрюваному може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають для нього істотне значення».

Враховуючи вищевикладене, викликає заперечення твердження Ю. В. Лисюк, що накладення арешту на кореспонденцію здійснюється лише щодо особи, котра підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину [154, с. 70]. Як вже з'ясовано, законодавець не уточнює, кореспонденція яких саме осіб підлягає арешту. Крім підозрюваного, арешт може бути накладений також на кореспонденцію

інших осіб, які направили її цьому учаснику кримінального провадження. На кореспонденцію обвинуваченої особи арешт не накладається. Ця НСРД проводиться під час досудового розслідування, а процесуальний статус обвинуваченого особа набуває після його завершення.

Арешт на кореспонденцію накладається виключно за рішенням слідчого судді. Як уявляється, потребам практики відповідало б регулювання, якщо надати прокурору чи слідчому, за погодженням з прокурором, повноваження приймати у невідкладних випадках рішення про арешт кореспонденції.

Ще у радянській юридичній літературі зверталась увагу на те, що закон не дає права накладати арешт на кореспонденцію, оглядати та вилучати її без санкції прокурора. Відмічалось, що це не є правильним. Якщо слідчий достовірно знає, що на пошті знаходиться лист або телеграма, яка має виключно важливе значення для розкриття злочину, то він повинен мати право винести постанову про затримання цієї кореспонденції на строк до 12 годин, щоб протягом цього часу отримати санкцію прокурора [153, с. 147].

На нашу думку, ст.261 КПК слід доповнити нормою такого змісту: «У невідкладних випадках, коли дотримання порядку отримання дозволу слідчого судді на арешт кореспонденції може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанова про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії може бути винесена прокурором або слідчим, за погодженням з прокурором. Така постанова втрачає чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби».

У ч. 3 ст. 261 КПК зазначено, що накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку кореспонденції. За її змістом для огляду та виїмки затриманої кореспонденції отримання окремого дозволу слідчого судді не потрібно. Проведення огляду також не потребує винесення окремої постанови слідчим або прокурором.

Серед науковців дискусійним є питання, чи є огляд та виїмка кореспонденції етапами накладення на неї арешту, чи це самостійні види

НСРД. Так, одні із них вважають, що огляд та виїмка кореспонденції – це дві взаємопов’язані НСРД [33, с. 528]. Інші розглядають огляд, виїмку та затримання кореспонденції як три взаємопов’язані між собою НСРД [51, с.664]. Відмічається, що накладення арешту на кореспонденцію та її огляд та виїмка – це різні, хоча й тісно пов’язані між собою НСРД. «Накладений арешт не обов’язково може тягнути за собою огляд кореспонденції, так само як і не вся оглянута кореспонденція, на яку накладено арешт, підлягає обов’язковій виїмці. В окремих випадках з дозволу слідчого, якого повідомили із установи поштово-телеграфного зв’язку про надходження кореспонденції, ця кореспонденція може бути переданою адресату без її огляду» [155, с. 369].

Нами поділяється думка Д. Б. Сергєєвої, що послідовне провадження арешту, огляду, а в необхідних випадках виїмки кореспонденції, у своїй єдності складають етапи НСРД, порядок проведення якої закріплено у декількох статтях КПК [156, с. 228].

Процедуру проведення огляду та виїмки кореспонденції регламентує ст.262 КПК. У ч.1 цієї статті передбачено, що огляд затриманої кореспонденції проводиться в установі зв’язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію, за участю представника цієї установи, а за необхідності – за участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий вирішує питання про відкриття і оглядає затриману кореспонденцію.

Отже, представник установи зв’язку є обов’язковим учасником такого огляду. Спеціаліст залучається до його проведення у необхідних випадках, наприклад, «для забезпечення безпеки учасників огляду при розкритті і безпосередньому огляді конвертів, бандеролей, посилок, що можуть містити сильнодіючі отруйні, вибухові речовини, пристрої тощо, для з’ясування змісту тексту листа, надісланого із-за кордону, надання допомоги слідчому у знятті копій чи отримання зразків об’єктів, що пересилаються, нанесенні на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними

засобами контролю тощо» [144, с. 56-57].

При виявленні в кореспонденції речей (у тому числі речовин), документів, що мають значення для певного досудового розслідування, слідчий у межах, визначених ухвалою слідчого судді, здійснює виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій чи отриманням зразків з відповідних відправлень. Зняття копій чи отримання зразків здійснюється з метою збереження конфіденційності накладення арешту на кореспонденцію. У разі необхідності особою, яка проводить огляд поштово-телеграфної кореспонденції, може бути прийняте рішення про нанесення на виявлені речі і документи спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, заміну речей і речовин, що становлять загрозу для оточуючих чи заборонені у вільному обігу, на їх безпечні аналоги. У разі відсутності речей чи документів, які мають значення для досудового розслідування, слідчий дає вказівку про вручення оглянутої кореспонденції (ч.ч. 2, 3 ст. 262 КПК).

Про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції відповідно до ч. 4 ст. 262 КПК складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу. У протоколі обов'язково зазначається, які саме відправлення були оглянуті, що з них вилучено і що має бути доставлено адресату або тимчасово затримано, з яких відправлень знято копії чи отримано зразки, а також про проведення інших дій, передбачених ч.2 цієї статті.

Керівники та працівники установ зв'язку зобов'язані не розголошувати факт проведення НСРД чи отриману інформацію (ч. 5 ст. 262 КПК). Слідчому потрібно попередити їх про цей обов'язок. Розголошення без дозволу слідчого, прокурора таких даних попередженою у встановленому порядку особою тягне кримінальну відповідальність за ст. 387 КК.

В.В. Шум висловив пропозицію доповнити ч. 4 ст. 262 КПК положенням, що копія протоколу проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції з додатками до нього направляються слідчому судді

[157, с.16]. Відмічається, що це «надасть можливість підвищити якість контролю за проведенням накладення арешту на кореспонденцію, її огляду та виїмки, посилити процесуальні гарантії забезпечення права особи на таємницю спілкування» [157, с. 12].

Ця пропозиція не є достатньо обґрунтованою. Виникає запитання, які процесуальні дії повинен виконати слідчий суддя, ознайомившись з копією цього протоколу та додатками [158, с. 122]. Чи вправі він ухвалити рішення про законність проведення НСРД, постановити ухвалу про визнання незаконними огляду, виїмки або затримання кореспонденції тощо.

У випадку закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді про дозвіл на проведення зазначеної НСРД, відповідно до ч. 5 ст. 261 КПК накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим. Арешт також може бути скасований за рішенням прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, якщо у накладенні арешту на кореспонденцію відпала необхідність [51, с. 663].

У системі НСРД чільне місце посідає одна з давно властивих законодавству про оперативно-розшукову діяльність форм здобуття інформації, яка іменувалась зняттям інформації з технічних каналів зв'язку, а нині має іншу назву та статус.

Якщо підслуховування розмов відоме людській спільноті з найдавніших років її існування, то зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж з'являється з винаходом телефону та вдосконалюється разом із розвитком технічних каналів зв'язку та інформаційних технологій [159, с. 121].

Відповідно до ч.1 ст. 263 КПК, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання

інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження.

За своєю сутністю зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж за чинним КПК збігається зі зняттям інформації з каналів зв'язку за КПК 1960 р., адже поняття «телекомунікації» у даному контексті є тотожним поняттю «канали зв'язку» [160, с. 210].

Згідно з п. 1.11.5.1 Інструкції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж поділяється на:

- контроль за телефонними розмовами, що полягає в негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, у тому числі встановлених на телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється;

- зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, у тому числі встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються.

Розглядаючи справу «Биков проти Росії» (2009 р.). ЄСПЛ не визнав логічними доводи влади про те, що чинні національні правила щодо прослуховування телефонних розмов не повинні за аналогією поширюватись на радіопередавачів, а отже, для здійснення радіоперехоплення розмов дозволу суду не потрібно. Навпаки, ЄСПЛ зазначив, що у цьому разі мають застосовуватись такі ж гарантії, як і щодо прослуховування телефонних розмов, а дії органів розслідування уможлиблювало свавілля, вони не супроводжувались достатніми заходами захисту від можливих зловживань. ЄСПЛ дійшов висновку про порушення п.2 ст.8 ЄКПЛ [161].

Як відмічає В. Г. Уваров, практика ЄСПЛ дозволяє не тільки визначитись з правильним тлумаченням різноманітних правових приписів, а й заповнювати позитивними правовими стандартами певні «білі плями» вітчизняного законодавства. «Виходячи із викладеного, в законі має бути більш чітко визначено сфери, мету і засоби застосування зняття інформації із каналів зв'язку, докладно регламентовано процедуру здійснення оперативно-розшукових дій щодо зняття інформації із технічних засобів зв'язку» [159, с.122].

Важливе значення для розкриття особливостей втручання у приватне спілкування під час проведення цієї НСРД має розуміння термінології у сфері телекомунікацій, яка наведена у Законі України від 18 листопада 2003 р. «Про телекомунікації» [36].

У ст. 1 цього Закону визначено: транспортна телекомунікаційна мережа – це мережа, що забезпечує передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу; телекомунікаційна мережа доступу – це частина телекомунікаційної мережі між пунктом закінчення телекомунікаційної мережі та найближчим вузлом (центром) комунікації виключно; пункт закінчення телекомунікаційної мережі – це місце стику (з'єднання) мережі телекомунікацій та кінцевого обладнання; кінцеве обладнання – це обладнання, призначене для з'єднання з пунктом закінчення телекомунікаційної мережі з метою забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг (телефон, мобільний телефон, модем тощо) [36].

Транспортна телекомунікаційна мережа – це основна частина інфраструктури любого оператора телекомунікацій, будь-то оператор традиційної телефонії, сотовий оператор, провайдер безпроводового або проводового доступу до Інтернету.

Об'єктом зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, як фрагмент реальної дійсності, на вивчення якого спрямована діяльність суб'єкта, є приватне спілкування у вигляді передавання каналами зв'язку

інформації від однієї особи до іншої, зміст якої має значення для досудового розслідування [162, с. 202].

Під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж можливо встановити: факт передавання інформації у режимі реального часу з фіксацією змісту відомостей, що передаються, встановленням їх отримувача, кінцевого обладнання тощо; дані про початок, кінець, тривалість і зміст з'єднання, що передається в режимі реального часу; зміст електронної пошти або SMS чи MMS повідомлень (як відкритих та прочитаних абонентом, так і невідкритих і непрочитаних); зміст телефонних розмов підозрюваного або іншої особи [163, с. 30].

У результаті контролю змісту телефонних розмов може бути зафіксовано не лише зміст інформації, яка передається каналами зв'язку, але й її емоційне забарвлення, фонова та інша інформація, що супроводжує мову, яка має криміналістичне значення. «Тому як спосіб отримання фактичних даних криміналістичного характеру під час протидії злочинам зняття інформації з мереж телекомунікацій має стратегічне значення, особливо на ранніх стадіях готування та замаху» [164, с. 149].

Важливе значення для організації зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж має встановлення слідчим ідентифікаційних ознак, що дозволяють унікально ідентифікувати: абонента спостереження (споживача телекомунікаційних послуг), тобто його абонентський номер; транспортну телекомунікаційну мережу, тобто конкретного оператора телекомунікацій, що має право на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційної мережі, якій належить номер абонента спостереження; кінцеве обладнання – його ідентифікатор для розпізнання в телекомунікаційній мережі, який надав цьому кінцевому обладнанню виробник (наприклад, код IMEI мобільного телефону, UBS – модему) або адресу точки підключення кінцевого обладнання для публічних фіксованих дротових мереж телекомунікацій [163, с. 28].

Слідчий має встановити ідентифікаційні ознаки, що дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання шляхом проведення у порядку, передбаченому главою 15 КПК, тимчасового доступу до документів оператора телекомунікацій [144, с. 61].

Підставами для проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є відомості, що особа, користуючись засобами телекомунікації, передає та отримує інформацію, яка має значення для досудового розслідування [34, с. 42].

У юридичній літературі висловлена пропозиція доповнити ст.263 КПК частиною, яка б містила вказівку на фактичні підстави зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і викласти її у такій редакції: «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може бути застосовано лише у провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину за наявності такої сукупності фактичних даних, яка дозволяє слідчому дійти висновку про ймовірність того, що під час його проведення можуть бути отримані фактичні дані, що за певних умов можуть бути змістом доказів у провадженні» [165, с. 211].

Уявляється, що необхідності у реалізації цієї пропозиції немає. По-перше, у ч.2 ст.246 КПК вказано, що НСРД, передбачена ст.263 цього Кодексу, проводиться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. По-друге, зі змісту п.9 ч.2 ст.248 КПК можна дійти висновку, що ця дія проводиться за такої фактичної підстави, як можливість отримання під час її проведення доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили [166, с. 256].

Одним із головних питань у підготовці та проведенні цієї НСРД є встановлення особи, спілкування якої буде контролюватися. Ідентифікаційна телефонна картка, яка використовується для ідентифікації кінцевого обладнання абонента в телекомунікаційній мережі (SIM-карта, USIM-карта,

R-UIM - карта тощо) не дає можливості ідентифікувати абонента-фізичну особу, яка користується такою картою, адже на сьогоднішній день в Україні немає законодавчої вимоги щодо укладення договору про надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку у письмовій формі, що гарантуватиме ідентифікацію абонента. На цьому наголошується у юридичній літературі [167, с. 175-183]. Крім того, законодавством не врегульовано вторинний ринок, на якому здійснюється реалізація ідентифікаційних карток, зокрема тому, що договори про надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку не підлягають державній реєстрації.

Виходячи із викладеного М. А. Самбор дійшов висновку, що кримінальне процесуальне законодавство, дозволяючи проводити НСРД, передбачену ст. 263 КПК, не визначило порядок співвідношення (ідентифікації) кінцевого обладнання з абонентом, адже користуватися кінцевим обладнанням може не лише фігурант, а й члени його сім'ї, які до речі, також можуть користуватися відповідним обладнанням, призначеним для з'єднання з пунктом закінчення телекомунікаційної мережі з метою забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг. Виходячи з цього, фактично проведення НСРД співвідноситься не стільки з абонентом, скільки з кінцевим обладнанням, відсуваючи на другий план особу, стосовно якої проводиться така дія. За таких обставин можливо те, що уповноважені особи масово, за власним бажанням будуть втручатися у приватне життя людей, мотивуючи це лише тим, що із вказаного номера хтось чи комусь дзвонив, або взагалі за результатами проведення інших НСРД, оперативно-розшукових заходів, а й той взагалі за свідченням окремої особи, яка навіть може свідчити з чужих слів, отримано інформацію про те, що кінцеве обладнання причетне до того, чи іншого кримінального провадження, перебувало у місці, яке прилягає до місця вчинення злочину тощо [168, с. 77].

У ч. 2 ст. 263 КПК вказується, що в ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента

спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування. Тому нами поділяється думка М. А. Самбор, що ідентифікація має здійснюватися не за кінцевим обладнанням, а саме за абонентом, тобто споживачем телекомунікаційних послуг, який отримує ці послуги на умовах договору, що передбачає підключення кінцевого обладнання, яке перебуває в його власності або користуванні, до телекомунікаційної мережі (п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про телекомунікації») [168, с. 77].

Вказана НСРД дія має певну схожість з таким заходом забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до документів, що знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій та містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, зміст (ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК).

Як слід відмежовувати ці дії, роз'яснив ВССУ у п. 17 Інформаційного листа від 5 квітня 2013 р. № 223-58/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження»:

– дія, передбачена ст. 263 КПК, є НСРД, дозвіл на проведення якої надає слідчий суддя суду апеляційної інстанції. Інформація щодо цієї дії, згідно із Законом України «Про державну таємницю» та п.п. 4.12.4 і 4.12.5 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом СБУ від 12 серпня 2005 р. № 440, містить відомості, що становлять державну таємницю. Водночас, дія, передбачена ст. 159, п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК, є заходом забезпечення кримінального провадження, дозвіл на застосування якого надає слідчий суддя суду першої інстанції, при цьому відомості щодо такої дії не становлять державної таємниці;

– тимчасовий доступ надається до документів, які містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі

отримання послуг, їх тривалість, зміст (вихідні чи вхідні з'єднання, SMS, MMS тощо), і не дають можливості втрутитися у приватне спілкування, тобто отримати доступ до змісту інформації, що передається. А зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК) є різновидом втручання у приватне спілкування, оскільки здійснюється доступ до змісту повідомлень будь-якого виду та інформації, що передається особою під час зв'язку [169, с. 174-184].

Отже, отримання інформації про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалість, відбувається під час тимчасового доступу до документів, що знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій. Питання про поняття, мету, значення, функції та порядок застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, досліджено у юридичній літературі [170, с. 7-11]. Тому не будемо окремо зупинятись на його розгляді.

Оперативність проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж залежить від того, як швидко буде отримана вказана інформація під час застосування тимчасового доступу до документів, які містять інформацію про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання. У зв'язку з цим слід звернути увагу на деякі моменти застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження.

Отримати вказану інформацію можливо лише шляхом процедури, передбаченої главою 15 КПК. Зокрема, слідчий має звернутись з відповідним клопотанням, погодженим з прокурором, до слідчого судді, який розглядає його та виносить ухвалу про доступ до речей і документів. З ухвалою слідчого судді слідчий звертається до оператора телекомунікацій, який систематизує відповідну інформацію і надає її.

Іншої процедури отримання зазначених відомостей КПК не визначає навіть при вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів. Зважаючи на

необхідність оперативного отримання таких даних, у юридичній літературі висловлена думка, що передбачена процедура їх здобуття є громіздкою та стоїть на заваді виконання завдань кримінального провадження щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування, у тому числі в інтересах підозрюваного. Для підвищення оперативності здобуття інформації про зв'язок запропоновано виокремити особливості процедур у невідкладних випадках, які узгоджуються зі ст.250 КПК [300]. «Тобто пропонується визначити можливість у виняткових випадках, пов'язаних з розслідуванням або запобіганням тяжкому або особливо тяжкому злочину, із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, здійснювати тимчасовий доступ до інформації, визначеної у п.п.7, 8 ч.1 ст.162 КПК України за постановою прокурора або слідчого. При цьому необхідно (як засіб контролю за законністю такого рішення) після здійснення тимчасового доступу застосовувати процедуру невідкладного звернення з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів до слідчого судді по аналогії з нормами ст.250 КПК України (щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій до постановлення ухвали слідчого судді)» [171, с. 7].

С. С. Чернявський та В. О. Фіногеев вважають, що слід унормувати право прокурора та слідчого за погодженням з прокурором здійснювати тимчасовий доступ до передбаченої у п.п. 7, 8 ч. 1 ст. 162 КПК інформації у виняткових невідкладних випадках без ухвали слідчого судді з подальшим відповідним зверненням до суду за аналогією з порядком проведення НСРД [172, с. 184].

Для підвищення оперативності отримання даних про зв'язок М.П. Климчук також вважає необхідним змінити порядок застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження. Ним запропонована нова редакція ст. 159 КПК, ч. 2 якої повинна мати такий вигляд:

– «Тимчасовий доступ до речей і документів здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, суду. У виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей, запобіганням, припиненням та розслідуванням тяжкого або особливо тяжкого злочину, тимчасовий доступ до визначеної в п. 7, 8 ч. 1 ст. 162 цього Кодексу інформації, яка міститься в речах і документах, може бути проведений до постановлення ухвали слідчого судді за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення такого доступу звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 163 цього Кодексу без виклику особи, у володінні якої вона знаходиться, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для тимчасового доступу без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про тимчасовий доступ до інформації, яка міститься в речах і документах, або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання, установлені внаслідок такого доступу докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 цього Кодексу» [173, с. 187].

І. І. Тупельник та О. З. Гладун вважають за доцільне нормативне закріплення цієї пропозиції, «адже, по-перше, при забезпеченні тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, не здійснюється втручання у приватне спілкування, і тому конституційні права і свободи людини істотно не обмежуються; по-друге, реалізація цієї пропозиції дасть змогу більш оперативно одержувати необхідну інформацію щодо отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, що сприятиме оперативнішому розкриттю злочинів та реалізації таких завдань кримінального провадження, як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів

учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування» [174, с. 173].

З наведеною пропозицією складно погодитися. Визначений порядок застосування тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо, забезпечує швидке отримання дозволу про доступ до цієї інформації. Як зазначається у вищевказаному Інформаційному листі ВССУ від 5 квітня 2013 р. № 223-58/0/4-13, клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9, розглядається не пізніше трьох днів з дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтовує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання.

Незважаючи на те, що роз'яснення, як слід відмежовувати вказані дії, надано ВССУ 5 квітня 2013 р., деякі науковці у листопаді цього року наголошували на тому, що проблемним є питання розмежування видів отримання інформації в порядку, передбаченому главами 15 та 21 КПК. Зазначалось, що на практиці слід враховувати, що тимчасовий доступ у порядку, передбаченому п. 7 ч. 1 ст. 162 цього Кодексу, може бути надано до інформації, що зберігається в операторів та провайдерів у зв'язку з технічним функціонуванням обладнання, без фіксації змісту розмов у режимі реального часу [175, с. 237-238].

При проведенні тимчасового доступу до речей і документів в операторів та провайдерів телекомунікацій слідчий, прокурор може отримати інформацію про: зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо; ідентифікаційні ознаки кінцевого обладнання телекомунікацій (абонентський номер, sim-карту, IMEI, MAC адреси, IP-адресу та ін.); місце перебування у минулому ідентифікованого кінцевого обладнання

телекомунікацій (за азимутом) у зоні певних базових станцій у певний час або його проміжок; прізвище, ім'я, по-батькові та інші відомості про абонентів телекомунікаційних послуг; маршрути переданої інформації незалежно від виду телекомунікаційної мережі; вихідне з'єднання - номер сторони, з якою зв'язувалися, навіть якщо зв'язок не було встановлено; вхідне з'єднання – номер сторони, яка зв'язувалась, навіть якщо зв'язок не було встановлено; початок, кінець та тривалість з'єднання, яке відбулося без розкриття змісту переданої інформації; фактичне місце призначення та проміжний абонентський номер у разі, якщо зв'язок був переадресований [176, с. 17].

Щодо тлумачення такого поняття, як «зміст інформації» в контексті п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК, слід виходити з практики ЄСПЛ, що доставлені до особи та прочитані нею поштові, електронні, sms- або mms- повідомлення отримують статус особистої документації, і після ознайомлення з їх змістом не становлять таємницю листування, телефонних розмов, інших повідомлень, проте вимагають отримання доступу до них на підставі судового дозволу [175, с. 238].

На практиці мають місце випадки, коли слідчі звертаються до слідчих суддів місцевих судів з клопотаннями про застосування тимчасового доступу до документів, які знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій, хоча за обставинами кримінального провадження необхідно ініціювати прийняття судового рішення про надання дозволу на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

В узагальненні судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведеному ВССУ, наголошується на тому, що слідчі судді обґрунтовано відмовляють у задоволенні клопотань і при цьому зазначають, що орган досудового розслідування звернувся з клопотанням, яке підлягає розгляду слідчими суддями апеляційного суду, оскільки вимоги, які

вказуються у цих клопотаннях, стосуються фактично НСРД, під час проведення якої здійснюється втручання у приватне спілкування [177].

Законодавець не конкретизує, стосовно яких осіб може проводитись така НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. З цього приводу С. Б. Фомін та С. О. Гриненко відмічають, що зазначений «захід може проводитись щодо підозрюваного та обвинуваченого, їх співрозмовників, інших осіб: очевидців та інших осіб, які володіють інформацією про злочини, факт вчинення, учасників або іншими відомостями, які мають значення для встановлення обставин злочину» [35, с. 440].

Нами не поділяється твердження науковців, що вказана НСРД може проводитись щодо обвинуваченого. Цей учасник кримінального провадження з'являється після того, як закінчиться досудове розслідування, а саме, коли обвинувальний акт щодо особи буде переданий прокурором до суду. НСРД, у тому числі й зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, проводяться виключно під час досудового розслідування.

Те, що у ст.2 63 КПК не конкретизується, щодо яких осіб може проводитись зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, на нашу думку, є істотним недоліком закону, оскільки існує небезпека прийняття рішення про проведення цієї НСРД щодо будь-яких осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації.

Потрібно відмітити, що ст. 187 КПК 1960 р., після зміни її редакції Законом України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України», чітко визначала, з каналів зв'язку яких осіб може зніматися інформація. У ч. 1 цієї статті зазначалось, що зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у інформації, якою за допомогою засобів зв'язку підозрюваний чи обвинувачений обмінюється з іншими особами або інші особи з підозрюваним, обвинуваченим, містяться дані про вчинений злочин, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

У ст. 263 чинного КПК також необхідно чітко визначити, щодо яких осіб може проводитись така НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. На наш погляд, ч.1 цієї статті слід доповнити абз.2 у такій редакції: «Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у інформації, якою за допомогою засобів телекомунікацій підозрюваний обмінюється з іншим особами або інші особи з підозрюваним, містяться дані про вчинений злочин, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо».

Досліджуючи це питання, слід зазначити, що у кримінальному процесуальному законодавстві деяких країн також чітко не визначений перелік осіб, відносно яких може проводитись така процесуальна дія, як контроль та запис переговорів.

Так, наприклад, у кримінально-процесуальному законі Російської Федерації коло осіб, переговори яких можуть контролюватися, строго не визначено. Закон відносить до них підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, чий переговори можуть містити інформацію про злочин або інші відомості, що мають значення для кримінальної справи.

Термін «інші особи» не конкретизований і на практиці тлумачиться досить широко, що, у свою чергу, може призвести до порушення прав та законних інтересів. Слідчий повинен керуватися виключно наявністю законних підстав, якими є дані про те, що ці «інші особи» можуть мати відомості про злочин та осіб, які його вчинили, а також інші відомості, що мають значення для кримінальної справи [178, с. 110]. У юридичній літературі висловлена точка зору, що до «інших осіб» можна віднести близьких родичів обвинуваченого або інших близьких йому осіб, можливих співучасників злочину, а також осіб, у житлі яких, можливо, знаходяться важливі докази, вкрадене майно, знаряддя злочину, заручники та ін. [179, с. 193].

Розглядаючи питання про таку НСРД, як зняття інформації з

транспортних телекомунікаційних мереж, слід проаналізувати законодавчий досвід деяких країн щодо регламентації порядку зняття інформації з каналів зв'язку.

Так, згідно із параграфом 100b КПК ФРН, рішення про застосування заходів з контролю та фіксації інформації, що передається засобами телекомунікацій, приймається судом. У невідкладних випадках постанова може бути винесена прокурором. При цьому така постанова втрачає чинність, якщо вона не буде підтверджена судом протягом трьох днів [180].

В. Г. Уваровим висловлена слухна думка, що «останнє положення відповідає потребам практики. Часто зняття інформації з технічного каналу зв'язку носить невідкладний характер, а застосування процедури отримання судового дозволу, тим більше апеляційного суду, може призвести до втрати важливих доказів» [181, с. 190]. «Модель діяльності правоохоронних органів ФРН у такій ситуації пройшла перевірку на відповідність нормам міжнародного права, визнана міжнародними правозахисними організаціями, а отже, може бути рекомендована до впровадження у КПК України та Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [159, с. 122].

Однак науковцем помилково названа стаття КПК, яку слід доповнити відповідною нормою. Також не узгоджується з цим Кодексом вжита ним термінологія (порушена кримінальна справа, орган дізнання). Так, В. Г. Уваров пропонує доповнити ст. 187 КПК (регулює порядок забезпечення прибуття підозрюваного, обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу) нормою такого змісту: «У невідкладних випадках, коли зволікання із провадженням слідчої дії може призвести до втрати можливості отримати важливі докази у кримінальній справі, порушеній за ознаками тяжкого чи особливо тяжкого злочину, постанова про зняття інформації із технічних каналів зв'язку або про контроль і фіксацію інформації, що передається засобами телекомунікації, може бути винесена прокурором на підставі обґрунтованих клопотань слідчого чи органу дізнання. Така постанова втрачає чинність, якщо вона не

буде підтверджена рішенням апеляційного суду протягом трьох діб» [159, с. 123].

Очевидно, що нормою про проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж до прийняття судового рішення слід доповнити ст. 263 КПК. Викласти її пропонуємо у такій редакції: «У невідкладних випадках, коли зволікання із зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанова про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії може бути винесена прокурором на підставі клопотання слідчого. Така постанова втрачає чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби».

Крім КПК ФРН, положення, які передбачають зняття інформації з каналів зв'язку у невідкладних випадках без судового рішення, передбачені у кримінально-процесуальному законодавстві й інших країн.

Наприклад, у ч. 2 ст. 135 КПК Республіки Молдова зазначено, що у випадках, які не терплять відкладення, якщо несвоєчасне отримання санкції, передбаченої ч. 1, потягне за собою заподіяння значної шкоди діяльності зі збирання доказів, прокурор може винести постанову про прослуховування звукозапису переговорів з інформуванням про це негайно, але не пізніше ніж протягом 24 годин судді з кримінального переслідування. Суддя не пізніше як протягом 24 годин повинен висловити свою думку відносно постанови прокурора і у випадку затвердження її дозволити при необхідності подальше прослуховування, а у випадку не затвердження дати розпорядження про негайне зупинення прослуховування та знищення виконаних записів [182].

За законодавством Сполучених Штатів Америки, якщо розслідування торкається інтересів національної безпеки, то допускається при крайній необхідності та виключній терміновості провести або почати телефонне або електронне прослуховування без судового ордеру. У даному випадку ордер повинен бути отриманий протягом 48 годин після початку прослуховування. Усі загальні умови отримання ордеру при цьому зберігаються [183, с. 113].

Відповідно до ст. 249 КПК строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж не може перевищувати два місяці. При необхідності цей строк може бути продовжений. Загальний строк, протягом якого може тривати проведення вказаної НСРД, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування. Отже, ця дія може тривати протягом дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

На наш погляд, недопустимо протягом такого значного часу обмежувати конституційне право особи на таємницю телефонних розмов та інших переговорів. Максимальний строк проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж необхідно скоротити. З цього питання заслуговує на увагу кримінально-процесуальне законодавство деяких країн.

Так, у ч. 4 ст. 135 КПК Республіки Молдова передбачено, що прослуховування переговорів у процесі кримінального переслідування дозволяється на строк до 30 діб. Строк прослуховування може продовжуватися за наявності обґрунтованих причин кожний раз не більше ніж на 30 діб. Загальний строк прослуховування не може перевищувати 6 місяців [182].

У ч. 5 ст. 186 КПК Російської Федерації [184], ч. 5 ст. 237 КПК Республіки Казахстан [185], ч. 4 ст. 170 КПК Республіки Узбекистан [186] вказано, що провадження контролю і запису телефонних переговорів може бути встановлено на строк до 6 місяців.

Слід погодитися з законодавцем цих країн, який визнав оптимальним даний строк проведення контролю і запису телефонних переговорів. На нашу думку, ст. 263 чинного КПК також необхідно доповнити нормою, що загальний строк зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж не може перевищувати шести місяців.

Як уявляється, ст. 263 КПК слід доповнити нормою про зняття

інформації з транспортних телекомунікаційних мереж з метою забезпечення безпеки учасників кримінального провадження. Такі норми передбачені у кримінально-процесуальному законодавстві окремих країн.

Так, у ч. 3 ст. 135 КПК Республіки Молдова зазначено, що прослуховування переговорів у відповідності з вимогами цієї статті може проводитися при наявності загрози застосування насильства, вимагання або інших протиправних дій відносно потерпілого, свідка або членів їх сімей, за заявою цих осіб на підставі мотивованої постанови прокурора та при судовому контролі згідно з процедурою, передбаченою ч.2 [182].

У ч. 2 ст. 186 КПК Російської Федерації вказано, що при наявності загрози вчинення насильства, вимагання та інших злочинних дій відносно потерпілого, свідка або їх близьких родичів, родичів, близьких осіб, контроль та запис телефонних та інших переговорів допускається за письмовою заявою вказаних осіб, а при відсутності такої заяви – на підставі судового рішення [184].

На наш погляд, ст. 263 чинного КПК слід доповнити нормою такого змісту: «При наявності загрози вчинення насильства, вимагання та інших злочинних дій щодо потерпілого, свідка або їх близьких родичів, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж допускається за письмовою заявою цих осіб, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді».

Ще однією із НСРД, що є різновидом втручання у приватне спілкування, є зняття інформації з електронних інформаційних систем. У ч. 1 ст. 264 КПК зазначено, що таке зняття - це пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частинах, доступ до електронної інформаційної системи або її частин, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача, що здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування.

Про використання можливостей Інтернету в розкритті та розслідуванні злочинів та спроби визначити стандарти використання інформації, отриманої в процесі втручання в приватне спілкування, зазначається в багатьох міжнародно-правових документах: Конвенції Організації Об'єднаних Націй від 2000 р. (в питаннях надання взаємної правової допомоги); Конвенції Європейського Союзу від 2000 р. та Другому додатковому протоколі від 2001 р.; Кишинівській конвенції 2002 р. Важливе значення у вдосконаленні законодавства у цій сфері мають угоди або окремі норми, що стосуються зв'язку, інформатики й інформаційної інфраструктури (наприклад, Будапештська декларація про європейську політику в галузі нових інформаційних технологій 1999 р. та ін.) [187, с. 10-12].

Огляд судової статистики щодо реалізації окремих норм КПК засвідчує, що зняття інформації з електронних інформаційних систем серед інших НСРД перебуває приблизно по середині між найбільш затребуваними та такими, що проводяться вкрай рідко [188].

Відповідно до ст. 1 Закону України від 5 липня 1994 р. «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», інформаційна (автоматична) система – це організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів [189]. У цій же статті наведено поняття «володілець інформації» та «власник системи». Так, володілець інформації – це фізична або юридична особа, якій належать права на інформацію. Власник системи – це фізична або юридична особа, якій належить право власності на систему.

У ст. 264 КПК під електронною інформаційною системою розуміється сукупність електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), периферійного обладнання та програмного забезпечення, призначених для автоматизації прийому, зберігання, обробки, пошуку і видачі інформації споживачам [301].

Електронні інформаційні системи можуть бути як локальними, в яких всі їх компоненти (база даних, система управління базою даних, клієнтське

програмне забезпечення) знаходяться на одному комп'ютері, так і розподіленими, в яких компоненти розподілені по декількох комп'ютерах. Розподілені електронні інформаційні системи, у свою чергу, розділяють на файл-серверні інформаційні системи (в них база даних знаходиться на файловому сервері, а система управління базою даних та клієнтське програмне забезпечення знаходяться на робочих станціях) та клієнт-серверні інформаційні системи (в них база даних та система управління базою даних знаходяться на сервері, а на робочих станціях знаходиться клієнтське програмне забезпечення) [301].

Як локальні так і розподілені електронні інформаційні системи можуть бути відкритими для осіб, так і закритими, тобто доступ до яких обмежений їх власником, володільцем або утримувачем шляхом розміщення файлових серверів на робочих станціях інформаційної системи у публічно недоступних місцях, житлі чи іншому володінні особи та встановленням систем логічного захисту доступу до електронної інформаційної системи з робочих станцій локальної мережі підприємства, установи, організації тощо, або робочих станцій, зв'язаних з файловим сервером через мережу Інтернет [34, с. 43].

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин може здійснюватися шляхом отримання інформації, що оброблялася, зберігається або зберігалася на персональному комп'ютері чи декількох комп'ютерах, об'єднаних у локальну мережу, або ж зовнішніх накопичувачах інформації системи [190, с. 84].

Ідентифікаційними ознаками електронної інформаційної системи є: IP - адреса (IP- Internet Protocob), яка є унікальним ідентифікатором (адресою) пристрою (звичайно комп'ютера або маршрутизатора), підключеного до локальної мережі Інтернету; доменне ім'я, що дозволяє ідентифікувати в мережі Інтернет веб-сайт або адресу електронної пошти; серійний номер та характеристики автоматизованої системи та електронно-обчислювальної машини [301].

Усі способи зняття інформації з електронних інформаційних систем

можна об'єднати в дві основні групи. Перша група – це способи безпосереднього доступу. При їх реалізації інформація отримується шляхом видачі відповідних команд з комп'ютера, на якому ця інформація знаходиться. Друга група включає способи опосередкованого (віддаленого) доступу до комп'ютерної інформації. До них можна віднести: підключення до лінії зв'язку користувача (наприклад, до телефонної лінії або оптоволоконної лінії) і отримання цим шляхом доступу до електронної інформаційної системи; проникнення в комп'ютерну систему за допомогою підбору паролів і т.п. [191].

До числа способів опосередкованого (віддаленого) доступу до комп'ютерної інформації належить спосіб безпосереднього перехоплення. Безпосереднє перехоплення – найпростіший спосіб доступу до електронної інформаційної системи. Перехоплення здійснюється або прямо через зовнішні комунікаційні канали системи, або шляхом безпосереднього підключення до лінії периферійних пристроїв. При цьому об'єктами безпосереднього перехоплення є кабельні і провідні системи, наземні мікрохвильові системи, системи урядового зв'язку.

Також до числа способів опосередкованого (віддаленого) доступу до комп'ютерної інформації належить спосіб електромагнітного перехоплення. Сучасні технічні засоби дозволяють отримувати інформацію без безпосереднього підключення до електронної інформаційної системи, за рахунок перехоплення випромінювань центрального процесора, дисплея, комунікаційних каналів і т.п. Всі ці дії можна вчинити, перебуваючи на значній відстані від об'єкта перехоплення. Наприклад, використовуючи спеціальну апаратуру можна «знімати» інформацію з електронної інформаційної системи, розташованої в сусідському приміщенні, будівлі. Сучасні технічні засоби дозволяють знімати і розшифровувати випромінювання працюючого принтера на відстані до 150 метрів, а випромінювання моніторів і з'єднувальних кабелів – до 500 метрів [192, с. 157].

У ч. 2 ст. 264 КПК зазначено, що не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

За загальним правилом НСРД проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. У наведеному в ч. 2 ст. 246 КПК переліку НСРД не вказується про зняття інформації з електронних інформаційних систем, що не потребує дозволу слідчого судді. Тому, як вірно відмічається у юридичній літературі, можливим є його застосування щодо злочинів, які не відносяться до тяжких або особливо тяжких [193, с. 344].

Частина 2 ст. 264 КПК оперує поняттям «система логічного захисту». У даному випадку потрібно встановити, що є процесом подолання цієї системи. В своїй суті логічний захист означає виконання персоналом компанії певних правил роботи та спеціалізованого програмного забезпечення. Також до логічного захисту можна віднести використання імені користувача, паролю, аудит системи, шифрування даних, захист від вірусів, резервне копіювання, використання джерел безперебійного живлення та створення відмово стійких систем. Іншими словами подолання системи логічного захисту передбачає здійснення зламу та отримання доступу для даних, які знаходяться «за паролем». Такі дії становлять склад злочину, передбаченого ст.361 КК. «Протилежним є дані, доступ до яких не «закритий» паролем, а відтак будь-хто може переглянути зміст цих даних і будь-які дії з такими даними не є незаконними»[194, с. 214].

Проведення вказаної дії без дозволу слідчого судді допускається в тому випадку, коли потрібно:

- отримати інформацію, розмішену особою у соціальних мережах, тематичних форумах;
- встановити ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи за допомогою спеціальних програмних утиліт. Перший їх вид – це

утиліти, що надають інформацію про комп'ютери – хоспи та мережі. Така інформація є необхідною для адресації в мережі і тому є доступною. Другий вид – це утиліти для збору інформації про окремих користувачів, наприклад, реальне ім'я користувача, останній час і дата входження до системи; специфічний вид активності користувача, якій увійшов до системи, а інколи навіть поштова адреса та телефон користувача. Однак потрібно пам'ятати, що така інформація може бути не справжньою. Крім того, забороняється використовувати специфічні утиліти, які обходять обмеження, встановлені для користувачів системи. Це, наприклад, різноманітні програми «сніфери», які можна використовувати для перехоплення імен та паролів користувачів [195, с. 283-284];

- поспілкуватися з особою за допомогою технології IRC (Intenet Relay Chat) або ICQ;

- ознайомитись з інформацією на робочому комп'ютері працівника, за умови, що користувач не використовує системи логічного захисту інформації (паролі, криптографічні або інші програми захисту інформації) [191].

На думку В. А. Колесник, в випадку, передбаченому ч. 2 ст. 264 КПК, слідчий від свого імені виносить постанову про зняття інформації з електронних інформаційних систем, і погодивши її з керівником органу досудового розслідування, доручає проведення цієї НСРД уповноваженому оперативному підрозділу [42, с. 75].

В викладеним не можна погодитися. Не є НСРД зняття інформації з електронних інформаційних систем, або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [302].

У методичних рекомендаціях «Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій» (підготовленні у 2014 р. науковцями Національної академії внутрішніх справ) вірно зазначається, що зняття інформації з електронних інформаційних систем, або їх частин, за умов, закріплених ч.2 ст.264 КПК, не може вважатись втручанням у приватне спілкування та

відноситись до НСРД, оскільки не відповідає критеріям, передбаченим ст.258 цього Кодексу щодо приватності спілкування та втручання в нього. «Відомості в інформаційних системах, соціальних мережах..., доступ до яких не обмежуються власником, володільцем чи утримувачем, є публічно доступними і здобуття їх не носить ознак втручання у приватне спілкування, а тому отримання такої інформації не повинно відбуватись через процедури НСРД. Отримання таких даних можливе шляхом проведення слідчої (розшукової) дії – огляду предмету та складання протоколу з відповідними додатками» [163, с. 30].

Під час досудового розслідування може бути з'ясовано, що файловий сервер електронної системи встановлений у публічно недоступному місці, житлі або іншому володінні особи, але доступ до баз даних, розміщених на ньому, не захищений системами логічного захисту доступу і можливий з робочих станцій, розташованих поза межами місць розміщення файлових серверів електронної системи. У таких випадках «зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частин також можливе без дозволу слідчого судді. У цій ситуації складається тільки протокол зняття інформації з електронних інформаційних систем з відповідними додатками до нього з дотриманням вимог ст. 104-107, 252 та 265 КПК» [144, с. 64].

Звертає на себе увагу те, що у ч. 1 ст. 264 КПК не конкретизовано, щодо яких осіб може проводитись така НСРД, як зняття інформації з електронних інформаційних систем. Уявляється, що це істотний недолік закону, оскільки існує небезпека прийняття рішення про проведення цієї дії щодо будь-яких осіб.

На наш погляд, ч. 1 цієї статті слід доповнити абз. 2 у такій редакції: «Зняття інформації з електронних інформаційних систем може бути застосовано, якщо є відомості про наявність в електронній інформаційній системі або її частині, власником, володільцем або утримувачем якої є підозрюваний, інформації, зазначеної у абзаці першому цієї статті».

На погляд В. Г. Уварова, регламентація зняття інформації з

електронних інформаційних систем потребує вдосконалення. Ним запропонована об'ємна за змістом нова редакція ст. 264 КПК, яка заслуговує того, щоб бути повністю наведеною. Науковець вважає, що цю статтю слід викласти таким чином:

«Зняття інформації з електронних інформаційних систем проводиться в тих випадках, коли є достатні підстави вважати, що фактичні дані, які мають значення для встановлення істини у справі чи забезпечення прав і свобод учасників процесу чи їх безпеки і безпеки суспільства, можуть знаходитись в електронній інформаційній системі, яка знаходиться в певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи, та якщо іншим шляхом досягти виконання завдань правосуддя неможливо.

Пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частині, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача та користувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді.

Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронної інформаційної системи або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного зв'язку.

У невідкладних випадках, пов'язаних із необхідністю протидії тероризму, врятуванням життя, честі, гідності і здоров'я людини, захисту її прав і свобод, чи для забезпечення особистої чи суспільної безпеки, коли зволікання з проведенням слідчої дії може призвести до втрати важливих доказів, зняття інформації з електронних інформаційних систем проводиться без дозволу слідчого судді з санкції прокурора, але з наступним повідомленням слідчого суддю в добовий строк про проведену слідчу дію і її результати.

При необхідності провести зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий за погодженням з прокурором звертається з

поданням до судді за місцем провадження слідства. Суддя негайно і не пізніше доби розглядає подання і матеріали справи і за наявності підстав виносить постанову про зняття інформації з електронних інформаційних систем чи постанову про відмову в проведенні даної слідчої дії.

На постанову слідчого судді про відмову в проведенні зняття інформації з електронних інформаційних систем протягом трьох діб з дня її винесення прокурором може бути подана апеляція до апеляційного суду.

Зняття інформації з електронних інформаційних систем провадиться в присутності власника, володільця чи утримувача та користувача електронної інформаційної системи та двох понятих.

Присутнім при знятті інформації з електронних інформаційних систем особам, понятим і залученим фахівцям повинно бути роз'яснено їх право бути присутніми при всіх діях слідчого і робити заяви з приводу цих дій, ці заяви підлягають занесенню до протоколу.

Перед зняттям інформації з електронних інформаційних систем слідчий пред'являє постанову про проведення указаної слідчої дії власнику, володільцю, утримувачу чи користувачу електронної інформаційної системи і пропонує їм відкрити доступ до необхідної для справи інформації. У разі відмови виконати його вимоги слідчий застосовує сам чи з допомогою спеціаліста заходи подолання системи захисту та проводить пошук, виявлення і фіксацію відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їх частинах у примусовому порядку.

При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень електронних інформаційних систем та їх програмного забезпечення, втрати їх інформаційного наповнення.

Під час зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий повинен вживати заходів до того, щоб не були розголошені виявлені при цьому обставини особистого життя будь-якої людини, ділової репутації фізичних і юридичних осіб, нотаріальної, комерційної, лікарської чи іншої охоронюваної законом таємниці.

Інформацію, яка має відношення до справи, слідчий має пред'явити понятим та іншим присутнім особам і зафіксувати в протоколі слідчої дії та засобами технічного документування.

Про проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий складає протокол не менш ніж у двох примірниках. У протоколі повинно бути вказано: час і місце проведення слідчої дії, хід і результати слідчої дії, які саме електронні інформаційні системи були оглянуті і досліджені, що було виявлено і яким чином було зафіксовано, що і з якою метою було вилучено для залучення до справи.

В протокол зняття інформації з електронних інформаційних систем заносяться всі заяви і зауваження присутніх осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій слідчого. Примірники протоколу підписують слідчий, особа, у якій проводилось дослідження електронної інформаційної системи, та запрошені особи, що були присутні.

Примірник протоколу зняття інформації з електронних інформаційних систем вручається особі, у якій проведено дослідження електронної інформаційної системи, а також іншим особам на їх вимогу, чиї права і свободи при цьому були обмежені.

При наявності в протоколі зауважень на неправильні дії, допущені під час слідчої дії, слідчий не пізніше двох діб повідомляє про це прокурора, який здійснює нагляд за слідством, та слідчого суддю» [196, с. 175].

З запропонованою редакцією ст.264 КПК не можна погодитися. Під час проведення дії, яка у цій статті називається зняттям інформації з електронних інформаційних систем, не відбувається втручання у приватне спілкування. Тому вона не може відноситись до НСРД, оскільки визначений науковцем порядок зняття цієї інформації не відповідає критеріям, передбаченим ст.258 КПК щодо приватності спілкування та втручання в нього.

2.2. Заборона втручання у приватне спілкування

У ч. 5 ст. 258 КПК передбачено, що заборонене втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим. У п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України від 5 липня 2012 р. «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вказано, що забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом [197].

Про заборону втручання у приватне спілкування захисника з особою, взятою під варту, засудженим йдеться у ч. 8 ст. 13 Закону України «Про попереднє ув'язнення» [52], ч. 4 ст. 113 КВК [53]. Відповідно до цих норм кореспонденція, яку особи, взяті під варту, засуджені адресують захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до КПК, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі. Не підлягає також перегляду кореспонденція, яку ці особи одержують від захисника.

У КПК 1960 р. не йшлося про заборону втручання у приватне спілкування захисника з вказаними учасниками кримінального провадження. Не містилося такого положення й у Законі України від 19 грудня 1992 р. «Про адвокатуру» [85] до прийняття Закону України від 13 квітня 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» [198]. Друге речення ч. 2 ст. 10 цього Закону було викладено в такій редакції: «Забороняється втручання у приватне спілкування адвокатів з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим».

До внесення змін у цьому реченні передбачалось, що забороняється прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю без санкції Генерального прокурора України, його заступників, прокурорів Республіки Крим, області, міста Києва. Очевидно, що ч. 2 ст. 10 Закону України «Про адвокатуру» не відповідала ст. 31

Конституції України, згідно з якою винятки щодо заборони прослуховування телефонних розмов може встановити лише суд.

У юридичній літературі пропонувалось доповнити кримінально-процесуальне законодавство нормою, що забороняється прослуховування телефонних та інших розмов адвокатів без санкції суду [199, с. 16-17]. Був розроблений законопроект щодо доповнення до ст. 9 Закону України «Про адвокатуру», яка б гарантувала збереження адвокатської таємниці, що може міститися в інформаційних системах і системах зв'язку [200, с. 317].

У Законі України «Про адвокатуру» окремо не були визначені межі втручання в листування адвоката з клієнтами. Науковці наголошували на тому, що неприпустимість такого втручання впливає як зі ст. 9 «Адвокатська таємниця», так і зі ст. 10 «Гарантії адвокатської діяльності» цього Закону [201, с. 20]. Зазначалось, що згідно з ч. 8 ст. 48 КПК, ч. 2 ст. 10 Закону України «Про адвокатуру» документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків при участі в справі, не підлягають огляду, розголошенню або вилученню дізнавачем, слідчим, прокурором або судом без його згоди. «Такою ж мірою вимоги цих статей слід поширювати й на кореспонденцію, якою обмінюються захисник із своїм підзахисним» [39, с. 230].

Відмічалось, що із «загального правила про накладення арешту на кореспонденцію повинен існувати виняток про заборону накладення арешту на листування обвинуваченого із своїм захисником. Оскільки, якщо можливе побачення наодинці, то можливим має бути і контрольоване владою листування підозрюваного або обвинуваченого із захисником. Письмове спілкування обвинуваченого з адвокатом не може завдати слідству більше шкоди, ніж усне» [202, с. 127].

Така точка зору лежала в основі позиції ЄСПЛ, який у рішенні «Гольдер проти Великобританії» (1975 р.) зазначив: право в'язня на таємницю кореспонденції з адвокатом і судовими органами у жодному разі не повинно порушуватись тому, що воно є основним засобом, який дозволяє особі утвердити свої права [203, с. 58].

Науковці зазначали, що наведена позиція, безумовно, заслуговує підтримки. Але до цього слід додати, що не може підлягати арешту листування обвинуваченого (підозрюваного) та захисника не лише у тому разі, якщо перший тримається під вартою, а й у будь-якому іншому випадку. У ч. 8 ст. 48 КПК передбачено, що документи, пов'язані з виконанням захисником своїх обов'язків при участі у справі, не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню дізнавачем, слідчим, прокурором або судом без його згоди. «Рівною мірою положення даної норми повинні поширюватись і на кореспонденцію, якою обмінюється захисник із своїм підзахисним. Накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію є порушенням Конституції України, Закону «Про адвокатуру» та КПК. Слід підкреслити, що мова йде саме про адвоката, який взяв на себе захист підозрюваного, обвинуваченого» [202, с. 127].

Правило ч. 5 ст. 258 КПК означає, що НСРД, які спрямовані на втручання у приватне спілкування захисника із підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим, у кримінальному провадженні не проводяться з метою забезпечення адвокатської таємниці [51, с. 658].

Визначення адвокатської таємниці дається у ч. 1 ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Такою є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Правило ч. 5 ст. 258 КПК також означає, що НСРД, які спрямовані на втручання у приватне спілкування священнослужителя із підозрюваним,

обвинуваченим, засудженим, виправданим, у кримінальному провадженні не проводяться з метою забезпечення таємниці сповіді [51, с. 658].

Сповідь є однією з семи святих таїнств, які встановлені у католицькій та православній церквах. Протестантизм не визнає містичного змісту церковних таїнств. У більшості протестантських течій здійснюється лише хрещення та причастя, які розрізняються просто як символічні обряди, що не відрізняються від рештки інших [204, с. 48].

Зміст сповіді складають відомості, довірені особою священнослужителю, «які носять найособистісніший (найінтимніший, найпотаємніший) характер серед інших видів довіреної інформації, що складають професійні таємниці» [205, с. 122].

Законодавче гарантування таємниці сповіді зроблено у Законі України від 23 квітня 1991 р. «Про свободу совісті та релігійні організації» [206]. У ч. 5 ст. 3 цього Закону зазначено, що ніхто не має права вимагати від священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих.

З правової точки зору таємниця сповіді є гарантією закріпленого у Конституції України принципу недоторканності особистого життя віруючих. За її розголошення священнослужителю загрожує позбавлення сану [207, с. 253]. Правовий режим таємниці сповіді не виходить за рамки режиму відокремлення церкви від держави. З одного боку, держава жодним чином не порушує та не втручається в обряд сповіді, «оскільки тільки санкціонує вже проголошену церквою таємницю. А з іншого, – розголошення таємниці сповіді може завдати значної шкоди громадянам, бо в кінцевому результаті порушуються її конституційні права на особисте і сімейне життя та свободу думки (ст.ст. 32, 34 Конституції України)» [205, с. 123].

Слушною є думка В. А. Колесник, що передбачена ч. 4 ст. 258 КПК заборона втручання у приватне спілкування священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим потребує уточнення. Очевидно, що мова в таких випадках повинна йти не просто про будь-яке спілкування з будь-яким священнослужителем, а із

священнослужителем, який має право відправляти церковну службу і якому церковною владою надано право спілкуватися з мірянами з питань віри, церковної сповіді, духовного життя. «Церковний сан, повноваження священнослужителя не потребують будь-яких офіційних підтверджень, але вони повинні бути встановлені слідчим, прокурором у спосіб, що відповідає конкретній ситуації досудового розслідування. Проте положення даної статті кримінального процесуального закону не можуть розповсюджуватися на служителів релігійних сект, представників релігійних або псевдорелігійних течій, які офіційно заборонені в Україні» [208, с. 42].

У юридичній літературі наголошується на тому, що порядок підтвердження повноважень священнослужителя у КПК не визначено. При вирішенні цього питання слід виходити з приписів законодавства у сфері статистики праці, світогляду і віросповідання. Зокрема, у Національному класифікаторі професій передбачена професія священнослужителя (пастора, пресвітера), що належить до класифікаційної групи «професіонали в галузі релігії». «У загальноприйнятому значенні священнослужителем є служитель релігійного культу, який здійснює богослужіння у храмі і вчиняє шість із семи таїнств (хрещення, миропомазання, причащення, сповідь, вінчання і соборування). При виконанні своїх функцій у священика встановлюються особливо відповідальні і довірчі стосунки з людьми. Здобуття ступеня священика передбачає отримання особою відповідної освіти і посвячення. Отже, особа не може самотійно оголосити себе священиком» [4, с. 504].

При визначенні легітимності статусу священнослужителя слід виходити з відповідних приписів законодавства про свободу совісті та релігійні організації. Зокрема, згідно зі ст.ст. 2, 14, 30 Закону «Про свободу совісті та релігійні організації» усі правовідносини, пов'язані із свободою совісті і діяльністю релігійних організацій, регулюється законодавством України. Релігійні організації діють відповідно до статуту, який зареєстрований державним органом у справах релігій. «Отже, у визначенні легітимного статусу священика в смислі положень досудового розслідування

слід виходити з того, що релігійна організація, яку конкретний священнослужитель представляє, є зареєстрованою у законному порядку, а сам священник уповноважений цією організацією на виконання відповідних функцій, що підтверджується, як правило, посвідченням» [4, с. 504-505].

На наш погляд, зміст ч. 5 ст. 258 КПК слід уточнити. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі думка, що у цій нормі є зайвим застереження щодо заборони втручання у приватне спілкування обвинуваченого, засудженого, виправданого, оскільки після передачі матеріалів кримінального провадження від органу досудового розслідування до суду досудове розслідування, а отже й НСРД, «пов'язані із втручанням у приватне спілкування, проводити не можна» [208, с. 42].

Те, що відбулося втручання у приватне спілкування підозрюваного із захисником або священнослужителем, може стати відомим під час або після проведення НСРД, дозвіл на яку було отримано у встановленому порядку. Виникає запитання, як потрібно діяти у цій ситуації.

Якщо про таке приватне спілкування слідчому або іншим особам, які здійснювали цю дію за його чи прокурора дорученням, раніше відомо не було, то проведення НСРД «слід вважати законним, але отримані відомості, що розкривають зміст приватного спілкування підозрюваного із захисником чи священнослужителем не можуть бути використані в кримінальному провадженні і підлягають негайному знищенню. Це має бути зазначено, - як відмічає В.А.Колесник, - в частині п'ятій або в окремій частині ст.258 КПК» [208, с. 42].

Нами поділяється ця пропозиція. Вважаємо, що ст. 258 КПК слід доповнити нормою такого змісту: «Якщо про втручання у приватне спілкування підозрюваного із захисником або священнослужителем стало відомо під час або після проведення негласної слідчої (розшукової) дії, її проведення є законним, але отримані відомості, що розкривають зміст цього спілкування не можуть бути використані в кримінальному провадженні і підлягають негайному знищенню».

Окремі науковці висловлюють нерозуміння позиції законодавця, що коло учасників кримінального провадження, на яких поширюється ч. 5 ст. 258 КПК, звужене фактично до однієї особи в різних послідовних процесуальних статусах (від підозрюваного до засудженого або виправданого).

Так, наприклад, О. П. Кучинська відмічає, що непорушність «права на таємницю приватного спілкування із священнослужителем, законним представником, захисником, представником або іншою особою, яка надає правову допомогу, має проявлятися щодо будь-якого учасника кримінального провадження» [209, с. 78]. Науковець доводить, що доцільно розширити сферу дії засади таємниці спілкування [210, с.5]. Висловлена пропозиція доповнити ст. 14 КПК ч. 4 у наступній редакції: «Втручання у таємницю приватного спілкування священнослужителя, законного представника, особи, яка надає правову допомогу, з учасником кримінального провадження заборонене» [209, с. 78].

Зі змістом цієї норми у цілому можна погодитись. Однак, як уявляється, закріплена вона має бути не у ст. 14 КПК, а у ст. 258 цього Кодексу, що визначає загальні положення про втручання у приватне спілкування.

З буквального тлумачення ч. 5 ст. 258 КПК можна дійти висновку, що законодавець не забороняє втручатися у приватне спілкування адвоката з іншими учасниками кримінального провадження, яким відповідно до закону він може надавати правову допомогу.

У юридичній літературі наголошується на тому, що така регламентація викликає заперечення. Зазначається, що ч. 5 ст. 258 КПК не узгоджується з п. 11 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У цій нормі вказано, що забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом. При цьому законодавець не уточнює, що йдеться саме про спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим. Отже, забороняється також втручання як у приватне спілкування адвоката-

представника з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, так і у спілкування адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу [211, с. 69-70].

Нами поділяється пропозиція Л. Д.Удалової та О. В. Панчук доповнити ч. 5 ст. 258 КПК положенням такого змісту: «Забороняється також втручання у приватне спілкування адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє, а також у приватне спілкування адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні» [211, с. 70].

Уявляється, що у ч. 5 ст. 258 КПК необхідно уточнити перелік осіб, у приватне спілкування з якими забороняється втручатися під час досудового розслідування [212, с. 122]. Згідно з ч. 1 ст. 45 цього Кодексу, захисник здійснює захист не тільки підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, але й осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також особи, щодо якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Тому ч. 5 ст. 258 КПК слід доповнити положенням про заборону втручання у приватне спілкування захисника з цими особами.

У ч. 5 ст. 258 КПК слід збільшити перелік осіб, у приватне спілкування з якими заборонено втручатися. Ця думка ґрунтується на тому, що 18 лютого 2016 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації»[213]. Цим Закон КПК доповнено ст.64-2 «Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт» та внесені зміни до глави 17 цього Кодексу.

Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, вправі мати представника. У ч. 4 ст. 64-2 КПК передбачено, що цим представником

може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю – у випадку, якщо власником майна, щодо якого здійснюється арешт, є юридична особа.

Діяльність адвоката як представника третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, становить сукупність засобів, які спрямовані на заперечення та спростування підстав застосування спеціальної конфіскації майна [214, с. 17]. Такою ж є діяльність й інших представників цього учасника кримінального провадження.

Специфіка виконуваної цими представниками процесуальної функції має бути пов'язана з заборонаю будь-якого втручання у їх дії. Тому ч. 5 ст. 258 КПК потрібно доповнити положенням, що забороняється втручання у приватне спілкування третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, з її представником.

Як відмічає С. Л. Савицька, редакція ч. 5 ст. 258 КПК відкриває можливість втручання у приватне спілкування захисника з іншими особами, з якими він може контактувати, надаючи правову допомогу підозрюваному. Дійсно, захисник може вести, наприклад, телефонні розмови з родичами підозрюваного, обговорюючи ті чи інші питання здійснення захисту. Якщо виходити із буквального тлумачення ч. 5 ст. 258 КПК, то можна дійти висновку, що є можливим прослуховування таких розмов. Адже у цій нормі вказано тільки про заборону втручання у приватне спілкування захисника з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим. У відповідну установу зв'язку захиснику на виконання його адвокатського запиту може надійти витребувана кореспонденція. Зі змісту ч. 5 ст. 258 КПК випливає, що таку кореспонденцію можна оглянути у порядку, передбаченому ст. 262 цього Кодексу [215, с. 147].

Науковець слушно пропонує доповнити ч. 5 ст. 258 КПК положенням, що забороняється втручання у приватне спілкування захисника з особами, з

якими він контактує з метою надання правової допомоги підзахисному [216, с. 12].

Вважаємо, що це положення потребує вдосконалення, враховуючи те, що адвокат у кримінальному провадженні може бути представником потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також надавати правову допомогу свідку.

Здійснюючи функцію представництва та надаючи таку допомогу свідку, адвокат може комунікувати з тими чи іншими особами. Тому, на нашу думку, ч. 5 ст. 258 КПК слід доповнити положенням, що забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з особами, з якими він контактує з метою надання правової допомоги потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу, третій особі, щодо майна якої вирішується питання про арешт, свідку.

Заборона втручання у приватне спілкування адвоката з зазначеними учасниками кримінального провадження має особливе значення у його професійній діяльності, оскільки дозволяє зберігати адвокатську таємницю, конфіденційність довіреної клієнтом інформації.

З питання заборони втручання у приватне спілкування адвоката з учасниками кримінального провадження ЄСПЛ прийнято декілька рішень. ЄСПЛ поширює свою позицію про неухильне гарантування конфіденційності спілкування адвоката зі своїм клієнтом на будь-які способи такого спілкування: листування, телефонні розмови тощо. Це було підтверджено у справі «Кемпбелл проти Сполученого королівства», у якій заявник скаржився, що листи до і від його адвоката були розкриті та прочитані працівниками в'язниці. Заявник додав, що він був обмежений у контактах зі своїм адвокатом через те, що розумів, що його кореспонденція може бути прочитана та зафіксована персоналом в'язниці.

Кемпбелл заявив, що значна кількість листів до і від його адвоката стосувалася судових позовів та скарг проти посадових осіб в'язниці. На його

думку, зміст принципу конфіденційності стосунків між юристом і клієнтом полягає у тому, щоб дати особі можливість консультуватися з його повіреним вільно і без ризику, що така інформація може стати відомою не тільки його процесуальним опонентам, а й особам, під адміністративною владою яких він перебуває.

Відповідачем у справі був Британський уряд, який у своїх запереченнях до цієї заяви визнав, що кореспонденція ув'язнених може інспектуватися згідно з чинним на той час законодавством, яке було опубліковано і є доступним для всіх в'язнів. Отже, Кемпбелл та його адвокат були поінформовані про те, що їхня кореспонденція, у відповідності із передбаченими законодавством процедурами, може перлюструватися.

ЄСПЛ прийняв рішення, що консультації з юристом мають бути вільними і відбуватися в умовах, які не перешкоджають повному і необмеженому обговоренню будь-яких питань. Цей суд вказав також, що стосунки адвоката з клієнтом є, в принципі, «привілейованими», тому піддання кореспонденції захисника і його клієнта інспекції, особливо особами або органами, безпосередньо зацікавленими в ознайомленні зі змістом листів, порушує принцип професійної таємниці адвоката. При цьому ЄСПЛ також підкреслив, що не вбачає жодної межі між різними, залежно від змісту, категоріями кореспонденції адвоката та його клієнта, яка в будь-якому випадку має приватний і конфіденційний характер. У принципі, на думку ЄСПЛ, таке листування перебуває під захистом ст. 8 ЄКЗП, яка передбачає право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і таємниці кореспонденції.

Це означає, що службові особи в'язниці можуть розкрити лист від адвоката до ув'язненого чи навпаки, коли вони мають достатні підстави, щоб вважати, що цей лист містить дещо, заборонене законом для пересилання, і тільки в тому разі, коли інші засоби виявлення таких предметів потерпіли невдачу. При цьому листа може бути тільки розкрито, але його не можна читати. Крім того, необхідно забезпечити достатні гарантії, які запобігали б

читанню листа, наприклад, розкрити листа у присутності самого в'язня. Читання листів в'язня до і від адвоката, зазначав далі ЄСПЛ, може бути дозволене тільки за виняткових обставин, коли адміністрація місця ув'язнення має «розсудливу причину», щоб вважати, що адвокат та його клієнт зловживають правом на конфіденційність листування та зміст листа може створити загрозу безпеці в'язниці, безпеці інших ув'язнених або інші небезпечні ситуації кримінальної природи. Що можна розуміти під терміном «розсудлива причина», залежатиме від усіх обставин, але визнання наявності такої причини вимагає існування фактів або інформації, які повинні переконати об'єктивного спостерігача, що конфіденційним каналом зв'язку між адвокатом і клієнтом зловживали.

Британський уряд наполягав на тому, що далеко не завжди можна цілком покластися на професійну компетентність та добросовісність адвокатів. Останні доволі часто порушують дисциплінарні правила та зловживають своїми правами. Однак ЄСПЛ не був переконаний такими аргументами. Можливість дослідження кореспонденції за наявності «розсудливої причини», на погляд ЄСПЛ, забезпечує достатні гарантії від можливості зловживання. Всі втручання у спілкування обвинуваченого з його адвокатом призводять до конфліктів зі ст. 8 ЄКЗП. У деяких випадках можуть бути порушені гарантії права на захист, особливо ті, що закріплені у ст. 6 ЄКЗП «Право на справедливий судовий розгляд», а саме: право мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту (ч. 3 (b) ст.6) та право використовувати правову допомогу захисника (ч. 3 (c) ст. 6) [217, с. 60-62].

Очевидно, «що гарантії конфіденційності не можуть бути обмежені лише забезпеченням свободи спілкування з клієнтом персонально або листуванням. Виконання адвокатом своїх обов'язків захисника у кримінальному судочинстві вимагає додержання професійної таємниці у більш широкому діапазоні. Тому, – як відмічають Т. В. Варфоломеева та С. В. Гончаренко, - здається цілком закономірним поширення висновків вищенаведеного судового рішення на такі, наприклад, ситуації, як

прослуховування телефонних розмов, використання записуючих пристроїв в офісі адвоката тощо» [218, с. 62].

Практика ЄСПЛ з питання права адвоката та його клієнта на конфіденційність кореспонденції є досить широкою і в ній знайшли подальший розвиток засадничі положення, що викладені у справі Кембелла. Так, у справі «Фокслі проти Сполученого Королівства» (2000 р.) ЄСПЛ послався на справу Кембелла в її висновках і визнав прочитання та копіювання листів між заявником та його адвокатами втручанням у право, гарантоване ст. 8 ЄКПЛ.

У справі «Деміртепе проти Франції» ЄСПЛ йшлося про умисел чи необережність, з якою здійснювалося втручання. Цей Суд зазначив: «Поштова служба в'язниці, імовірно, неумисне відкривала пошту. Проте, оскільки листи неодноразово відкривалися, ці випадки свідчили про неналежне функціонування поштової служби у в'язниці, і встановив порушення ст.8 ЄКПЛ [201, с. 21].

ЄСПЛ прийняті й інші рішення з питання, яке розглядається. Одним із них є рішення у справі «Копп проти Швейцарії» (1998 р.), яким прослуховування телефонних ліній адвокатського офісу було визнано порушенням ЄКЗП [219, с. 42]. Ця справа є показовою, оскільки тут навіть не йшлося про втручання, спрямоване безпосередньо проти адвоката та його клієнтів, а про втручання у сферу телефонних контактів адвоката як своєрідний побічний ефект розслідування, що здійснювалося щодо дружини адвоката, яка була членом Федеральної Ради і підозрювалась у розголошенні секретної інформації [303].

Після завершення розслідування Коппа повідомили, що під час його проведення відбувалося прослуховування його приватних і робочих телефонів відповідно до кримінально-процесуального законодавства. Коппу також сказали, що розмови, пов'язані з виконанням ним своїх професійних обов'язків адвоката, не підлягали прослуховуванню і всі відповідні записи були знищені. Копп стверджував, що прослуховування його телефонів

уповноваженими органами порушило його права як адвоката щодо недоторканності його приватного життя та кореспонденції відповідно до ст. 8 ЄКЗП.

ЄСПЛ визнав дану статтю порушеною відносно адвоката та зазначив, що: телефонні дзвінки до бізнесових приміщень або телефонні дзвінки з таких приміщень, як, наприклад, юридична фірма, можуть охоплюватись такими визначеннями, як «приватне життя» і «кореспонденція»; прослуховування телефонів являло собою втручання у приватне життя Коппа незалежно від того факту, що дані записи були знищені і ніяк не застосовувались; таке втручання у приватне життя є порушенням ст. 8 ЄКЗП, крім тих випадків, коли воно відбувається «відповідно до закону», має легітимну мету і є «необхідним у демократичному суспільстві»; для того, щоб стеження (прослуховування) проводилося «відповідно до закону», його слід проводити таким чином, щоб надати громадянам адекватне уявлення щодо обставин та умов, за яких компетентні державні органи мають право на застосування таких заходів; прослуховування телефонних дзвінків має законну основу, однак остання спиралася на недостатньо чіткі положення щодо того, яким чином гарантуються професійні привілеї; у сфері конфіденційних відносин між адвокатом та його клієнтом, що стосуються права на захист, необхідним є існування певного роду незалежного контролю за прослуховуванням телефонних розмов; оскільки закон Швейцарії не розкривав з достатнім рівнем чіткості масштаб і спосіб такого прослуховування, то Копп не отримав мінімального рівня захисту, якого вимагає принцип верховенства права у демократичному суспільстві [220, с.18].

Чинний КПК не передбачає ніяких виключень із правила, що забороняється втручання у приватне спілкування захисника з підзахисним. У кримінальному процесуальному законодавстві деяких європейських країн свого часу з'явилися ці виключення.

Так, у ФРН 20 грудня 1974 р. був прийнятий Закон «Про доповнення першого закону про реформу кримінально-процесуального права», який визначав, що у кримінальних справах про терористичні злочини листи захисника обвинуваченому проглядаються відповідним суддею [221, с. 397].

У Франції 10 липня 1991 р. приймається Закон «Про перехоплення повідомлень, що передаються за допомогою засобів телекомунікацій», який доповнив КПК низкою статей, які регулювали порядок такого перехоплення. Законодавець вказав у ст. 100-7 цього Кодексу, що дана слідча дія може проводитися у кабінеті або житлі члена адвокатської корпорації (незалежно від факту його професійної участі у конкретній кримінальній справі) з відома керівника місцевої адвокатської корпорації [81, с. 86-87].

Як вже зазначалось, ч. 5 ст. 258 КПК забороняє втручатися у приватне спілкування лише захисника та священнослужителя з підозрюваним, обвинувачем, засудженим, виправданим. Нами поділяється думка С.В.Єськова, що необхідно поширити таке застереження щодо спілкування підозрюваних, які є іноземцями, з представниками дипломатичного та консульського корпусу, а також з іншими прирівняними до них особами [222, с. 112].

На наш погляд, слід доповнити ч. 5 ст. 258 КПК положенням, що заборонено втручання у приватне спілкування підозрюваного, який є іноземним громадянином, з представником дипломатичного представництва чи консульської установи.

Звертає на себе увагу те, що ч. 5 ст. 258 КПК не забороняє втручання у приватне спілкування визначених у ній учасників кримінального процесу з УПЛ. Вірно відмічає О. В. Супрунова, що з цим не можна погодитися. Вважаємо слушною її пропозицію доповнити вказану норму положенням, що не допускається втручання у приватне спілкування підозрюваного з УПЛ [223, с. 13].

Дане положення ефективно забезпечуватиме здійснення УПЛ функції парламентського контролю за дотриманням прав та свобод осіб у

кримінальному провадженні. Таке регулювання також буде доречним з огляду на зміст: ч. 4 ст. 21 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», у якій визначено, що кореспонденція УПЛ та його представникам від осіб, які затримані, перебувають під вартою, не підлягає жодним видам цензури; ст. 19-1 цього Закону, відповідно до п.2 якої УПЛ має право проводити опитування осіб, які перебувають у місцях, зазначених у п. 8 ст. 13 вказаного Закону, з метою отримання інформації стосовно поводження з цими особами й умов їх тримання, а також опитування інших осіб, які можуть надати таку інформацію [56]. Опитування має здійснюватися УПЛ за відсутності третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування; ч. 2 ст.13 Закону України «Про попереднє ув'язнення», що скарги, заяви і листи осіб, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, адресовані УПЛ, переглядові не підлягають.

Розглядаючи питання про заборону втручання у приватне спілкування, слід звернути увагу на ст.161 КПК, у якій визначені речі і документи, до яких заборонено доступ. Ними є: 1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги; 2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

У одному із науково-практичних коментарів КПК відмічається, що одна із гарантій адвокатської діяльності полягає в тому, що забороняється втручання у приватне спілкування адвокатів зі своїми клієнтами. Саме тому сторони кримінального провадження не мають права звернутися до слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до вказаних речей і документів [51, с. 425].

Вважаємо, що тимчасовий доступ до вищезазначених речей та документів не може проводитись не тому, що відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» однією з

гарантій адвокатської діяльності є заборона втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом. Нами поділяється тлумачення ст.161 КПК, наведене у іншому науково-практичному коментарі цього Кодексу, що дана стаття є деталізацією заборони, встановленої п.4 ч.1 ст.23 вказаного Закону [33, с. 357]. Ця норма визначає, що забороняється проведення огляду, розголошення, витребування та вилучення документів, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності.

Висновки до розділу 2

1. Передбачену ст. 260 КПК НСРД доцільно назвати «Аудіо-, відеоконтроль підозрюваного» та визначити у цій статті, що аудіо-, відеоконтроль підозрюваного є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без його відома на підставі ухвали слідчого судді, якщо є достатні підстави вважати, що розмови підозрюваного або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з його діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування.

2. Арешт на кореспонденцію має накладатися, якщо під час досудового розслідування є достатні підстави вважати, що поштово-телеграфна кореспонденція підозрюваного іншим особам або інших осіб підозрюваному може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають для нього істотне значення.

3. У невідкладних випадках, коли дотримання порядку отримання дозволу слідчого судді на арешт кореспонденції може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанову про проведення цієї НСРД має виносити прокурор або слідчий, за погодженням з прокурором. Ця постанова повинна втрачати чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби.

4. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може

застосовуватись лише за наявності достатніх підстав вважати, що у інформації, якою за допомогою засобів телекомунікацій підозрюваний обмінюється з іншими особами або інші особи з підозрюваним, містяться дані про вчинений злочин, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

5. У невідкладних випадках, коли зволікання із зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанову про проведення цієї НСРД повинен виносити прокурор на підставі клопотання слідчого. Така постанова має втрачати чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби.

6. Максимальний строк зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж необхідно обмежити. Проведення цієї НСРД не повинно перевищувати шести місяців.

7. Статтю 263 КПК слід доповнити нормою, що при наявності загрози вчинення насильства, вимагання та інших злочинних дій щодо потерпілого, свідка або їх близьких родичів, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж допускається за письмовою заявою цих осіб, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді.

8. Частину 1 ст. 264 КПК слід доповнити абз. 2, що зняття інформації з електронних інформаційних систем може бути застосовано, якщо є відомості про наявність в електронній інформаційній системі або її частині, власником, володільцем або утримувачем якої є підозрюваний, інформації, зазначеної у абз.1 цієї статті.

9. У ч. 5 ст. 258 КПК є зайвим застереження щодо заборони втручання у приватне спілкування обвинуваченого, засудженого, виправданого, оскільки після передачі матеріалів кримінального провадження від прокурора до суду досудове розслідування, а отже й НСРД, пов'язані із втручанням у приватне спілкування, проводити не можна.

10. Якщо про втручання у приватне спілкування підозрюваного із захисником або священнослужителем стало відомо під час або після

проведення НСРД, її проведення слід вважати законним, але отримані відомості, що розкривають зміст цього спілкування не можуть бути використані в кримінальному провадженні і підлягають негайному знищенню;

11. Слід доповнити ч. 5 ст. 258 КПК положеннями, що заборонено втручання у приватне спілкування: адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє; адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні; третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, з її представником; підозрюваного, який є іноземним громадянином, з представником дипломатичного представництва чи консульської установи; підозрюваного з УПЛ.

РОЗДІЛ 3

НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ВТРУЧАННЯ У ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

3.1. Надання дозволу на втручання у приватне спілкування

Якщо під час досудового розслідування виникне необхідність здійснити втручання у приватне спілкування, відповідно до ч. 2 ст. 258 КПК прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний у порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 цього Кодексу, звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами такого втручання.

Для такого звернення необхідні достатні підстави. Такими можна вважати: «отримання слідчим, прокурором у передбаченому законом порядку даних про те, що інформація, яка складатиме зміст приватного спілкування, з достатнім рівнем ймовірності може містити відомості про обставини, які мають значення для кримінального провадження; дані про те, що можливість отримання відомостей про зміст приватного спілкування може бути забезпечена тільки шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які допускають втручання у приватне спілкування» [42, 50].

Згідно з ч. 2 ст. 248 КПК, у клопотанні про дозвіл на проведення НСРД має бути зазначено:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- 3) правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) КК;

- 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести НСРД;
- 5) обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину;
- 6) вид НСРД та обґрунтування строку її проведення;
- 7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб;
- 8) відомості залежно від виду НСРД про ідентифікаційні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- 9) обґрунтування можливості отримання під час проведення НСРД доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

До клопотання має бути доданий витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого воно подається (абз. 2 ч. 2 ст. 248 КПК). Це дозволяє слідчому судді пересвідчитися у наявності відповідної правової підстави для його розгляду у судовому засіданні. Невиконання слідчим, прокурором вказаної вимоги унеможливорює судовий розгляд клопотання про дозвіл на проведення НСРД.

Якщо виникне необхідність здійснити втручання у приватне спілкування судді, клопотання про дозвіл на проведення НСРД уповноважений подати на розгляд слідчого судді тільки прокурор, визначений у ч. 9 ст. 49 Закону України від 2 червня 2016 р. «Про судоустрій і статус суддів» [224]. У цій нормі вказано, що проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника. Ці ж прокурори мають ініціювати і проведення стосовно судді НСРД. До такого висновку

можна дійти, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 246 КПК, у якій зазначено, що НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій.

Клопотання слідчого, узгоджене з прокурором, або клопотання прокурора про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидом втручання у приватне спілкування, мають свою специфіку. На цьому акцентують увагу науковці.

Так, наприклад, Р. М. Шехавцов [144, с. 55-56], В. О. Глушков та Є. Д. Скулиш [51, с. 662-663] відмічають, що крім відомостей, перелічених у ч. 2 ст. 248 КПК, у клопотанні про дозвіл на арешт кореспонденції також повинні зазначатися види поштово-телеграфної кореспонденції, що підлягають затриманню та установа зв'язку, на керівника якої покладається обов'язок здійснювати відповідний контроль і протягом доби повідомляти про це слідчого.

У клопотанні про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем, поряд із зазначенням відомостей, перелічених у ч. 2 ст. 248 КПК, додатково повинні бути вказані ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи (найменування електронної ідентифікаційної системи, фізична адреса розташування її файлових серверів та робочих станцій або електронна адреса в мережі Інтернет, її власник або утримувач) та спосіб, яким обмежений доступ до неї [144, с. 64].

На наш погляд, доцільно доповнити ст.ст. 260, 261, 263, 264 КПК нормами, які б визначали додаткові вимоги до клопотання прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про дозвіл на проведення таких НСРД як аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем [225, с. 223].

Особливості має ініціація надання дозволу на застосування аудіо-, відеоконтролю особи в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Проведенню цієї НСРД передуює обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, в результаті

таємного проникнення до яких встановлюються технічні засоби аудіо-, відеоконтролю особи (п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК).

Тому, в разі отримання слідчим, прокурором фактичних даних, що розмови конкретної особи або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з її діяльністю та перебуванням в середині публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування, та за неможливості отримати ці відомості іншим шляхом окрім як проведення цієї НСРД, «слідчий (прокурор) складає окремі клопотання, узгодженні з прокурором, до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи в середині цих місць» [37, с. 574].

При вирішенні питання щодо повноти даних, наведених у клопотанні слідчого, прокурора про дозвіл на проведення НСРД слід враховувати специфіку конкретної дії та ту обставину, що у певних випадках неможливо вказати всі відомості, передбачені ч. 2 ст. 248 КПК [304].

Так, на момент звернення з клопотанням не завжди може бути відома конкретна інформація про особу (прізвище, ім'я, по-батькові), стосовно якої слідчий, прокурор планує провести НСРД, в тому числі відомості про особу, яка користується кінцевим обладнанням телекомунікацій, а також інші дані. У такому разі слідчий (прокурор) у своєму клопотанні повинен обґрунтувати причини ненадання відомостей, а слідчий суддя – переконатися, що вони є об'єктивними, та посилатися у своїй ухвалі на відповідне обґрунтування. Викладене, зокрема, зумовлено тим, що необхідність проведення НСРД може виникати до встановлення особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за наявності обмежених даних та відсутності конкретних відомостей про таку особу [43, с. 31].

Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 248 КПК, для проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, необхідні обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину.

Як зазначає С. Р. Тагієв, з логічного боку поняття «підозрювати» має бути ідентичним статусу особи, якій повідомили про підозру або яку затримали за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Але фактично п. 5 ч. 2 ст. 248 КПК надає можливість слідчому або прокурору за наявності певної інформації ініціювати проведення НСРД «щодо будь-якої особи, яка потрапить у поле зору в ході кримінального провадження. Отже, законодавчо слід точно відобразити поняття «підозрювати» або напрацювати чітку судову практику» [46, с. 44].

Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, може звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. Відповідно до ч.ч. 3, 4 ст. 12 КК, тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше двадцяти п'яти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше десяти років. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад двадцять п'ять тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі [13].

Клопотати про надання дозволу на проведення вказаних НСРД слідчий та прокурор може при вчиненні будь-якого тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Дещо по іншому регулює це питання законодавець деяких країн Західної Європи, визначаючи перелік тих тяжких злочинів, при вчиненні яких допускається втручання у приватне спілкування.

Так, наприклад, параграф 100а КПК ФРН встановлює, що контроль і запис засобів телекомунікації передбачається щодо обвинуваченого на підставі наявності підозри у вчиненні лише таких тяжких злочинів: державна

зрада; загроза демократичній, правовій державі; видача державної таємниці; злочини проти оборони; створення злочинних організацій; підробка грошей і цінних паперів; розпусні дії в тяжкій формі щодо дітей чи здійснення розпусних дій щодо дітей, які спричинили їм смерть; торгівля людьми в тяжкій формі; крадіжка в складі банди чи крадіжка в складі банди у тяжкій формі; навмисне вбивство; грабіж; розбій; вимагання; відмивання грошей; торгівля наркотиками; незаконне заволодіння зброєю; злочини, пов'язані з використанням вибухових речовин, ядерних матеріалів, і деякі інші [180, с. 148-151].

Слідчий суддя може переконатися у наявності підстав для проведення НСРД, які пов'язані з втручанням у приватне спілкування, тільки ознайомившись з матеріалами кримінального провадження. Однак законодавець не покладає на слідчого, прокурора обов'язок надати їх слідчому судді. Цю прогалину у нормативному регулюванні необхідно усунути. Слушною є пропозиція доповнити ч. 2 ст. 248 КПК положенням, що до клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД додаються матеріали кримінального провадження [226, с. 104].

Перед зверненням до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на проведення НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, слідчий відповідно до ч. 3 ст. 246 КПК зобов'язаний погодити його з прокурором. Однак законодавець не визначає порядок такого погодження [227, с. 212].

Це питання регламентує Інструкція, у п. 2.4. якої вказано, що розгляд та погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення НСРД здійснюється невідкладно з моменту надходження. Прокурором вивчаються матеріали кримінального провадження, які є підставою для прийняття рішення про погодження клопотання. Відмова в погодженні клопотання приймається у формі постанови і не виключає повторного звернення слідчого після отримання додаткових доказів або усунення недоліків, вказаних прокурором у рішенні.

Також про погодження прокурором клопотання слідчого про надання дозволу на проведення НСРД йдеться у наказі ГПУ від 19 грудня 2012 р. № 4 «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [228, с. 221-233]. У п. 10 цього наказу передбачені такі положення: прокурорам, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, перед погодженням клопотань про проведення НСРД перевіряти відповідність наведених у них даних вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження; питання про погодження клопотань слідчих про проведення НСРД або про відмову в їх погодженні вирішувати невідкладно; у разі відмови в їх погодженні виносити постанову з викладенням мотивів такого рішення; реєструвати клопотання про проведення НСРД відповідно до правил таємного діловодства.

Якщо прокурор відмовить у погодженні клопотання про дозвіл на проведення НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, відповідно до ч. 3 ст. 40 КПК слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня. Про такі дії цього керівника також йдеться у підпункті 16 п. 3 розділу 5 наказу МВС України від 6 липня 2017 р. № 570 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» [229]. Прокурор вищого рівня протягом трьох днів повинен погодити відповідне клопотання або відмовити в його погодженні.

З огляду на необхідність оперативного вирішення даного питання доцільно визначити у цій нормі, що керівник органу досудового розслідування повинен негайно звернутися до прокурора вищого рівня, якщо після вивчення клопотання про дозвіл на втручання у приватне спілкування він встановить наявність підстав для проведення НСРД. Крім того, у ч. 3 ст. 40 КПК слід вказати, що таке клопотання прокурор зобов'язаний розглянути негайно після його отримання.

Законодавець чітко визначив, який саме процесуальний документ повинен скласти слідчий, ініціюючи питання про надання слідчим суддею дозволу на проведення НСРД. Ним є клопотання. Однак, незважаючи на це, О. А. Левицький стверджує, що слідчим складається подання про зняття інформації з каналів зв'язку [230, с. 136-137]. К. В. Аріт зазначає, що судом розглядається подання про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж [231, с. 160].

Викликає заперечення позиція І.В.Басиста, що клопотання про дозвіл на проведення таких НСРД, як аудіо, - відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, є процесуальним рішенням слідчого [232, с.219-220].

Не є процесуальним рішенням клопотання слідчого про дозвіл на проведення як НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, так і інших дій. Такому клопотанню не властивий владно-розпорядчий характер. Законодавець визначив у ч. 3 ст. 110 КПК, що рішення слідчого приймаються у формі постанови.

Питання про необхідність звернення з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування виникає в більшості випадків одразу після внесення заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Наприклад, від особи надійшла заява про вимагання неправомірної вигоди. Будь-яких інших даних, що підтверджують таке вимагання, немає. Отримати фактичні дані та дані про підозрювану особу іншим способом неможливо. У юридичній літературі відмічається, що за судовою практикою при розгляді клопотань про порушення права на приватність спілкування слідчому судді достатньо наявності наступних документів кримінального провадження для того, щоб оцінити підстави заявленого клопотання: заява особи; протокол допиту заявника як свідка або потерпілого; постанова про визнання особи потерпілим; протокол вручення пам'ятки про конституційні і процесуальні права потерпілого; повідомлення прокурору про початок кримінального

провадження; повідомлення заявнику про початок досудового розслідування; постанова керівника органу досудового розслідування про призначення слідчого (слідчої групи та старшого слідчого); постанова керівника органу прокуратури про призначення прокурора (групи прокурорів та старшого прокурора у кримінальному провадженні, які здійснюють процесуальне керівництво) [233, с. 34].

Згідно з ч. 1 ст. 247 КПК, реалізація судово-контрольних повноважень у сфері втручання у приватне спілкування покладається на голову чи за його визначенням іншого суддю відповідного апеляційного суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Якщо ж потрібно провести НСРД щодо суддів, працівників суду та/або правоохоронних органів, в приміщеннях судових та правоохоронних органів, то відповідно до ч. 2 ст. 247 КПК розгляд зазначеного клопотання може здійснюватися слідчим суддею відповідного апеляційного суду поза межами територіальної юрисдикції органу досудового розслідування, який здійснює розслідування.

У такому разі слідчий, прокурор має звернутися з клопотанням про надання дозволу на проведення НСРД до слідчого судді апеляційного суду, найбільш територіально наближеного до апеляційного суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування [305].

Розглядаючи цю регламентацію, С. В. Єськов слушно вказує на диспропорцію при проведенні реформи системи кримінального судочинства, що стосується закріплення контрольно-наглядових повноважень: якщо обов'язок здійснення прокурорського нагляду за негласними обмеженнями був покладений на органи прокуратури районного рівня, то судово-контрольні повноваження щодо перевірки законності й обґрунтованості негласних обмежень прав громадян на таємницю телекомунікацій, поштово-телеграфної кореспонденції залишається прерогативою інстанцій обласного рівня [234].

Характер НСРД, мета їх проведення та важливість для швидкого розкриття злочинів вимагають максимального оперативного їх ініціювання, так і вирішення слідчим суддею питання про надання відповідного дозволу або відмови в їх проведенні.

Відповідно до ч. 1 ст. 248 КПК, слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, протягом шести годин з моменту його отримання. Належне дотримання процесуального строку «забезпечується головою та керівником апарату апеляційного суду шляхом вжиття організаційних заходів, у тому числі чергування (також і в телефонному режимі) слідчих суддів та працівників апаратів суддів у неробочий час (вихідні та святкові дні)» [43, с. 31].

Деякі науковці критично оцінюють ч. 1 ст. 248 КПК, згідно з якою слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про дозвіл на проведення НСРД протягом шести годин з моменту його отримання.

Так, В. В. Шум відмічає, що «таке обмеження, з одного боку, не враховує можливу завантаженість слідчого судді, а з іншого – не вимагає від нього прийняття дійсно негайного рішення» [235, с. 1089]. З огляду на необхідність систематизації та однозначності в розумінні визначень, які застосовуються у законодавстві, науковець пропонує викласти ч. 1 ст. 248 КПК у такій редакції: «Слідчий суддя зобов'язаний розглянути клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії невідкладно, але не пізніше дня його надходження до суду. Розгляд клопотання здійснюється за участю особи, яка подала клопотання» [235, с. 1089].

А. Ф. Бондюк вважає, що вирішенню проблем процесуального та організаційного характеру сприятиме заміна шести годин, які законодавець виділяє на розгляд клопотання про застосування НСРД, двадцятьма чотирма годинами [236, с. 10].

Уявляється, що не слід змінювати строк розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на проведення НСРД. Визначений у ч. 1 ст. 248 КПК строк є оптимальним для того, щоб слідчий суддя заслухав доводи слідчого або прокурора, який ініціює розгляд даного клопотання, ознайомився з наданими на його вимогу матеріалами кримінального провадження, що підтверджують необхідність проведення НСРД [237, с. 123].

У КПК не вказано про те, що клопотання про дозвіл на проведення НСРД необхідно розглядати у режимі, який би забезпечив збереження в таємниці факт та результати його розгляду. Вірно відмічають Л. Д. Удалова та О. В. Білоус, що це є необхідним, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК відомості про факт проведення НСРД не підлягають розголошенню. А тому клопотання про надання дозволу на проведення таких дій слід розглядати у закритому режимі [238, с. 155].

В. О. Попелюшко зазначає, що предметом розгляду судді апеляційного суду, на відміну від предмета розгляду слідчого судді місцевого суду, є «голе» клопотання про надання дозволу на проведення НСРД, бо окрім витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого клопотання подано, матеріали на його обґрунтування не додаються, а слідчий суддя постановляє ухвалу про проведення НСРД, якщо, прокурор, слідчий, словесно звісно, доведе наявність достатніх підстав вважати, що: вчинений злочин відповідної тяжкості; під час проведення НСРД можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин. «Отже, юридичним фактом, що є предметом розгляду слідчим суддею апеляційного суду є практично факт майбутнього» [239, с. 297].

Не можна погодитися з твердженням науковця, що предметом розгляду є «голе» клопотання про надання дозволу на проведення НСРД, бо окрім витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого клопотання

подано, матеріали на його обґрунтування не додаються. У п. 2.2. Інструкції наголошено на тому, що на вимогу слідчого судді для підтвердження необхідності проведення НСРД слідчий, прокурор повинен надати матеріали кримінального провадження.

Вивчаючи ці матеріали, слідчий суддя може з'ясувати, чи вживались слідчим, прокурором усі необхідні процесуальні заходи щодо забезпечення прийняття судового рішення про надання дозволу на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

У практиці діяльності слідчих суддів Апеляційного суду м. Києва мали місце випадки, коли під час розгляду клопотань про дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж слідчі судді встановлювали, що у наданих ним матеріалах кримінального провадження відсутні будь-які об'єктивні дані про належність особі та використання нею номеру мобільного телефону. При цьому слідчий, прокурор не завжди вживали заходів і щодо підтвердження даних про користування особою саме вказаним у клопотанні телефоном на момент внесення клопотання до суду, не зазначалась інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості. Викладене свідчить про те, що прокурор, слідчий, не зверталися до районного суду про тимчасовий доступ до документів відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК [48].

Вищезазначене питання має регулювати КПК, а не Інструкція. Вже відмічалось, що є слушною пропозиція Л. Д. Удалової, Д. О. Савицького, В. В. Рожнової, Т. Г. Ільєвої доповнити ч. 2 ст. 248 КПК положенням про додання матеріалів кримінального провадження до клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД [226, с.104]. Також В. О. Шерудило пропонує доповнити цю норму положенням, що для підтвердження необхідності проведення НСРД, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування, на вимогу слідчого судді надаються матеріали кримінального провадження [240, с. 313].

Зі змісту другого речення ч. 1 ст. 248 КПК випливає, що розгляд слідчим суддею клопотання про дозвіл на проведення НСРД здійснюється за обов'язковою участю прокурора або слідчого, який його подав. Як суб'єкти судово-контрольного провадження, слідчий за погодженням з прокурором або прокурор, можуть надавати пояснення з приводу поданих матеріалів чи клопотання [241, с. 12].

Під час судового розгляду слідчий або прокурор повинен довести наявність фактичних підстав проведення НСРД, а саме: вчинено злочин відповідної тяжкості; під час їх проведення можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

Крім того, на слідчого, прокурора, який подав на розгляд слідчого судді клопотання про дозвіл на проведення НСРД, покладається обов'язок довести, що неможливо отримати відомості про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб, ніж як у результаті цих дій [242, с. 23].

Згідно з ч. 3 ст. 248 КПК, слідчий суддя має постановити ухвалу про надання дозволу на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, якщо слідчий, прокурор доведе наявність достатніх підстав вважати, що: вчинений тяжкий або особливо тяжкий злочин; під час проведення НСРД можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами матимуть суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

Як слушно зазначає Р. І. Тракало, слідчий суддя під час прийняття рішення про надання дозволу на проведення НСРД, що пов'язані з втручанням у приватне життя, також має враховувати наслідки від втручання в приватне спілкування [243, с. 12].

У тих випадках, коли слідчий суддя вважає, що у поданому клопотанні недостатньо повно наведені підстави для застосування НСРД, він має право

прийняти рішення про відмову у задоволенні такого клопотання, яке є остаточною.

Разом з тим, відповідно до ч. 5 ст. 248 КПК відмова в наданні дозволу на проведення НСРД не є перешкодою для повторного звернення з таким клопотанням знову. Законодавець навіть не передбачає обов'язку для ініціатора повторного клопотання враховувати ті зауваження слідчого судді, які стали причиною для відмови у задоволенні першого клопотання про проведення НСРД.

На практиці так і відбувається, що досить часто ініціатори клопотання, ігноруючи рішення слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання, неодноразово звертаються з тим самим клопотанням, навіть не усунувши недоліки, які були причиною відмови. Тому, право повторного звернення з тим самим клопотанням про дозвіл на проведення НСРД призводить до зловживань з боку слідчих [306].

Отже, необхідно доповнити ч. 5 ст. 248 КПК положенням про обов'язок слідчого, прокурора при повторному зверненні з клопотанням про надання дозволу на проведення НСРД зазначати нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, тобто вимогам, передбаченим у главі 29 КПК.

Відповідно до ст. 372 КПК та з урахуванням положень ч. 4 ст. 248 цього Кодексу, ухвала має складатися зі: 1) зі вступної частини із зазначенням: дати і місця її постановлення; слідчого судді, який здійснював розгляд клопотання; прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням; злочину, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала; особи або осіб, щодо яких необхідно провести втручання у приватне спілкування; різновиду втручання у приватне спілкування та відомості залежно від цих різновидів про ідентифікаційні ознаки, які дозволяють

унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування; 2) мотивувальної частини із зазначенням суті питання, яке вирішується ухвалою; встановлених слідчим суддею обставин, які свідчать про те, що в результаті втручання у приватне спілкування можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину чи встановлення осіб, які його вчинили, з яких слідчий суддя виходив при постановленні ухвали, і положень закону, яким він керувався; 3) резолютивної частини із зазначенням висновків слідчого судді; строку дії ухвали [244, с. 62].

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, передбаченої ст. 264 КПК, відповідно до ч.3 цієї статті додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування.

У зв'язку з розглядом питання про постановлення слідчим суддею ухвали про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, слід звернути увагу на думку, висловлену В. А. Колесник. Якщо НСРД, передбачену ст. 267 КПК, проводять для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи в публічно недоступних місцях, житлі чи іншому її володінні, то отримання окремої ухвали слідчого судді з дозволом на проведення аудіо-, відеоконтролю особи як окремої НСРД не потрібне, оскільки встановлення таких спеціальних технічних засобів прямо передбачене метою даної НСРД [42, с. 77-78].

З цією думкою складно погодитись. Слідчий зобов'язаний скласти окремі клопотання, узгодженні з прокурором, про надання слідчим суддею дозволу на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи для встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи в середині цих місць [307]. Окремими, на наш погляд, повинні бути і

ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення цих НСРД, постановлені за результатами розгляду таких клопотань.

За змістом ч.ч. 1-3 ст. 249 КПК, строк дії ухвали про дозвіл на проведення вказаних НСРД не може перевищувати два місяці. Якщо строк проведення НСРД слід продовжити, то слідчий за погодженням з прокурором або прокурор має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали згідно з вимогами ст. 248 цього Кодексу. Крім відомостей, зазначених у цій статті, слідчий, прокурор повинен надати додаткові відомості, які дають підстави для продовження НСРД.

Законодавець не визначає, за який час до завершення строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД прокурор або слідчий, за погодженням з прокурором, повинен звернутися до слідчого судді з клопотанням про продовження дозволу на проведення цієї дії. Однак аналіз положень ст.ст. 246, 248, 249 та режиму роботи апеляційних судів свідчить, що клопотання про продовження дозволу на проведення НСРД «необхідно подати слідчому судді не пізніше ніж за п'ять робочих днів до завершення строку дії попередньої його ухвали» [37, с. 561].

Розглядаючи це клопотання, слідчий суддя має перевірити, чи дотримані вимоги параграфу 4 глави 24 КПК щодо порядку продовження строку досудового розслідування. У ньому визначено: якщо досудове розслідування злочину (досудове слідство) неможливо закінчити у строк, зазначений у п. 2 ч. 1 ст. 219 КПК, він може бути продовжений в межах строків, встановлених п.п. 2, 3 ч. 2 ст. 219 цього Кодексу: до трьох місяців – районним (міським) або іншим прирівняним до нього прокурором; до шести місяців – прокурором регіональної прокуратури або його першим заступником чи заступником; до дванадцяти місяців – Генеральним прокурором чи його заступниками. Строк досудового розслідування злочину може бути продовжений до трьох місяців, якщо його неможливо закінчити внаслідок складності провадження, до шести місяців – внаслідок особливої складності провадження, до дванадцяти місяців – внаслідок виняткової

складності провадження.

Порядок продовження строку втручання у приватне спілкування передбачено й кримінально-процесуальним законодавством багатьох країн. Так, наприклад, відповідно до параграфу 100б КПК ФРН розпорядження судді про контроль телекомунікацій може віддаватися на строк не більше трьох місяців. Продовження більше ніж на три місяці допускається, якщо існують підстави для проведення такого заходу [180, с. 153].

У зв'язку з розглядом питання про тривалість втручання у приватне спілкування доцільно відмітити, що КПК 1960 р. не обмежував строк дії таких заходів, як зняття інформації з каналів зв'язку та накладення арешту на кореспонденцію, віддаючи вирішення даного питання на розсуд судді. «Зрозуміло, – відмічала О. Г. Шило, – що максимальний термін здійснення таких дій не може перевищувати строку досудового слідства. Проте відсутність законодавчої вимоги щодо обмеження даного строку може спричинити шкоди правам та законним інтересам особи» [111, с. 445].

На це звертав увагу ЄСПЛ у рішенні від 2 листопада 2006 р. у справі «Волохи проти України», у якій заявники оскаржували порушення їх прав у зв'язку з накладенням арешту на їх кореспонденцію, що був чинний більше одного року і скасований через закриття кримінальної справи. Вони стверджували, що не могли оскаржити постанову про накладення арешту на їх кореспонденцію, оскільки державні органи не були зобов'язані повідомляти їх про вжиття таких заходів [245, с. 123].

ЄСПЛ зазначив, що національне законодавство, що діяло в Україні на той час, не передбачало жодного проміжного перегляду постанови про накладення арешту на кореспонденцію заявників у розумні проміжки часу або будь-яких строків для такого втручання. Через це ЄСПЛ дійшов висновку, що зазначене втручання не може трактуватися як таке, що було здійснено згідно з законом [246, с. 32-33].

Виходячи із наведеного О. Г. Шило вбачала за необхідне передбачити в законі порядок встановлення строку проведення вказаних дій, який дозволяв

би суду періодично перевіряти обґрунтованість здійснюваного втручання. Науковець запропонувала внести відповідні доповнення до ст. 187 КПК 1960 р. [111, с. 446], а також передбачити в новому КПК, «що в постанові суду про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку має визначатися строк дії цих заходів, який не повинен перевищувати 2-х місяців. Кожне подальше продовження цього строку можливе не більше ніж на 2 місяці, якщо продовжують існувати підстави для проведення цих дій» [247, с. 25].

Як вже відмічалось, у ч.ч. 1-3 ст. 249 КПК визначено, що строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД (у тому числі про накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж) не може перевищувати два місяці. Також регламентовано порядок продовження цього строку. Тому відпала необхідність у законодавчій реалізації вищезазначеної наукової пропозиції.

Загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення НСРД, встановлено у ч. 4 ст. 249 КПК. Він не може перевищувати максимальний строк досудового розслідування, передбачений ст. 219 КПК. Відповідно до п. 2 ч. 2 цієї статті, такий строк не може тривати понад дванадцять місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

У разі, якщо така НСРД проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місцезнаходження розшукуваної особи [305]. Тобто, понад дванадцять місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, визначених ст. 49 КК.

Якщо відпадає необхідність подальшого проведення НСРД, відповідно до ч. 5 ст. 249 КПК прокурор зобов'язаний прийняти рішення про її припинення. Таке рішення оформлюється постановою [51, с. 638].

У КПК відсутнє положення про те, як повинен діяти слідчий, якщо вбачає, що відпала необхідність у подальшому проведенні НСРД. Наприклад, під час її проведення прийнято рішення про перекваліфікацію злочину з особливо тяжкого чи тяжкого на злочин іншого ступеня тяжкості. Отже, у такому випадку немає підстави, передбаченої ч. 2 ст. 246 КПК, для застосування аудіо-, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Вказану правову прогалину слід усунути. На наш погляд, ч. 5 ст. 249 КПК доцільно доповнити нормою, що слідчий зобов'язаний негайно звернутися до прокурора з клопотанням про припинення НСРД, якщо відпала необхідність у її подальшому проведенні.

Вже відмічалось, що дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, уповноважений надавати тільки голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду.

Під час дії КПК 1960 р. рішення про дозвіл на арешт кореспонденції та зняття інформації з каналів зв'язку також приймав голова апеляційного суду чи його заступник. Більшість науковців, які досліджували проблематику проведення цих слідчих дій, були одностайні у тому, що такий дозвіл має надавати суддя місцевого суду. Як вже зазначалось, на цьому наголошували: М. Є. Шумило, Р. С. Рудей [99, с. 179], І. М. Козьяков [114, с. 56], Т. В. Садова [115, с. 161], В. І. Чорнобук [116, с. 95], М. Г. Шавкун [117, с. 5], О. В. Римарчук [118, с. 13], В. Т. Маляренко [119, с. 151], Б. Ю. Бистрицький [120, с. 285-286], С. М. Стахівський, Р. А. Калюжний [121, с. 409], О. А. Струть [122, с. 10], О. І. Галаган, В. А. Савченко [123, с. 151-153], І. І. Войнович [124, с. 9], О. Ю. Татаров [125, с. 205] та ін.

На наш погляд, за чинним КПК повноваження надавати дозвіл на проведення НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, також слід надати слідчому судді місцевого суду. Обґрунтувати цю пропозицію можна наступними доводами:

– існуючий порядок надання головою чи за його визначенням іншим суддею апеляційного суду дозволу на застосування аудіо-, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем істотно ускладнює підготовку й проведення цих НСРД для слідчих органів досудового розслідування районного рівня;

– тримання під вартою як запобіжний захід більш обмежує права особи, ніж проведення НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, але це рішення приймається слідчим суддею місцевого суду. Цей суддя також надає дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, внаслідок проведення якого обмежується право особи, гарантоване ст.30 Конституції України;

– за чинним КПК ухвала голови апеляційного суду чи за його визначенням іншого судді про відмову у наданні дозволу на проведення НСРД оскарженню не підлягає. Якщо ж таке рішення буде прийматися слідчим суддею місцевого суду, прокурор матиме можливість подати на нього апеляцію до апеляційного суду;

– повноваження голови чи за його визначенням іншого судді апеляційного суду надавати дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, суперечить основному завданню цього суду. Відповідно до п.20 ч.1 ст.3, глави 31 КПК, відповідний апеляційний суд повинен розглядати в апеляційному порядку скарги на судові рішення, які були ухвалені судами першої інстанції і не набрали законної сили, а саме: вироки, крім випадків, передбачених ст.394 цього Кодексу; ухвали про застосування чи відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру; інші ухвали у випадках, передбачених КПК. В апеляційному порядку також розглядаються скарги на деякі ухвали слідчого судді, постановлені в порядку здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні;

– визначений ст. 247 КПК порядок призводить до того, що при розгляді кримінального провадження, в якому під час досудового розслідування головою чи за його визначенням іншим суддею апеляційного суду було надано дозвіл на проведення вказаних НСРД, суддя суду першої інстанції зобов'язаний перевірити, чи були дотримані вимоги закону при збиранні доказів та в разі встановлення їх порушень відповідним чином відреагувати. Таким чином, цей суддя вимушений давати правову оцінку ухвалі голови апеляційного суду або іншого судді апеляційного суду про надання вказаного дозволу.

Отже, слідчого суддю місцевого суду необхідно уповноважити розглядати клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення аудіо-, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем [248, с. 183]. Під час проведення анкетування 88% респондентів погодилися з такою пропозицією.

Слід внести зміни до ст. 247 КПК, що розгляд клопотань прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, здійснюється слідчим суддею місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

До викладеного слід додати, що під час дії КПК 1960 р. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» була затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України» [249].

У п. 2 Розділу 2 цієї Концепції не наголошувалось на тому, що вдосконалити процедуру судового контролю потрібно таким чином, щоб дозвіл на втручання у приватне спілкування надавався саме головою чи за його визначенням іншим суддею апеляційного суду. Зазначалось, що суд

(слідчий суддя) має здійснювати надання дозволу на проведення слідчих дій, пов'язаних з обмеженням прав особи (зняття інформації з каналів зв'язку, застосування засобів негласного спостереження, огляд і виїмка кореспонденції).

У зв'язку з викладеним слід зазначити, що науковцями висловлені й інші думки, як у КПК доцільно регламентувати питання про судову інстанційність розгляду клопотання прокурора та слідчого, погодженого з прокурором, про дозвіл на проведення НСРД.

Так, наприклад, А. Ф. Бондюк обґрунтовує необхідність передбачення обов'язку розгляду клопотання про дозвіл на проведення НСРД «за слідчим суддею місцевого суду з метою оперативної та об'єктивної оцінки доцільності їх застосування» [236, с. 14]. Тобто, пропонується надати слідчому судді суду першої інстанції повноваження приймати рішення про надання дозволу на проведення усіх НСРД, а не тільки тих, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

М. А. Макаров дотримується точки зору, що слідчий суддя відповідного апеляційного суду повинен приймати рішення про дозвіл на проведення тільки НСРД, які обмежують передбачені ст.ст. 30, 31 Конституції України права особи на недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Ними є: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи [250, с. 171].

Науковець дійшов висновку, що слідчий суддя місцевого суду має надавати дозвіл на проведення лише таких НСРД: установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою; аудіо-, відеоконтроль місця; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження [251, с. 249].

У ч. 1 ст. 258 КПК вказано, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Тільки ця ухвала є юридичною підставою проведення такого втручання слідчим або за його дорученням уповноваженим оперативним підрозділом.

Зважаючи на ситуаційний характер, законодавець передбачив можливість проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді. У ст. 250 КПК такі випадки визначаються як виняткові, невідкладні і пов'язані із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (ст.ст. 201, 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК. Вказано, що НСРД може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора.

Деякі науковці дотримуються думки, що у порядку, передбаченому ст. 250 КПК, можуть проводитись без судового рішення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

Так, О. П. Кучинська зазначає, що у виняткових випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, НСРД, яка є різновидом втручання «у таємницю приватного спілкування може бути розпочата за рішенням слідчого узгодженого з прокурором або прокурора з подальшим невідкладним ухваленням відповідного судового рішення» [209, с. 77].

В. М. Шевченко наголошує на тому, що у виняткових випадках, передбачених ст. 250 КПК, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж можливо розпочати до постановлення ухвали слідчим суддею за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора [252, с. 337].

В. В. Шум, досліджуючи питання про підстави накладення арешту на кореспонденцію, акцентує увагу на тому, що під час проведення цієї НСРД у виняткових випадках, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК, її формальною

підставою є «постанова слідчого, погоджена з прокурором, чи прокурора з відбитком гербової печатки органів прокуратури» [158, с. 9].

Л. І. Аркуша відмічає, що у виняткових випадках, передбачених ст. 250 КПК, можливо проведення до постановлення ухвали слідчим суддею аудіо -, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем [33, с. 526-527, 530-531].

А. В. Молдован, В. А. Савченко, Т. В. Садова допускають можливість втручання у приватне спілкування без судового рішення. До такого висновку можна дійти, виходячи з їх висловлювання, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді, за винятком передбачених КПК випадків проведення НСРД до постановлення ухвали слідчого судді [253, с. 35-36].

О. Л. Христов, Ю. В. Христова також вважають можливим втручання у приватне спілкування у порядку, передбаченому ст. 250 КПК. Такий висновок впливає з їх твердження, що окрім обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, допускається можливість розпочати проведення будь-якої НСРД (не пов'язаної з обмеженнями, які стосуються недоторканності житла) до постановлення ухвали слідчого судді [254, с. 545-546].

Ю. В. Лисюк відмічає, що у відповідно до положень ст. 250 КПК здійснюється накладення арешту на кореспонденцію особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину [154, с. 70]. У порядку, визначеному цією статтею, може відбуватися зняття інформації з електронних інформаційних систем [190, с. 84].

Вважають можливим втручання у приватне спілкування у порядку, передбаченому ст. 250 КПК, й інші науковці. До такого висновку можна дійти, виходячи з їх висловлювання, що: межі «нагляду за додержанням законів під час накладення арешту на кореспонденцію визначаються законодавчо врегульованими випадками посилення гарантій прав особи у

кримінальному провадженні, зокрема винятковими випадками проведення негласної слідчої (розшукової) дій без ухвали слідчого судді...» [255, с. 64]; накладення арешту на кореспонденцію проводиться у виняткових випадках відповідно до положень ст. 250 КПК [256, с. 64].

Також зазначається, що у «виняткових випадках, пов'язаних з урятуванням життя людей та запобіганням здійснення тяжкого або особливо тяжкого злочину, КПК допускає можливість почати проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем до отримання дозволу слідчого судді. При цьому прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді та, якщо останній не дасть свого дозволу, то почата вказана негласна слідча (розшукова) дія повинна бути негайно припинена, а отримана інформація знищена (ст. 250 КПК)» [257, с.260].

З такими твердженнями не можна погодитися. Положення ст. 250 КПК щодо можливості проведення НСРД без постановлення ухвали слідчого судді у виняткових випадках не поширюється на НСРД, передбачені ст. 258 цього Кодексу [4, с. 503].

Згідно з ч. 1 ст. 250 КПК, до постановлення ухвали слідчим суддею за рішенням прокурора або слідчого, узгодженим із прокурором, НСРД може бути розпочато лише у випадках, передбачених цим Кодексом. Про такі випадки йдеться тільки у ч. 4 ст. 268 та ч. 3 ст. 269 КПК. У інших статтях, які визначають підстави проведення НСРД, такого посилення немає.

Отже, до постановлення ухвали слідчим суддею за вказаним рішенням та письмовим дорученням слідчого або прокурора відповідними уповноваженими оперативними органами можуть бути розпочаті лише такі НСРД, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст.268 КПК) та спостереження за особою, реччю або місцем (ст. 269 КПК).

У юридичній літературі висловлена думка, що у ст. 250 КПК доцільно розширити перелік НСРД, які може бути розпочато у виняткових випадках до постановлення ухвали слідчим суддею. Так, М.В.Багрій відмічає, що

необхідно внести зміни до цієї статті й надати можливість проводити невідкладно НСРД й в інших випадках. Тим більше, що прокурор у цьому випадку зобов'язаний звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Тобто, невідкладність НСРД «варто розуміти лише як початок її проведення, а далі здійснюється судовий контроль за її проведенням» [258, с. 88].

На наш погляд, у невідкладних випадках, коли дотримання порядку надання судового дозволу на втручання у приватне спілкування може призвести до втрати доказів, необхідно дозволити проведення за рішенням прокурора або слідчого, узгодженого із прокурором, таких НСРД, як арешт кореспонденції та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Як вже раніше відмічалось, відповідні доповнення слід внести до ст.ст. 261, 263 КПК.

Можливим є й інший варіант правового регулювання, а саме, доповнити ст. 250 КПК нормою такого змісту: «У невідкладних випадках, коли дотримання порядку надання дозволу слідчого судді на арешт кореспонденції та зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанова про проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій може бути винесена прокурором або слідчим, за погодженням з прокурором. Така постанова втрачає чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби».

Як вже зазначалось, у ч.ч. 1, 2 ст. 258 КПК вказано, що ніхто не може зазнавати втручання у приватне спілкування без ухвали слідчого судді. Прокурор, слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування в порядку, передбаченому ст.ст. 246, 248, 249 цього Кодексу.

Із даного положення є виняток, передбачений ст. 615 КПК, якою цей Кодекс доповнено Законом України від 12 серпня 2014 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму

досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» [259].

Статтею 615 КПК передбачено, що на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених ст.ст. 163, 164, 234, 235, 247 та 248 цього Кодексу, а також повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання особи під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 КК, ці повноваження виконує відповідний прокурор.

Таким чином, на території, де оголошений воєнний, надзвичайний стан, діє правовий режим проведення АТО, відповідний прокурор уповноважений розглядати клопотання слідчого про тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 163, 164 КПК), надавати дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (ст.ст. 234, 235), розглядати клопотання про надання дозволу на проведення НСРД (ст.ст. 247, 248 КПК), у тому числі і тих, що є різновидами втручання у приватне спілкування, якщо слідчий суддя не може виконувати у встановлені законом строки свої повноваження.

Порядок виконання прокурором цих повноважень врегульований п. 3.4. Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення АТО осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО, яка затверджена наказом МВС, ГПУ, СБУ № 872/88/537 від 26 серпня 2014 р. [260].

Прокурор, отримавши клопотання слідчого про проведення НСРД чи прийнявши таке рішення особисто, при неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею визначених законом повноважень, вирішує питання щодо цих дій в порядку, передбаченому ст.ст. 247, 248 КПК.

У ст. 615 КПК вжито поняття «відповідний прокурор». Разом з тим законодавець не визначає, який саме прокурор є відповідним. Роз'яснення міститься у вищевказаній Інструкції. Повноваження, передбачені ст. 615 КПК, виконуються прокурором, який здійснює процесуальне керівництво у відповідному провадженні.

Нами поділяється висловлені у юридичній літературі твердження, що: наділення прокурорів такими широкими функціями суперечить Конституції України і ЄКПЛ та є неприпустимим в демократичній країні [261, с. 6]; положення ст. 615 КПК суперечить не тільки Конституції України і міжнародним актам з прав людини, а й таким основним засадам кримінального судочинства, як верховенство права та законність, що закріплені у ст.ст. 8, 9 цього Кодексу [262, с. 3-6].

Очевидно, що положення про надання прокурору повноваження приймати рішення про проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, на адміністративній території, на якій діє правовий режим проведення АТО, не узгоджується зі ст. 31 Конституції України, згідно з якою обмеження таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції здійснюється за рішенням суду. Отже, тільки суд уповноважений давати дозвіл на проведення таких НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд та виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем.

Потрібно акцентувати увагу на тому, що ст. 64 Конституції України передбачає можливість окремих обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного або надзвичайного стану із зазначенням строку їх дії. Про це також йдеться у ч. 2 ст. 20 Закону України від 12 травня 2015 р. «Про правовий режим воєнного стану» [263], ч. 3 ст. 22 Закону України від 16 березня 2000 р. «Про правовий режим надзвичайного стану» [264], відповідно до яких в умовах воєнного та надзвичайного стану

не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України.

У ч. 2 цієї статті не вказано, що не може бути обмежено право, передбачене ст. 31 Основного Закону України. Таким чином, в умовах воєнного або надзвичайного стану прокурор, при наявності умов, передбачених ст. 615 КПК, уповноважений приймати рішення про проведення НСРД, які пов'язані з втручанням у приватне спілкування.

Приймаючи вищезазначений Закон, законодавець не міг розуміти того, що не узгоджується зі ст. 31 Конституції України положення ст. 615 КПК про надання прокурору повноваження приймати на адміністративній території, на якій діє правовий режим АТО, рішення про проведення НСРД, які обмежують право особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Однак ситуація, яка виникла у літку 2014 р. в зоні АТО зі здійснення судового контролю за проведенням досудового розслідування, вимагала швидких та адекватних правових заходів реагування.

З тим, щоб усунути вказану суперечність та чітко визначити випадки, коли не слідчим суддею приймається рішення про обмеження права особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, вважаємо доцільним доповнити ст. 31 Конституції України положенням, що винятки можуть бути встановлені прокурором при проведенні у особливому режимі досудового розслідування на місцевості, на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО [265, с. 229].

3.2. Виконання рішення про дозвіл на втручання у приватне спілкування

Після отримання ухвали слідчого судді про надання дозволу на проведення НСРД, яка є різновидом втручання у приватне спілкування, слідчий, прокурор повинен у порядку, передбаченому п. 3 ч. 2 ст. 40, п. 5 ч. 2 ст. 36 КПК, доручити проведення цієї дії відповідному оперативному підрозділу.

Згідно з ч. 6 ст. 246 КПК, слідчий може дати письмове доручення провести НСРД уповноваженим оперативним підрозділам Національної поліції, органів безпеки, НАБУ, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України.

Проведення такої НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, може бути доручено тільки уповноваженим підрозділам Національної поліції та органів безпеки (ч. 4 ст. 263 КПК). Таке регулювання у юридичній літературі пояснюється тим, що «занадто «чутливий» для прав та свобод людини характер різновидів втручання у приватне спілкування особи визначив необхідність встановлення більш жорстких вимог до законності їх проведення»[266, с. 286].

Відносно положення ч. 4 ст. 263 КПК слід погодитися з науковцями, які вважають, що зазначена норма в сучасних умовах потребує вдосконалення, оскільки з часу створення НАБУ виникає потреба надати цьому органу право самостійно проводити дану НСРД. «Таке повноваження на сьогодні є потрібним з огляду на: 1) нинішній стан правоохоронної та судової системи; 2) критично високий рівень корумпованості влади; 3) цільове призначення НАБУ» [267, с. 45]. «Відтак НАБУ для використання передбачених законом завдань має володіти усім правовим арсеналом протидії корупції, включаючи право на самостійне зняття інформації з

транспортних телекомунікаційних мереж. Інакше у багатьох випадках його зусилля з виявлення і документування корупції високопосадовців (зокрема, у правоохоронних органах і судах) будуть значно ускладнені або повністю нейтралізовані через витік таємної інформації щодо об'єктів розробки НАБУ»[267, с. 45-46].

КПК не дає тлумачення такого поняття, як «уповноважений оперативний підрозділ». Це поняття розкрито у п. 1.7.1. Інструкції. Уповноваженим оперативним підрозділом є оперативний підрозділ, який входить до складу державного органу, визначеного у ст. 246 КПК, залучений за рішенням керівництва органу до здійснення або участі у проведенні НСРД.

Щодо розгляду питання про надання уповноваженим оперативним підрозділам письмового доручення провести НСРД доцільно навести позицію М. А. Погорецького. Відмічається, що не є зовсім раціональним існування такого механізму: спочатку доручення щодо проведення НСРД надсилається слідчим (прокурором) уповноваженому оперативному підрозділу, а той, у свою чергу, залучає до її проведення відповідний оперативний або оперативно-технічний підрозділ [268, с. 272].

Таку позицію підтримує Н. А. Бенюк, адже по суті уповноважений оперативний підрозділ не проводить НСРД, а тільки залучає до цього процесу осіб, які безпосередньо будуть здійснювати її. А тому виникає питання щодо ролі і місця самого уповноваженого оперативного підрозділу в самій процедурі організації здійснення НСРД. Науковець вважає, що було б дійсно більш доречним, коли слідчий (прокурор) безпосередньо, тобто напрямку самостійно уповноважував відповідних посадових осіб оперативного підрозділу на проведення конкретної НСРД. Закріплення саме такого механізму послідовних дій сприяло б більш високій оперативності, економії часу і ефективності всієї процедури організації та проведення НСРД і відповідно, більш високому рівню її результативності, яка є головною для досудового розслідування [269, с. 332].

Відповідно до п. 3.4. Інструкції, до доручення слідчого, прокурора має бути додана ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД. Доручення складається у двох примірниках на офіційному бланку органу досудового розслідування чи прокуратури відповідного рівня. Доручення повинно бути мотивованим, містити інформацію, яка необхідна для його виконання, чітко поставлене завдання, що підлягає вирішенню, строки його виконання, визначати конкретного прокурора, якому слід направляти матеріали в порядку, передбаченому ст. 252 КПК. Оперативний підрозділ не має права передоручати виконання доручення іншим оперативним підрозділам. У дорученні також може визнаватись порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим оперативним підрозділом, а також терміни складання протоколів про хід і результати проведеної НСРД або її проміжного етапу.

Слушною є думка В. М. Юрчишина, що для підвищення якості письмових доручень слідчого оперативним підрозділам про виконання ними окремих НСРД, «а також для підвищення відповідальності працівників вказаних підрозділів за їх виконання, копії таких доручень потрібно надсилати прокурору, який може доповнити доручення чи скасувати його та проконтролювати своєчасність, якість і законність виконання» [270, с. 238-239].

У ч. 6 ст. 246 КПК також йдеться про право слідчого самостійно проводити НСРД. Однак це не означає, що він може провести будь-яку із цих дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування. Слід погодитися з науковцями, які стверджують, що:

– безумовно, можна виділити НСРД, які слідчий може провести повністю, частково або не в змозі виконати взагалі. До дій, які слідчий може здійснювати з початку і до кінця, належить огляд і виїмка кореспонденції. До дій, які слідчий не може виконати майже теоретично, оскільки вони вимагають використання спеціальних знань і технічних засобів або проводяться протягом тривалого проміжку часу, належать: аудіо-,

відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем [271, с. 13];

– закон дозволяє слідчому безпосередньо провести таку НСРД, як аудіо-, відеоконтроль особи. «У той же час її методика і практичний досвід проведення аналогічних заходів у межах оперативно-розшукової діяльності диктує необхідність у будь-якому разі доручати її організацію і проведення оперативним і оперативно-технічним підрозділам, оскільки такий захід передбачає попереднє конспіративне впровадження спеціальних технічних засобів у відповідні місця, специфіку їх експлуатації, процесу фіксації і обробки отриманої інформації, що потребує спеціальної підготовки, а також нерідко залучення значних сил, у тому числі з числа осіб, які співробітничать з правоохоронними органами, для оперативно-організаційного забезпечення підготовки і безпосереднього здійснення заходів» [35, с. 437].

КПК визначає лише загальні засади документування НСРД та використання їх результатів у доказуванні. Зокрема, ст. 265 цього Кодексу встановлює порядок фіксації та збереження інформації, отриманої з телекомунікаційних мереж за допомогою технічних засобів та в результаті зняття інформації з електронних інформаційних систем.

У цій же статті передбачені певні вимоги до протоколу про їх проведення. Вказано, що зміст інформації, що передається особами через транспортні телекомунікаційні мережі, з яких здійснюється зняття інформації, зазначається у протоколі про проведення зазначених НСРД. При виявленні в інформації відомостей, що мають значення для конкретного досудового розслідування, в протоколі відтворюється відповідна частина такої інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження знятої інформації. Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носіїві особою, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити обробку, збереження або передання інформації [308].

Щодо інших НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, то згідно з ч. 1 ст. 252 КПК, фіксація їх ходу та результатів повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом. За змістом даної норми, за результатами проведення НСРД складається протокол, до якого, в разі необхідності, долучаються додатки.

Виходячи із цього положення, на практиці виникає питання, хто саме повинен складати протокол фіксації ходу і результатів НСРД. Докладно цей порядок регулюється п. 4.1. Інструкції. Вказано, що протокол про хід і результати проведення НСРД (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження.

На практиці, згідно з цим пунктом, протокол про хід і результати проведення НСРД (або її етапів) складається як правило уповноваженим працівником оперативного підрозділу, тобто не тим оперативним працівником, який безпосередньо проводив НСРД, а працівником того оперативного підрозділу, який залучав до її проведення відповідний оперативний чи оперативно-технічний підрозділ [309].

У юридичній літературі наголошується на тому, що невирішеним залишається питання про належного суб'єкта складання протоколу у випадках, коли уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи, що йому дозволяє п.3.8 Інструкції. У зазначеному випадку НСРД проводить співробітник оперативного чи оперативно-технічного підрозділу, а сам протокол її проведення складає співробітник оперативного підрозділу, який виконував доручення слідчого. Виникає відразу ж питання щодо допустимості використання зазначених протоколів у процесі доказування, адже вони не будуть відповідати загальним правилам фіксування кримінального

провадження через те, що в протоколі проведення процесуальної дії, згідно з п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК, обов'язково повинні зазначатися певні дані про особу, яка безпосередньо проводила процесуальну дію (прізвище, ім'я, по-батькові, посада) [272, с. 158].

І. В. Глов'юк дійшла висновку, що «з позицій критеріїв допустимості доказів подібні протоколи не можна визнавати допустимими доказами, оскільки, по-перше, інші залучені оперативні та оперативно-технічні підрозділи не отримували безпосередньо доручення слідчого або прокурора, по-друге, не дотримується вимога ст.110 КПК про те, що протокол складається особою, яка проводить відповідну процесуальну дію» [47, с. 546].

Здійснивши дослідження практики, М. А. Погорецький засвідчує те, що в окремих випадках проведення НСРД на підставі визначених відомчих документів (зведень, меморандумів, довідок, рапортів тощо) відповідного оперативного чи оперативно-технічного підрозділу, такий протокол складає слідчий, який сам безпосередньо її не проводив та не приймав участі у її проведенні [273, с. 191].

На думку науковця, п.4.1. Інструкції не відповідає загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим чинним КПК, як і практика фіксації ходу і результатів НСРД слідчим, який безпосередньо участі у її проведенні не приймав. Така практика може мати негативні наслідки при визнанні протоколів про хід та результати проведення НСРД (або її етапів) доказами у суді. Тому доцільно внести відповідні зміни до розділу IV Інструкції [268, с. 275].

Специфіка зняття інформації з транспортних телекомунікаційних систем ставить питання, пов'язане із порядком складання протоколу про проведення цієї НСРД. У юридичній літературі відмічається, що не зовсім зрозумілою є ситуація, коли під час її проведення отримується інформація, що може бути доказом. Як має у цьому випадку діяти уповноважена особа – скласти протокол про кожен факт отримання інформації чи скласти єдиний

протокол цієї НСРД. У Інструкції вказується, що протокол складається про хід і результати проведення НСРД або її етапи. «У той же час, мова йде про триваючу дію, а тому має бути відповідне роз'яснення, як у протоколі повинен оформлятися певний етап або в яких випадках повинен складатися окремий протокол» [274, с. 124].

Конкретних вимог до змісту протоколу про результати НСРД не визначено ні в КПК, ні в наказі ГПУ від 19 грудня 2012 р. № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні», ні в Інструкції [275, с. 75]. Окремі науковці звертають увагу на те, що має вказуватись у протоколах про проведення деяких із НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування.

Так, В. О. Глушков та О. А. Білічак відмічають, що «у протоколі аудіоконтролю особи повинні бути зазначені підстави його проведення, з вказівкою на реєстраційний номер ухвали слідчого судді, строки проведення, відомості про кримінальне провадження, в межах якого він здійснювався, та особу, щодо якої проводилась НСРД. У цьому ж протоколі повинні бути відомості про посадових осіб, відповідальних за проведення цих дій, використовувані технічні засоби. Протокол повинен містити розшифровку розмов та виклад іншої інформації, що має значення для встановлення істини у кримінальному провадженні» [276, с.118].

Науковці підкреслюють, «що в протоколі слід відображати лише ті відомості, які мають значення для розслідування злочину. Відомості, що стосуються особистого та сімейного життя підозрюваного, обвинуваченого та осіб, що з ними контактують, до протоколу не вносяться, за винятком випадків, якщо вони безпосередньо пов'язані із тією інформацією, що сприятиме здійсненню досудового розслідування. Виклад відомостей повинен здійснюватися у хронологічній послідовності, без викривлень та перекручень їх змісту. Передача або пересилка носіїв з інформацією, отриманою за результатами аудіоконтролю особи, повинна відбуватися в такій спосіб, що виключає можливість їх втрати або пошкодження»

[276, с. 118].

К. І. Полярська акцентує увагу на тому, що має бути у протоколі про аудіоконтроль особи, якщо технічна фіксація результатів цієї НСРД забезпечується не уповноваженим оперативним підрозділом, а безпосередньо слідчим. У цьому протоколі він, зокрема, описує технічні засоби, що застосовувались, результати дослідження наданої інформації, відтворює її в повному обсязі із зазначенням змісту розмови осіб або інших звуків, рухів, дій, пов'язаних з їх діяльністю тощо [277, с. 97].

В. А. Колесник зазначає, що у протоколі зняття інформації з електронних інформаційних систем має зазначатися, ким, коли, з використанням якого обладнання та з якої електронної інформаційної системи здійснено зняття інформації [41, с. 75].

Деталізує вимоги до змісту цього протоколу В.В.Луцик. Він зауважує, що у протоколі зняття інформації з електронних інформаційних систем підлягають відображенню такі відомості: «в пам'яті якого пристрою виявлено віртуальні сліди; кому належить пристрій; чи має пристрій доступ в мережу Інтернет, інші телекомунікаційні або локальні мережі; яка оперативна система функціонує на пристрої (Windows, Linux - на комп'ютері, Windows mobile, Android, Symbian – на мобільному телефоні, комутаторі, планшеті і т.п.); в яких файлах виявлено сліди втручання, які саме; коли файл був створений, змінений, відкривався востаннє»[191].

Питання про зміст протоколів про проведення НСРД потребує вирішення. Нами поділяється думка Є. Д. Скулиш, що відповідними нормативними актами повинні бути закріплені спеціальні вимоги до протоколу про проведення НСРД. На рівні окремих нормативних актах, в деяких випадках міжвідомчих, мають бути визначені порядок організації і документування результатів окремих НСРД. «У змісті деяких із них, наприклад, зазначатиметься, що результати аудіо-, відеоконтролю особи...можуть фіксуватися за допомогою спеціальних та інших технічних засобів, отримана інформація закріплена на аудіо-, відеоносії аналогово чи

цифрового формату, інформація отримана внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних систем, може закріплюватися на цифрові носії у вигляді жорстких магнітних дисків, магнітоскопічних дисків, флеш-карт тощо. Тобто на рівні окремого нормативного акта доцільно закріпити, як форму протоколів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, так і вимоги щодо додатків до цього протоколу» [278, с. 65].

Під результатами НСРД слід розуміти відомості, одержані суб'єктами, уповноваженими на проведення цих дій, зафіксовані у процесуально визначеній формі (протоколі, додатку до нього), а також предмети, речовини, документи, вилучені під час їх проведення, які можуть мати значення для встановлення обставин кримінального провадження або правильного й ефективного проведення розслідування [279, с. 29].

Згідно з ч. 3 ст. 252 КПК, протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення цих дій мають бути передані прокурору. Визначений у цій нормі строк починає відлік не з часу оформлення протоколу, а з часу припинення таких дій [4, с. 497].

Про обов'язок прокурора вжити заходів щодо збереження інформації, отриманої за результатами проведення аудіо-, відеоконтролю особи, арешту, огляду і виїмки кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, йдеться у ст. 259 КПК.

Вказано, якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому забезпечити збереження [305].

Процедура збереження прокурором вказаної інформації та її матеріальних носіїв передбачена Порядком зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України №1104 від 19 листопада 2012 р. «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу» [280]. Також ст.100 КПК визначає загальні вимоги щодо зберігання речових доказів і документів.

Відповідно до ч. 1 ст. 256 КПК, протоколи щодо проведення НСРД, що є різновидами втручання у приватне спілкування, аудіо- або відеозаписи, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Водночас це не означає, що відомості про подію злочину, особу, яка його вчинила, та інші обставини, що мають значення для кримінального провадження, якщо вони містяться у протоколах НСРД, додатках до них та у вилучених під час їх проведення речах і документах або їх копіях, то вони відразу набувають статус доказів у конкретному кримінальному провадженні [226, с. 106].

Вірно відмічає Р.М.Шехавцов, що отримані матеріали підлягають перевірці та оцінці так само, як і результати інших слідчих (розшукових) дій. Ключовою умовою використання в доказуванні результатів конкретних НСРД «є визнання в результаті здійснення їх перевірки й оцінки слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом процесуальними джерелами доказів»[281, с. 593].

Як процесуальне джерело доказів, протоколи, складені за результатами проведення НСРД, є документами. На це звертають увагу науковці при

розгляді питання про те, яким джерелом доказів є протоколи зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, у яких відображені хід і результати проведеної НСРД. Підкреслюється, що віднесення цих протоколів «до документів як виду доказів не викликає дискусії, оскільки це відповідає їх гносеологічній природі та процесуальному значенню, прямо передбачено КПК України. За умови наявності в них відомостей, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них можуть належати до документів (п. 3 ч. 2 ст. 99)» [282, с. 54].

Актуальним питанням, що виникає на практиці, є можливість використання результатів НСРД у разі, якщо після їх проведення під час подальшого досудового розслідування злочин було перекваліфіковано з тяжкого чи особливо тяжкого на злочин іншого ступеня тяжкості.

У юридичній літературі наводиться приклад, що в одному із слідчих підрозділів на початковому етапі досудового розслідування вбачались ознаки злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК, а після проведення НСРД та розсекречування їх результатів цей злочин було перекваліфіковано за ч. 1 цієї статті [283, с. 65].

Також наведений приклад одного із судів, де під час судового розгляду суддя не взяв до уваги докази, які були отримані в результаті проведення НСРД, мотивуючи своє рішення тим, що після їх проведення слідчий змінив кваліфікацію злочину з ч. 3 на ч. 1 ст. 368 КК. Крім того, суддею зазначено, що на момент внесення відомостей до ЄРДР підстав для кваліфікації злочину за ч. 3 ст. 368 КК не було [283, с. 66]. Зроблено висновок, що правильним буде неврахування результатів НСРД під час ухвалення рішення у кримінальному провадженні. Адже, відповідно до ст. 86 КПК недопустимий доказ, який отриманий не у порядку, встановленому КПК, не може бути прийнятий під час ухвалення процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [283, с. 65-66].

Нами поділяється позиція І. В. Гловюк, що подібне вирішення питання є надто категоричним. На момент проведення НСРД слідчий суддя перевіряє правову кваліфікацію, у провадженні щодо якого проводиться ця дія, і якщо на той момент злочин є тяжким чи особливо тяжким, надає дозвіл на її проведення. Тому на момент проведення НСРД процедуру отримання доказу дотримано, відповідно, некоректним є посилання на ст.86 КПК як на підставу визнання доказів недопустимими. Таким чином, якщо на момент проведення НСРД «діяння було кваліфіковано як тяжкий або особливо тяжкий злочин, підстав для визнання відомостей, що отримані у результаті проведення цієї дії, недопустимими доказами, немає» [47, с. 547].

Важливого значення набуває дотримання вимог закону при втручанні у таємницю спілкування, інакше докази, які містять відомості, отримані внаслідок порушення встановленого КПК порядку, повинні визнаватись недопустимими [284, с. 95].

У ч. 3 ст. 62 Конституції України визначено, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. З метою правильного застосування цієї норми ПВСУ надав судам таке роз'яснення у п. 19 постанови № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»: докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами [89, с. 16-22].

Офіційне тлумачення вказаного конституційного положення надав Конституційний Суд України у п.3 мотивувальної частини рішення від 20 жовтня 2011 р. № 12-рп/2011 [285]. Вказано, що аналіз ч. 3 ст. 62 Конституції України «обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом» дає підстави для висновку, що

обвинувачення особи у вчиненні злочину не може ґрунтуватися на доказах, одержаних у результаті порушення або обмеження її конституційних прав і свобод, крім випадків, в яких Основний Закон України допускає такі обмеження [310].

Саме з цієї позиції виходив законодавець, встановлюючи у ст.87 КПК, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією і законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини.

Особи, право на приватне спілкування яких обмежувалось, мають бути повідомлені про це. Інформування учасників кримінального провадження про проведення НСРД здійснюється лише після їх припинення шляхом повідомлення про факт їх проведення та одержані результати [286, с. 10].

У ч. 1 ст. 253 КПК передбачено, що особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. Ця стаття забезпечує реалізацію права особи на використання засобів національного захисту конституційних прав та свобод, закріпленого у ст. 13 ЄКПЛ, а також права на звернення до ЄСПЛ з метою оскарження незаконних дій державних органів у зв'язку з вичерпанням таких засобів [287, с. 76-77].

У повідомленні зазначається вид НСРД, а також про подальше використання отриманих матеріалів у кримінальному провадженні або їх знищення [288, с. 242]. При цьому методи проведення НСРД «не підлягають розголошенню не за яких умов» [289, с. 187].

Згідно з ч. 2 ст. 253 КПК, конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення НСРД. Відповідне повідомлення про факт і результати НСРД

повинне бути здійснене протягом дванадцяти місяців з дня припинення таких дій, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом.

Як вірно відмічають С. Б. Фомін та С. О. Гриненко, закріплення цього положення забезпечує функціонування реального механізму гарантування державою прав людини на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також сприяє підвищенню відповідальності суб'єктів, уповноважених приймати рішення про проведення НСРД [35, с. 424].

Визначення у ч.2 ст.253 КПК моменту повідомлення особи, щодо якої проводилась НСРД, обумовлено практикою ЄСПЛ. Так, у рішенні в справі «Класс та інші проти Федеративної Республіки Німеччини» (1978р.) зазначено, що повідомлення кожної особи одразу після припинення за нею таємного стеження про такий захід може становити суттєву перешкоду реалізації довготривалої мети, для якої із самого початку і встановлюється стеження. Разом з тим ЄСПЛ погодився з позицією Федерального конституційного суду ФРН, що відповідна особа має бути сповіщена одразу з появою такої можливості, але без ризику для забезпечення мети такого втручання [38].

Виходячи із викладеного, нами не поділяється думка А. С. Омельченко, що вказане положення ст. 253 КПК не є ефективним. Повідомлення осіб у межах календарного року після закінчення проведення НСРД виглядає не досить надійною гарантією дотримання законності і забезпечення права особи на недоторканність приватного життя [290, с. 210]. Такої точки зору дотримуються й інші науковці [291, с. 40].

Слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. на правоохоронні органи не покладался обов'язок письмово повідомляти особу про втручання у її право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. На наслідки відсутності цього правового положення звертали увагу науковці. Так, наприклад, С. І. Мінченко відмічав, що «відсутність обов'язку органів державної влади повідомляти особу про

заходи спостереження, які було застосовано щодо неї, призводить до обмеження можливостей оскаржити законність рішення про втручання держави у її права» [292, с. 244].

Дане питання було предметом розгляду ЄСПЛ. У рішенні в справі «Волохи проти України» (2006 р.) встановлено порушення ст. 13 ЄКПЛ з такої підстави: законодавство України не забезпечує особу, щодо якої вживаються заходи спостереження, належними гарантіями захисту, оскільки воно не передбачає обов'язку повідомляти особу про заходи спостереження, які було застосовано щодо неї. Навіть якщо особи, до яких вживаються такі заходи, дізнаються про втручання в їх право на повагу до кореспонденції, як це сталося у цій справі, право оскаржити законність такого рішення, гарантоване національним законодавством, на практиці виявилось обмеженим [246, с. 32-33].

Якщо прокурор не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування відомості, речі та документи, отримані в результаті проведення НСРД, згідно з ч. 1 ст. 255 КПК вони повинні бути невідкладно знищені на підставі його рішення.

Слід погодитись з думкою М. О. Сергатого, що знищувати отримані внаслідок проведення НСРД відомості, речі і документи потрібно «після офіційного повідомлення особи, з урахуванням наявності чи відсутності будь-яких загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які були причетні до проведення таких дій» [293, с. 94].

Із правила ч. 1 ст. 255 КПК є виключення, яке передбачене ч. 3 цієї статті. У разі якщо власник речей або документів, отриманих у результаті проведення НСРД, може бути зацікавлений у їх поверненні, прокурор зобов'язаний повідомити його про наявність таких речей і документів у розпорядженні прокурора та з'ясувати, чи бажає він їх повернути. Допустимість дій, передбачених цією нормою, та час їх вчинення визначаються прокурором з урахуванням необхідності забезпечення прав та

законних інтересів осіб, а також запобігання завданню шкоди для кримінального провадження.

Якщо було незаконно обмежено конституційне право особи на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, то недостатньо, щоб прокурор або за його дорученням слідчий лише обмежився вищевказаним письмовим повідомленням.

У разі постановлення щодо цієї особи виправдувального вироку, закриття кримінального провадження в разі, якщо встановлена відсутність події злочину, встановлена відсутність в діянні складу злочину, не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримання, цій особі повинно бути роз'яснено та забезпечено право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної незаконними процесуальними рішеннями та діями, у тому числі й НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

Правовою основою відшкодування цієї шкоди є ст. 56, ч. 4 ст. 62 Конституції України, Закон України від 1 грудня 1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [294], ст. 1176 Цивільного кодексу України, ст. 130 КПК.

Висновки до розділу 3

1. Статті 260, 261, 263, 264 КПК доцільно доповнити нормами про додаткові вимоги до клопотань прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення таких НСРД як аудіо -, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з

електронних інформаційних систем.

2. Аудіо-, відеоконтроль особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем не можуть проводитися до постановлення ухвали слідчим суддею у випадках, передбачених ст. 250 КПК.

3. Слідчого суддю місцевого суду необхідно уповноважити розглядати клопотання слідчого, прокурора про надання дозволу на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

4. Надання прокурору повноваження приймати на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення АТО, рішення про проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, суперечить ст.31 Конституції України. Тому необхідно доповнити цю статтю положенням, що винятки можуть бути встановлені прокурором під час досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення АТО.

5. Слід визначити вимоги до змісту протоколів про проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування, та порядку їх складання співробітниками уповноважених оперативних підрозділів. Якщо після проведення НСРД під час подальшого досудового розслідування злочин буде перекваліфіковано з тяжкого чи особливо тяжкого на злочин іншого ступеня тяжкості, немає підстав для визнання отриманих фактичних даних недопустимими доказами.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі проведеного узагальнення і систематизації наукових уявлень про таємницю спілкування, як засаду кримінального провадження, сформульовано положення та пропозиції, що відповідають вимогам наукової новизни, зокрема:

1. Таємниця спілкування, як засада кримінального провадження, – це правове положення, згідно з яким під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування, яка може бути обмежена лише за судовим рішенням у випадках, визначених законом.

З тим, щоб удосконалити порядок реалізації цієї засади, слід визначити, що: негласні слідчі (розшукові) дії, які є різновидами втручання у приватне спілкування, можуть проводитися у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, передбачених частинами 2, 3 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 110–2 КК України; втручання допускається лише у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним; втручання у приватне спілкування можливе з метою встановлення обставин вчинення особою, передбаченою ст. 498 КПК України, суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, за яке КК України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад п'ять років, якщо в інший спосіб неможливо досягти цієї мети.

Слід встановити, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а при відсутності такої заяви – на підставі ухвали слідчого судді.

2. Після доповнення 30 жовтня 1878 р. Статуту кримінального судочинства Російської імперії ст. 368-1 був регламентований порядок проведення за судовим рішенням огляду та виїмки поштово-телеграфної

кореспонденції особи, проти якої порушено кримінальне переслідування. Таємницю листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень запроваджено як принцип кримінального процесу у ст. 14-1 КПК УРСР, якою цей Кодекс був доповнений Указом Президії Верховної Ради УРСР від 16 квітня 1984 р. «Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР».

У хронології розвитку кримінального процесуального законодавства та науки незалежної України щодо таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, можна виділити такі етапи: перший – після проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України до прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України; другий – з 28 червня 1996 р. до прийняття Закону України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»; третій – з 21 червня 2001 р. до прийняття 13 квітня 2012 р. чинного КПК України; четвертий – з 13 квітня 2012 р. по теперішній час.

3. Необхідно визначити, що проводяться: аудіо-, відеоконтроль особи, якщо є достатні підстави вважати, що розмови підозрюваного або інші звуки, рухи, дії, пов'язані з його діяльністю або місцем перебування тощо, можуть містити відомості, які мають значення для досудового розслідування; арешт кореспонденції, якщо є достатні підстави вважати, що кореспонденція підозрюваного іншим особам або інших осіб підозрюваному може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі і документи, що мають для нього істотне значення; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж за наявності достатніх підстав вважати, що у інформації, якою за допомогою засобів телекомунікацій підозрюваний обмінюється з іншими особами або інші особи з підозрюваним, містяться дані про вчинений злочин, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо; зняття інформації з електронних інформаційних систем, якщо є відомості про наявність в електронній інформаційній системі або її частині, власником, володільцем або

утримувачем якої є підозрюваний, інформації, що має значення для певного досудового розслідування.

У невідкладних випадках, коли зволікання з арештом кореспонденції, зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж може призвести до втрати доказів у кримінальному провадженні, постанову про проведення цих негласних слідчих (розшукових) дій має виносити прокурор на підставі клопотання слідчого. Така постанова повинна втрачати чинність, якщо вона не буде підтверджена рішенням слідчого судді протягом доби.

4. Потрібно заборонити втручання у приватне спілкування: адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє; адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні; підозрюваного, який є іноземним громадянином, з представником дипломатичного представництва чи консульської установи; підозрюваного з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, з її представником.

5. Щодо надання судового дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування, слід: визначити додаткові вимоги до клопотань прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про надання дозволу на проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій, як аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем; уповноважити слідчого суддю місцевого суду розглядати клопотання прокурора, слідчого, погодженого з прокурором, про надання цього дозволу; передбачити, що винятки із положення про гарантування кожному таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції можуть бути встановлені прокурором під час досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції.

6. Слід передбачити вимоги до змісту протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які є різновидами втручання у приватне спілкування, та порядку їх складання співробітниками уповноважених оперативних підрозділів. Визначено, якщо після проведення негласної слідчої (розшукової) дії злочин буде перекваліфіковано з тяжкого чи особливо тяжкого на злочин іншого ступеня тяжкості, немає підстав для визнання отриманих фактичних даних недопустимими доказами. У разі реабілітації особи їй повинно бути роз'яснено та забезпечено право на відшкодування шкоди, заподіяної незаконними процесуальними рішеннями та діями, у тому числі й негласними слідчими (розшуковими) діями, які є різновидами втручання у приватне спілкування.

7. Запропоновано зміни та доповнення до ст. 31 Конституції України, ст. 14 КПК України щодо удосконалення змісту таємниці спілкування, як засади кримінального провадження, та статей 246, 247, 248, 258, 260, 261, 263, 264, які стосуються підстав, порядку прийняття судового рішення про надання дозволу на втручання у приватне спілкування, а також визначення кола осіб, щодо яких можуть проводитися такі негласні слідчі (розшукові) дії, як аудіо-, відеоконтроль особи, арешт, огляд і виїмка кореспонденції, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нор В.Т. Верховенство права як засада (принцип) кримінального провадження за новим КПК України. *Актуальні проблеми кримінального права та криміналістики*: Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В.Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року). Одеса: Фенікс: 2012. С.417-420.
2. Моргун Н.С. Наслідки порушення загальних засад кримінального провадження. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 15-16 листопада 2013 року. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С.281-283.
3. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика ЄСПЛ у контексті західної правової традиції[2-ге вид., випр., доп.]. К.: Реферат, 2007. 848с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року /За ред. О.А.Банчука, Р.О.Куйбіди, М.І.Хавронюка. Х.: Фактор, 2013. 1072с.
5. Загальна декларація прав людини. Схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.48р. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. Упоряд. Ю.К.Качуренко. 2-е вид. К.: Юрінком, 1992.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4.XI. 1950). Голос України. 10 січня. 2001. №3. С.6-8.
7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.73. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
8. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№40-44. Ст.356.

9. Петриченко О. Боротьба з тероризмом і забезпечення прав людини: чи можливий паритет? URL: <http://prava.kiev.ua/pdf/nomer2.pdf>.
10. Лобойко Л.М. Кримінальний процес:[підручник]. К.: Істина, 2014. 432с.
11. Удалова Л.Д., Рожнова В.В., Савицький Д.О., Хабло О.Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях:[навч. посіб.]. К.: Видавничий дім «Скіф», 2013. 256с.
12. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 4 лютого 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р. №23. Ст.161.
13. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст.131.
14. Про поштовий зв'язок: Закон України від 4 жовтня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №6. Ст.39.
15. Бушков Д.В. Тайна личной корреспонденции в уголовном праве: автореф. дисс. ... на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». Ставрополь, 2003. 26с.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. К.: Каннон, 2001. 1104с.
17. Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг: Затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 20012 р. №295. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/295-2012-%D0%BF>.
18. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: [В 2-х т.]. Т.2. Панцирь-Ящур. М.: Рус. Яз., 1993. 559с.
19. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4-х т. Т.4. М.: ГИС, 1956. 683с.
20. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Ю.Ю.Шведовой. Изд. 20-е. М.: Русский язык, 1988. 750с.

21. Словник української мови: В 11 т. – Т.10: Т-Ф / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні.; Редкол: І.К.Білодід (голова) та ін. К.: Наук. думка, 1979. 659с.
22. Фатьянов А.А. Тайна как социальное и правовое явление. Ее виды. *Государство и право*. 1998. №6. С.5-14.
23. Смолькова И.В. Проблемы охраняемой законом тайны в уголовном процессе: дисс. ... на соискание ученой степени доктора юрид. наук.: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза». Иркутск, 1998. 404с.
24. Мазуров В.А. Тайна государственная, коммерческая, банковская, частной жизни. Уголовно-правовая защита: Учебное пособие /Под науч.рук. проф. С.В.Землюкова. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. 156с.
25. Устименко Н.В. Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Х., 2001. 20с.
26. Петрухин И.Л. Личные тайны (человек и власть). М.: Ин-т государства и права Рос. Акад. Наук, 1998. 232с.
27. Мепаришвили Г.Д. Охрана тайн личной жизни граждан в советском уголовном процессе: автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза». М., 1987. 21с.
28. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД /[Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел]. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736с.
29. Філософський словник соціальних термінів. Х.: Корвін, 2002. 672с.
30. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Х.: Прапор, 2009. 672с.

31. Паршутін А.Б. Поняття втручання у приватне спілкування як теоретико-правова проблема. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. №2. С.230-233.
32. Білічак О.А. Загальні положення про втручання в приватне спілкування за КПК України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. №9-1. С.201-204.
33. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Від. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Х.: Одіссей, 2013. 1104с.
34. Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні: [навч.-практ. посіб.] / Кудінов С.С., Шехавцов Р.М., Дроздов О.М., Гриненко С.О. Х.: «Оберіг», 2013. 334с.
35. Кримінальний процес [підручн.] / Ю.М.Грошевий, В.Я.Тацій, А.Р.Туманянц та ін.; [за ред. В.Я.Тація, Ю.М.Грошевого, О.В.Капліної, О.Г.Шило]. Х.: Право, 2013. 824с.
36. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №12. Ст.155.
37. Кримінальний процес України. Науково-практичний коментар /За загальною редакцією професорів В.Г.Гончаренка, В.Т.Нора, М.Є.Шумила. – К.: Юстініан, 2012. 1124с.
38. Справа «Класс та інші проти Федеративної Республіки Німеччини». Рішення Європейського суду з прав людини. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. 2002. №4. С.93-125.
39. Грошевий Ю.М. Вибрані твори / Ю.М.Грошевий; упорядники: О.В.Капліна, В.І.Маринів. Х.: Право, 2011. 656с.
40. Тайлієва Х.Р. Судові рішення у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 22с.

41. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час досудового розслідування: [навч. посіб.] /Р.І.Благута, М.П.Климчук, В.М.Сакал, М.С.Цуцкірідзе. К.: ТОВ «НВП» Інтерсервіс», 2014. 216с.

42. Колесник В.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення: науково-практичний посібник / Академія адвокатури. К.: Прецедент, 2014. 135с.

43. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек./[Чернявський С.С., Вознюк А.А., Алексєєва-Процюк Д.О., Бурлака В.В. та ін.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 122с.

44. Кирпа С.С. Проблеми кримінально-процесуальних гарантій забезпечення прав та законних інтересів особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції*: Матеріали укр. польс. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15 листопада 2013 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С.205-207.

45. Гришечкін І.М. Негласні слідчі (розшукові) дії – плюси та мінуси сьогодення. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в умовах євроінтеграції*: Матеріали укр. польс. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15 листопада 2013 р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. С.252-253.

46. Тагієв С.Р. Деякі проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Верховного Суду України*. 2014. №10. С.40-47.

47. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712с.

48. Черкушенко А.В., Приндюк М.В. Узагальнення судової практики розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих

(розшукових) дій слідчим суддею. URL: <http://www.apcourtkiev.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/Yzagalnenna-.doc>.

49. Лукьянчиков Е.Д., Лукьянчиков Б.Е. Система негласных следственных (розыскных) действий в новом КПК Украины. *Правовые проблемы противодействия преступлениям и иным правонарушениям: материалы Второй Международной научно-практической конференции*. 25 апреля 2014 года / под. общ. ред. Г.В.Патраковой. Сургут: Изд. – полиграф. Комплекс, 2004. С.164-168.

50. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К.: Алерта, 2014. 420с.

51. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 /О.М.Бандурка, Є.М.Блажівський, Є.П.Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я.Тація, В.П.Пшонки, А.В.Портнова. Х.: Право, 2012. 768с.

52. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №35. Ст.360.

53. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №№3-4. Ст.21.

54. Постановление по делу «Сильвер против Великобритании». Бюллетень конституционного правосудия: Специальный выпуск «Основные решения Европейского Суда по правам человека», Страсбург, 2000. 259с.

55. Про статус народного депутата України: Закон України від 17 листопада 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №3. Ст.17.

56. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №20. Ст.99.

57. Удалова Л.Д., Супрунова О.В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як учасник кримінально-процесуальних відносин: навч. посіб. К.: КНТ, 2014. 160с.

58. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №11. Ст.51.

59. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т.Маляренка, В.Г.Гончаренка. Вид. п'яте, перероблене та доповнене. К.: «Юрисконсульт». КНТ, 2008. 895с.

60. Российское законодательство X-XX веков: в 9 т. / под. общ. ред. О.И.Чистякова. М.: Юрид. лит., 1984. Т.8: Судебная реформа / отв. ред. Б.В.Виленский. 1991. 495с.

61. Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона: Том XXXII А. С.Петербург.: Семеновская Типолитография, 1901. 503с.

62. Слипченко В. Гарантии права на тайну корреспонденции в уголовном судопроизводстве Российской Федерации и Украины: исторический анализ (XIX- XXI века). *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2015. №2. С.173-178.

63. Чайковський А.С., Губар С.В., Довбня В.А. Дізнання і досудове слідство: історія і сучасність. К.: МВС України, НАВСУ, 2004. 203с.

64. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вольності УНР) від 29.04. 1918 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>

65. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР. URL: <http://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/kriminalno-protsesualniy-kodeks-usrr-64887.html>.

66. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР: ЗУ УРСР. 1927. №№36-38. Ст.167, 168.

67. Кримінально-процесуальний кодекс Української РСР 1927 р. К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1958.

68. Основной Закон (Конституция) Союза Советских Социалистических Республик: принят 6 июля 1923 г. В окончательной

редакции II съезда Советов СССР от 31 января 1924 г. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1924.htm>.

69. Конституция (Основной Закон) Украинской Социалистической Советской Республики от 10 марта 1919 г. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T190001.html

70. Конституция Украинской ССР от 15 мая 1929 г. Известия ВУЦИК. 23 июня 1929 г. №143.

71. Основной Закон (Конституция) Союза Советских Социалистических Республик: от 5 декабря 1936 г. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1929.html>.

72. Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. К.: Українське державне видавництво. 1945. 23с.

73. Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик URL: http://www.innovbusiness.ru/pravo/DocumShow_DocumID_36351.html.

74. Об утверждении Уголовно-процессуального кодекса Украинской ССР: Закон Украинской ССР. *Ведомости Верховного Совета УССР*. 1961. №2. Ст.15.

75. Конституция (Основной Закон) Союза Советских Социалистических Республик: от 7 октября 1977 г. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/cnst1977.htm>.

76. Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. К.: Видавництво політичної літератури України. 1978. 52с.

77. Про внесення змін і доповнень до Кримінально-процесуального кодексу Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 16 квітня 1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №18. Ст.351.

78. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий. К., 1986 г. 560с.

79. О внесении изменений и дополнений в Основы уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 12 июня 1990 г. *Ведомости Съезда народных депутатов СССР и Верховного Совета СССР*. 1990. №26. Ст.495.

80. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс ЛТД, 2007. 576с.

81. Головки Л.В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. М.: «СПАРК», 1995. 130с.

82. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №4. Ст.20.

83. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №22. Ст.303.

84. Про Службу безпеки України: Закон від 25 березня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №27. Ст.382.

85. Про адвокатуру: Закон України від 19 грудня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №9. Ст.63.

86. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. №35. Ст.358.

87. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №11. Ст.50.

88. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141.

89. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. *Постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України в кримінальних справах та адміністративних провадженнях*: (ОФІЦ. ТЕКСТ). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013. С.16-22.

90. Про тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи до іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і виїмку її в поштово-телеграфних установах та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції): лист Голови Верховного Суду України від 19 листопада 1996 р. №16/6. *Оперативно-розшукова діяльність. Нормативно-правове регулювання* /Я.Ю.Кондратьєв, О.М.Джуза, Д.Й.Никифорчук, В.В.Матвійчук. К.: КНТ, 2005. С.277-278.

91. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №44. Ст.234.

92. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України №2 від 28 березня 2008 р. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах* / упоряд. В.В.Рожнова, А.С.Сизоненко, Л.Д.Удалова. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. С.409-415.

93. Сергєєва Д.Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2008. 16с.

94. Гумен В.З., Конюшков А.А. Накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку. *Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України*: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). К.: ФОП Липкан О.С., 2011. С.122-124.

95. Пиняга І.М. Проблемні питання, які виникають під час здійснення процесуального контролю за розслідуванням злочинів. *Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на*

сучасному етапі: Матеріали круглого столу (Київ, 25 травня 2011р.). К.: ФОП Липкан О.С., 2011. С.324-326.

96. Сичук М.М. Процесуальний порядок провадження слідчих дій за судовим рішенням: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 20с.

97. Сімонович Д.В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2011. 20с.

98. Мельник О.В. Моральні засади зняття інформації з каналів зв'язку. *Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України*: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.) К.: ФОП Липкан О.С., 2011. С.97-99.

99. Шумило М.Є., Рудей В.С. Реалізація конституційного принципу таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції у досудових стадіях кримінального процесу України: монографія. Х.: СПДФО Бровін О.В., 2012. 208с.

100. Садова Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 2009.16с.

101. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: науково-практичний посібник. К.: Атіка, 2009. 64с.

102. Янович Ю.П. Проблеми обмеження конституційних прав людини в кримінально-процесуальній діяльності органів внутрішніх справ. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*. Тези доповідей та повідомлень науково-

практичної конференції (Київ, 3 квітня 2008 року). Видання, присвячене пам'яті професора А.Я.Дубинського. К.: Атіка, 2008. С.490-494.

103. Горбачов В.П. Щодо подальшого вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*: Збірник наукових статей. Донецьк. 2001. №2. С.205-210.

104. Горбачов А.В. Дифференціація форм уголовного судопроизводства. *Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи*: Матеріали наук.- практ. конф., 18-19 квітня 2002 р., м. Харків / Редкол.: Сташис В.В. (голов. ред.). К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002. С.226-229.

105. Маркуш М.А. Принцип змагальності в кримінальному процесі України: монографія. Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М. 2007. 208с.

106. Кисленко Д.П. Судовий контроль під час розслідування злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 16с.

107. Рибалко Ж.Л. Судовий контроль в стадії порушення кримінальної справи. *Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі*: Матеріали круглого столу (Київ, 25 травня 2011 р.). К.: ФОП Липкан О.С., 2011. С.231-233.

108. Середа Г.П. Контроль суду за діяльністю органів досудового розслідування. *Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України*: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.) К.: ФОП Липкан О.С., 2011. С.14-18.

109. Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360с.

110. Чабайовський Т.В. Підстави та межі кримінально-процесуального втручання в особисте життя громадян: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та

криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 16с.

111. Шило О.Г. Теоретико-прикладні основи реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України. Х.: Право, 2011. 472с.

112. Жовнієнко Д.С. Діяльність суб'єктів кримінального процесу щодо усунення перешкод по формуванню доказів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Ірпінь, 2012. 17с.

113. Кузів О.М. Організація і тактика проведення виїмки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2010. 16с.

114. Коз'яков І.М. Судовий контроль за отриманням інформації приватного характеру. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. №4. С.54-56.

115. Садова Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів / Садова Т.В.; за ред. доц. Смокова С.М. Івано-Франківськ, Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2001. 177с.

116. Чорнобук В.І. Законність та обґрунтованість процесуальних рішень судді в порядку судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу: монографія. Х.: Право, 2008. 184с.

117. Шавкун М.Г. Процесуальний контроль органів судової влади на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2010. 20с.

118. Римарчук О.В. Орган дізнання як суб'єкт доказування у кримінальному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2012. 18с.

119. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2005. 512с.

120. Бистрицький Б.Ю. Особливості взаємодії ініціатора накладення арешту на кореспонденцію із судом. *Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі: Матеріали круглого столу* (Київ, 25 травня 2011 р.). К.: ФОП Ліпкан О.С., 2011. С.285-286.

121. Стахівський С.М., Калюжний Р.А. Окремі питання вдосконалення досудового провадження в кримінальному процесі України. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності. Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції* (Київ, 3 квітня 2008 року). Видання, присвячене пам'яті професора А.Я.Дубинського. К.: Атіка, 2008. С.407-411.

122. Струць О.А. Законність та обґрунтованість проведення слідчих дій як гарантія прав і свобод учасників кримінального судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2009. 18с.

123. Галаган О.І., Савченко В.А. Захист прав і свобод суб'єктів кримінального судочинства в Україні та ФРН: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Місто Н.В., 2011. 200с.

124. Войнович І.І. Процесуальні і тактичні особливості проведення невідкладних слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2012. 19с.

125. Татаров О.Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС):[монографія]. Донецьк: ТОВ «ВПП «ПРОМІНЬ», 2012. 640с.

126. Штогун С. Судова реформа – шлях до вдосконалення захисту прав і свобод людини і громадянина. *Право України*. 2002. №8. С.35.

127. Уваров В. Зняття інформації з технічних каналів зв'язку. *Вісник прокуратури*. 2012. №.4-5. С.122-126.

128. Козьяков І. Проблеми теорії та практики застосування статей 187, 187-1 КПК України. *Право України*. 2003. №4. С.57-63.

129. Герасименко С.Г. Судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства: національне законодавство та зарубіжний досвід: автореф. дис на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Запоріжжя, 2012. 20с.

130. Кузьмічов В.С., Чорноус Ю.М. Розслідування злочинів: Міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика: навчальний посібник. К.: КНТ, 2008. 448с.

131. Борець Т.О. Проведення слідчих дій в житлі чи іншому володінні особи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2009. 16с.

132. Гончаренко В.Г., Блудиліна М.Є. Правові питання порушення кримінальної справи. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. №2. С.48-53.

133. Галаган В.І., Галаган О.І. Недоліки окремих норм Кримінально-процесуального кодексу України та деякі шляхи їх усунення. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*. Тези доповідей та повідомлень науково-

практичної конференції (Київ, 3 квітня 2008 року). Видання, присвячене пам'яті професора А.Я.Дубинського. К.: Атіка, 2008. С.94-99.

134. Лук'янчиков С.Д. Правове регулювання зняття інформації з каналів зв'язку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2004 №1. С.33-39.

135. Сергєєва Д.Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: терміни проведення. *Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве*: материалы научно-практической конференции: в 3 кн. К.: Университет экономики и права «КРОК», 2006. Книга 3. С.215-220.

136. Удалова Л.Д., Бабій І.В. Досудове провадження у кримінальних справах щодо окремих службових осіб, які обіймають особливо відповідальне становище: монографія. К.: КНТ, 2010. 192с.

137. Михеєнко М.М. Конституційні принципи кримінального процесу. *Вісник Академії правових наук України*. 1997. № 2. С. 100-112.

138. Малярєнко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. К.: Юрінком Інтер. 1999. 320с.

139. Тертишник В.М. Кримінально-процесуальне право України: підручник; 4-те вид., переробл. та доповн. К.: А.С.К., 2003. 1120с.

140. Кримінальний процес: підручник: /за ред. Ю.М.Грошевого та О.В.Капліної. Х.: Право, 2010. 608с.

141. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квітня 2013 р. *Офіційний вісник України*. 2012. №37. Ст.1370.

142. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ ГПУ, МВС, СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1139/936/1687/5 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

143. Уваров В.Г. Інститут втручання у приватне життя шляхом аудіо-відеоконтролю. *Право і безпека*. 2012. №5. С.190-194.

144. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: навчально-практичний посібник /Б.І.Бараненко, О.В.Бочковий, К.А.Гусева та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О.Дідоренко. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2014. 416с.

145. Уваров В.Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: монографія / за заг. ред. доктора юрид. наук В.М.Тертишника. Дніпропетровськ. 2012. 268с.

146. Уваров В.Г. Негласні слідчі дії за новим КПК України. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «*Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*»: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). К.: «Хай-Тек Прес», 2013. С.266-269.

147. Уваров В.Г. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С.266-270.

148. Лисяк Ю.В. Аудіо-, відеоконтроль як різновид втручання в приватне спілкування під час здійснення негласних слідчих дій у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 6-1. Том 4. С.77-78.

149. Сердюк А. Місце аудіо-, відеоконтролю особи та аудіо-, відеоконтролю місця у системі негласних слідчих (розшукових) дій. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №10. С. 166-172.

150. Лисяк Ю.В. Аудіо- та відеоконтроль як різновиди втручання в приватне спілкування під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип.70. С.335-339.

151. Сафронюк Р., Лазаренко В. Деякі аспекти здійснення нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник прокуратури*. 2013. №10. С.100-103.

152. Проект Кримінального процесуального кодексу України (з порівняльними таблицями). Розроблений Робочою групою при Президентові України. Закон і Бізнес. 25 червня 2011. №26.

153. Петрухин И.Л. Личная жизнь: пределы вмешательства. М.: Юрид. лит., 1989. 192с.

154. Лисюк Ю.В. Накладення арешту на кореспонденцію як різновид втручання в приватне спілкування під час здійснення слідчих дій у кримінальному провадженні. *Право і державне управління*. 2013. №2. С.69-72.

155. Кримінальне процесуальне право України: навчальний посібник. К.: Юстініан, 2014. 573с.

156. Сергєєва Д.Б. Поняття та види негласних слідчих (розшукових) дій за новим КПК України. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «*Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики*»: Тези доповідей (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). К.: «Хай-Тек Прес», 2013. С.227-230.

157. Шум В.В. Накладення арешту на кореспонденцію у кримінальному провадженні України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20с.

158. Маскалюк І.І. Проведення огляду і виїмки кореспонденції. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10-11 черв. 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С.119-122.

159. Уваров В.Г. Зняття інформації з телекомунікаційних мереж. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Том 1. №2. С.121-124.
160. Хараберюш О.І. Використання систем мобільного зв'язку щодо протидії контрабанді. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип.1. Том. 3. С.208-211.
161. Решение Европейского суда по правам человека в деле «Быков против России» URL: <https://roseurosud.org/r/st-6/st-6a-2/postanovlenie-espch-bykov-protiv-rossii>.
162. Єськов С.В. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як різновид втручання у приватне спілкування: системно-структурний аналіз. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 26 (65). 2013. №1. С.199-204.
163. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій: метод. реком.[Никифорчук Д.Й, Чернявський С.С., Татаров О.Ю., Василичук В.І., Александренко О.В., Вознюк А.А., Калиновський О.В., Косиця О.О., Мірковець Д.М., Чурікова І.В., Тарасенко О.С., Дарага Р.Д., Копилов А.М.]. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. 112с.
164. Меживой О.В. Зняття інформації з мереж телекомунікацій у сучасному кримінальному провадженні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. №5. С.148-159.
165. Сергєєва Д. Проблемні аспекти використання результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як доказів у кримінальному провадженні. *Право України*. 2014. №11. С.209-218.
166. Маскалюк І.І. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як різновид втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 4. С.254-258.
167. Самбор М. Договір про надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку: до постановки проблеми. *Право України*. 2012. №7. С.175-183.

168. Самбор М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та встановленням місцезнаходження радіоелектронного засобу: підстави для проведення та умови гарантування прав і свобод людини та громадянина як споживача послуг рухомого (мобільного) зв'язку. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Юридичні науки». 2013. №1 (4). С.74-81.

169. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 липня 2013 р. №223-558/0/4-13. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи* / відп. ред. В.С.Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.174-184.

170. Чуб А.В. Тимчасовий доступ до речей та документів як захід забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2017. 20с.

171. Цюприк І. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми та шляхи їх вирішення. *Юридичний вісник України*. 2015. №14. С.6-7.

172. Чернявський С.С., Фінагєєв В.О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С.179-185.

173. Климчук М.П. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С.185-189.

174. Заходи забезпечення кримінального провадження: наук. – практ. посіб. / [Богатирьова О.І., Галай А.О., Гладун О.З. та ін.]; за заг. ред. доктора

юридичних наук, професора В.Т.Маляренко. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 310с.

175. Сліпченко В. Тимчасовий доступ до речей і документів: проблеми застосування. *Право України*. 2013. №11. С.233-241.

176. Використання інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, їх транспортних телекомунікаційних мережах, під час розслідування злочинів: метод. рек. [С.С.Чернявський, О.Ю.Татаров, Д.О.Алексєєва-Процюк та ін.]. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 70с.

177. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.

178. Алонцева Е.Ю. Полномочия следователя по производству следственных действий, выполняемых с разрешения суда. Науч.-практич. пособие. М.: Издательство «Юрлитинформ», 2008. 160с.

179. Ковтун Н.Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России: монография. Н.Новгород: Нижегородская правовая академия, 2002. 331с.

180. Головенков П., Спица Н. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия. Научно-практический комментарий и перевод текста закона. Potsdam. 2012. 404с.

181. Уваров В.Г. Зняття інформації з технічних каналів зв'язку: досвід зарубіжжя та вітчизняні процесуальні проблеми. *Проблеми застосування заходів кримінально-процесуального примусу під час досудового розслідування*: матер. круглого столу (Дніпропетровськ, 25 листоп. 2011р.). Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С.188-190.

182. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729#pos=173.

183. Махов В.Н., Пешков М.А. Уголовный процесс США (досудебные стадии). Учебное пособие. М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998. 208 с.
184. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/.
185. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852.
186. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Узбекистан URL: http://lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=111463.
187. Михальчук Т.В. Використання інформації, отриманої телекомунікаційним шляхом, у розслідуванні злочинів: дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2010. 223с.
188. Басиста І.В. Окремі питання зняття інформації з електронних інформаційних систем. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/7984>.
189. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №31. Ст.286.
190. Лисюк Ю.В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем як різновид втручання в приватне спілкування під час здійснення негласних слідчих дій у кримінальному провадженні. *Право і безпека*. 2013. №3. С.81-85.
191. Луцик В.В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vchfo_2014_4_25.pdf.
192. Егорышев А.С. Криминалистический анализ неправомерного доступа к компьютерной информации. Южноуральские криминалистические

чтения. Межвузовский сборник научных трудов. Вып.9. Уфа, 2001. С.156-165.

193. Мужилівський А.А. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та зняття інформації з електронних інформаційних систем як різновиди негласних слідчих (розшукових) дій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. №2. С.342-345.

194. Зембра Є.Є. Небезпека хакерства на сучасному етапі розвитку комп'ютерних технологій. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання», м. Острог, 16-27 листопада 2012 року. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. С.213-216.

195. Оперативно-розшукова компаритівстика: посібник /О.М.Бандурка, М.М.Перепелиця, О.В.Манжай та ін. Харків: Золота миля, 2013. 352с.

196. Уваров В.Г. Зняття інформації з електронних інформаційних систем: новели КПК України та євростандарти. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. №4 (59). Ч.1. С.171-177.

197. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. №62. Ст.2509.

198. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13 квітня 2012 р. *Офіційний вісник України*. 2012. №37. Ст.1371.

199. Яновська О.Г. Правові гарантії діяльності адвоката-захисника в кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». К., 1997. 19с.

200. Гловацький І.Ю. Діяльність адвоката-захисника у кримінальному процесі: навч. посібник. К.: Атіка, 2003. 352с.

201. Жуковська О., Бузаджи К. Професійні права адвокатів у контексті Європейської конвенції з прав людини: практика Європейського суду та українські реалії. *Адвокат*. 2005. №5. С.15-23.
202. Баранник Р. Дотримання принципу свободи від самовикриття під час провадження слідчих дій. *Право України*. 2004. №7. С.125-128.
203. Гомиен Д. Путеводитель по Европейской конвенции о защите прав человека. Страсбург: Совет Европы, 1994. 147с.
204. Кипнис Н.М. Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве. М.: Городец, 1995. 134с.
205. Король В.В. Засада гласності кримінального судочинства України: поняття, зміст, підстави обмеження. Івано-Франківськ: Плай, 2003. 221с.
206. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23 квітня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №25. Ст.283.
207. Каткова Т.В. Процессуально-правовые аспекты тайны исповеди: Збірник тез наукових доповідей III Міжнародної наукової конференції «компаративістські читання» / за ред. Ю.С.Шемшученко, О.К.Маріна, І.С.Грищенко; упор. О.В.Кресін, І.М.Ситар. К.: Львів: ЛьвДУВС, 2011. С.252-254.
208. Колесник В.А. Втручання в приватне спілкування і забезпечення прав особи під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Академії адвокатури України*. 2014. Том 11. Число 3. С.37-44.
209. Кучинська О.П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2013. 288с.
210. Кучинська О.П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 37с.

211. Удалова Л.Д., Панчук О.В. Надання свідку правової допомоги у кримінальному процесі: монографія. К.: КНТ, 2014. 160с.

212. Маскалюк І.І. Заборона втручання у приватне спілкування. *Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21-22 жовт. 2016 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С.120-122.

213. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації: Закон України від 18 лютого 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №11. Ст.127.

214. Дубівка І.В. Діяльність адвоката в стадії досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К. 2017. 21с.

215. Савицька С.Л. Кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката: дис. ...на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К. 2013. 199с.

216. Савицька С.Л. Кримінально-процесуальні гарантії діяльності адвоката: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К. 2013. 18с.

217. Гончаренко С. Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини. *Адвокат*. 2005. №7. С.31-41.

218. Варфоломеева Т.В., Гончаренко С.В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адвокатуру». Законодавство про

адвокатуру та адвокатську діяльність: Зб. нормат. актів; Коментар / Академія адвокатури України. К.: Юрінком Інтер, 2003. 432с.

219. Прослушивание телефонов в международном праве и законодательстве одиннадцати европейских стран / Харьковская правозащитная группа; Сост. Е.Е.Захаров. Харьков: Фолио, 1999. 152с.

220. Жуковська О.Л. Професійні права адвокатів у контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Адвокат*. 2002. №6. С.19-22.

221. Головки Л.В., Гуценко К.Ф., Филимонов В.А. Уголовный процесс западных государств [учеб. пособ.]. – 2-е изд., доп. и испр. М.: Зеркало, 2001. 528с.

222. Єськов С.В. Втручання у приватне спілкування: вітчизняний досвід регламентації у світлі резолюцій, конвенцій та стандартів Організації Об'єднаних Націй. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. №2. С.107-113.

223. Супрунова О.В. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини як учасник кримінально-процесуальних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2013. 19с.

224. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №10. С.161-166.

225. Маскалюк І.І. Деякі загальні положення про втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. №1. С.218-225.

226. Удалова Л.Д., Савицький Д.О., Рожнова В.В., Ільєва Т.Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 176с.

227. Маскалюк І.І. Аудіо-, відеоконтроль особи як різновид втручання у приватне спілкування. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. №2. С.209-216.

228. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ ГПУ від 19 грудня 2012 р. №4 гн. *Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: коментарі, роз'яснення, документи* / відп. ред. В.С.Ковальський. К.: Юрінком Інтер, 2013. С.221-233.

229. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України №570 від 6 липня 2017р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

230. Левицький О.А. Організаційно-правові основи санкціонування НСРД та зняття інформації з каналів зв'язку. Докази в кримінальному провадженні. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-праксиологічний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ* / матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С.136-137.

231. Аріт К.В. Судовий контроль за дотриманням прав і свобод людини на стадії досудового розслідування за новим КПК України. *Актуальні проблеми застосування нового Кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) /МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С.157-163.

232. Басиста І.В. Прийняття і виконання процесуальних рішень слідчого на стадії досудового розслідування: теоретичні і практичні проблеми: монографія. Львів. ЛьвДУВС, 2013. 600с.

233. Стефанів Н. Дотримання прав особи при надані дозволу на втручання в кримінальне спілкування: практика Європейського суду з прав людини. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 1. С.32-38.

234. Єськов С.В. Судовий дозвіл на втручання у приватне спілкування як гарантія захисту від необґрунтованого обмеження прав громадян у кримінальному судочинстві. URL: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48695/>.

235. Шум В.В. Забезпечення оперативності при накладенні арешту на кореспонденцію. *Форум права*. 2012. №4. С.1086-1091/ URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/FP_index.htm_2012_4_182.pdf.

236. Бондюк А.Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» К., 2017. 19с.

237. Маскалюк І.І. Окремі аспекти накладення арешту на кореспонденцію. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія ПРАВО. Випуск 29. Частина 2. Том 2. С.121-124.

238. Удалова Л.Д., Білоус О.В. Засада недоторканності житла чи іншого володіння особи у досудовому кримінальному провадженні. К.: КНТ, 2015. 180с.

239. Попелюшко В.О. Функції слідчого судді у кримінальному провадженні. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Малиновські читання»*, м. Острог, 15-16 листопада 2013 року. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. С.294-298.

240. Шерудило В.О. Судовий контроль під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних з втручанням у приватне спілкування. *Право і суспільство*. 2018. №3. Частина 2. С.310-315.

241. Косов В.В. Суб'єкти судово-контрольного провадження на досудових стадіях кримінального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та

криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2012. 20с.

242. Городовенко В.В. Слідчий суддя як суб'єкт надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.21-23.

243. Тракало Р.І. Судовий контроль за дотриманням права на повагу до приватного життя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2014. 20с.

244. Єськов С.В. Еволюція судового контролю за законністю й обґрунтованістю втручання у приватне спілкування в новому КПК України. *Кримінальне провадження: новації процесуальної теорії та криміналістичної практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2013 року, м. Сімферополь-Алушта / відпов. ред. М.А.Михайлов, Т.В.Омельченко; Таврійський нац. ун-т імені В.І.Вернадського. Сімферополь: ДІАЙПІ, 2013. С.61-62.

245. Кучинська О.П., Фулей Т.І., Бараннік Р.В. Принципи кримінального провадження у світлі практики Європейського суду з прав людини: монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 228с.

246. Рішення Європейського Суду з прав людини від 2 листопада 2006 р. у справі «Волохи проти України» (справа щодо гарантій прав людини при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, які обмежують право на таємницю кореспонденції). *Вісник Верховного Суду України*. 2008. №4. С.32-33.

247. Шило О.Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України: автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Харків, 2011. 38с.

248. Савляк И.И. Вмешательство в частное общение по УПК Украины. *Право и политика*. 2016. №4. С.181-186.

249. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України від 8 квітня 2008р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

250. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному провадженні: [монографія]. К.: Центр учбової літератури, 2016. 340с.

251. Макаров М.А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи: дис. ...на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2018. 523с.

252. Шевченко В.М. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як оперативно-розшуковий захід, який проводиться при розслідуванні та розкритті антикорупційних діянь в органах судової влади України. *Часопис Київського університету права*. 2013. №3. С.336-338.

253. Молдован А.В., Савченко В.А., Садова Т.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, США [навч. посіб.]. К.: Алерта, 2014. 334с.

254. Христов О.Л., Христова Ю.В. Відповідність негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді вимогам Конституції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С.545-546.

255. Галаган В., Калачова О. Діяльність прокурора щодо забезпечення законності накладення арешту на кореспонденцію. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. №3. С.58-66.

256. Динник О.М. Накладення арешту на кореспонденцію в кримінальному провадженні. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 18 травня 2018 р. у м. Чернігів: зб. наукових праць / ГО «Європейська наукова платформа». Обухів: Друкарня «Друкарик» (ФОП Гуляєва В.М.). 2018. Том 2. С.62-64.

257. Кримінальний процес: підручник / За заг. ред. В.В.Коваленка, Л.Д.Удалової, Д.П.Письменного. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 544с.

258. Багрій М.В. Судовий контроль за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій: окремі аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 35. Частина I. Том 3. С.86-89.

259. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12 серпня 2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №39. Ст.208.

260. Інструкція про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: затверджена наказом МВС, ГПУ, СБУ від 26 серпня 2014 року №872/88/537. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1038-14>.

261. Баганець О. Нова-стара Конституція. Роздуми над проектом Основного Закону України, презентованим Конституційною комісією в червні цього року. *Юридичний вісник України*. 2015. №29. С.6.

262. Бабиц А. Полномочия прокурора по надзору за соблюдением законов при расследовании преступлений, совершенных в Вооруженных Силах Украины. *Закон и жизнь*. №5/2. С.3-6.

263. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №28. Ст.250.

264. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16 березня 2000 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №23. Ст.176.

265. Маскалюк І.І. Прийняття прокурором рішення про втручання у приватне спілкування в районі проведення АТО. *Публічне адміністрування в сфері органів внутрішніх справ*: матеріали круглого столу. Збірник наукових праць (Київ, 14 травня 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С.227-229.

266. Паршутін А.Б. Фундаментальні засади втручання у приватне спілкування. *Право і суспільство*. 2018. №3. Частина 2. С.282-287.

267. Багрій М., Луцик В. Деякі проблеми законодавчого регулювання проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Право України*. 2017. №12. С.39-48.

268. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми впровадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України*. 2013. № 1. С. 270-276.

269. Бенюк Н.А. Деякі проблемні аспекти законодавчої регламентації негласних слідчих (розшукових) дій. *Закарпатські правові читання*. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (25-27 квітня 2014 р.) м. Ужгород / Ужгородський національний університет; за заг. ред. В.І.Смоланки, М.В.Оніщука, Я.В.Лазура, О.Я.Рогача, І.М.Полюжина. Ужгород: Видавництво Уж. НУ «Говерла», 2014. Т.2. С.331-335.

270. Юрчишин В.М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. Чернівці: «Видавничий Дім «РОДОВІД», 2013. 308 с.

271. Комарницька О., Карчевич М. Органи слідства: реформування як вимога часу. *Юридичний вісник України*. 2015. № 13. С. 12-13.

272. Цуцкірідзе М., Старенький О. Використання негласних слідчих (розшукових) дій як засоби доказування у кримінальному провадженні на досудовому розслідуванні. *Право України*. 2015. № 1 С. 152-161.

273. Погорецький М.А. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у доказуванні. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції *«Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»*: Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18-19 квітня 2013 року). К.: «Хай-Тек Прес», 2013. С. 187-192.

274. Давидова Д.В. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні. *Оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес: теоретико-практичний дискурс щодо їх співвідношення в умовах реформування органів внутрішніх справ* / матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2015 року. Одеса: ОДУВС, 2015. С.123-124.

275. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: організаційно-правові та криміналістичні основи: наук.-практ. посіб. / ред. кол.: І.М.Коз'яков, В.М.Маляренко, Г.П.Середа, Є.Д.Скулиш, О.Н.Ярмиш. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 750с.

276. Глушков В.О., Білінчак О.А. Використання результатів аудіоконтролю особи у кримінальному провадженні. *Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка)*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков В.Д., 2013. С.115-118.

277. Полярська К.І. До питання про аудіоконтроль особи як негласну слідчу (розшукову) дію. *Юридична наука: виклики сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 8-9 серпня 2014 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права». 2014. С.95-97.

278. Скулиш Є.Д. Актуалізація проблеми використання у кримінальному провадженні результатів негласних слідчих (розшукових) дій.

Докази і доказування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (до 75-річчя з дня народження доктора юридичних наук, професора Михайла Макаровича Михеєнка): матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 6-7 грудня 2012 р., м. Київ. Х.: Видавець Строков В.Д., 2013. С.63-68.

279. Луцик В.В., Багрій М.В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 308с.

280. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: постанова Кабінету Міністрів України №1104 від 19 листопада 2012 р. «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України». *Офіційний вісник України*. 2012. №91. Ст.3697.

281. Шехавцов Р.М. Функціональне призначення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: м-ли Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 5 жовт. 2012 р.) / МВС України; Харк. нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. Х.: ХНУВС, 2012. С.592-595.

282. Сергєєва Д. Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для отримання окремих видів доказів у кримінальному провадженні: проблемні питання. *Право України*. 2017. №12. С.49-61.

283. Татаров О. Особливості застосування деяких нових інститутів кримінального процесуального законодавства України. *Право України*. 2013. №11. С.63-70.

284. Мухін В., Штанько А. Державне вручання у приватне спілкування: процесуальні аспекти. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. №1. С.90-97.

285. У справі за конституційним поданням СБУ щодо офіційного тлумачення положення ч.3 ст.62 Конституції України (справа №1-31/2011): Рішення Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 р. №12-рп/2011. *Офіційний вісник України*. 2011. №84. Ст.3091.

286. Іващенко О.В. Інформування учасників кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Одеса, 2013. 20с.

287. Удовенко Ж.В. Дотримання прав і свобод людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С.76-78.

288. Шевчук О.Ю. Гарантії законності під час здійснення ОРД та негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С.240-243.

289. Аркуша Л.І. Щодо підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С.187-192.

290. Омельченко А.С. Загальні положення про негласні слідчі (розшукові) дії (огляд нового законодавства). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2012. №4. С.205-211.

291. Бондаренко А.О. Проблемні питання гарантій забезпечення конституційних прав і свобод особи при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Наука та освіта: ключові питання сучасності*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 18 травня 2018 року у м.

Чернігів: зб. наукових праць / ГО «Європейська наукова платформа». Обухів: Друкарня «Друкарник» (ФОП Гуляєва В.М.). 2018. Том 4. С.39-41.

292. Мінченко С.І. Теоретико-правові засади забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності оперативних підрозділів МВС України: монографія. К.: ТОВ «НВП «ІНТЕРСЕРВІС», 2012. 348с.

293. Сергатий М.О. Деякі проблемні питання впровадження негласних слідчих (розшукових) дій за новим КПК України. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки*: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М.Огаренка та ін. Запоріжжя: КПУ, 2013. С.93-95.

294. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 грудня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. №1. Ст.1.

295. Петришин О.В. Конституція України. Науково-практичний коментар. URL: <http://yport.inf.ua/stattya-kojnomu-garantuetsya-taemnitsya-47981.html/>

296. Удалова Л.Д., Рожнова В.В. Кримінальний процес у питаннях і відповідях. Київ. 2016. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kkp/Krym_protsepytannia_vidpov_2016.pdf

297. Лук'янчиков Є.Д., Лук'янчиков Б.Є. Зняття інформації з каналів зв'язку – засіб формування судових доказів. Матеріали I-го Міжнародного науково-практичного семінару. Острог. 2012. URL: http://vuzlib.com.ua/articles/book/3420-Znjattja_%D1%96nforma%D1%81%D1%96%D1%97_z_kana/1.html.

298. Захист прав і свобод людини та карний процес. URL: http://www.0zd.ru/gosudarstvo_i_pravo/zaxist_prav_i_svobod_lyudini_ta_karnij.html.

299. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. URL: http://moepravo.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0007.html.
300. Климчук М.М. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження. URL: <http://www.pravnik.info/2013-12-27-15-13-14/365-timchasovij-dostup-do-rechej-i-dokumentiv-yak-zaxid-zabezpechennya-kriminalnogo-provazhennya.html>.
301. Луцик В. В. Зняття інформації з електронних інформаційних систем. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/37519/%CB>.
302. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. URL: https://pidruchniki.com/1709042458427/pravo/vtruchannya_privatne_spilkuvannya.
303. Заборона втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом. URL: <http://diplomukr.com.ua/news/2016/01/17/7952>.
304. Організаційні та процесуальні аспекти діяльності прокурора при погодженні клопотання на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. URL: https://revolution.allbest.ru/law/00855311_0.html.
305. Практикум з негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: навчально-методичний посібник. Харків. 2016. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2016/NMP_164.pdf.
306. Пропонується врегулювати порядок розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих дій. URL: <http://loyer.com.ua/uk/proponuyetsya-vregulyuvati-poryadok-rozglyadu-klopotan-pro-nadannya-dozvolu-na-provedennya-neglasnih-slidchih-dij>.
307. Втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим заборонене. URL: <https://infopedia.su/9x546e.html>.
308. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://document.ua/kriminalnii-procesualnii-kodeks-ukrayini-doc97699.html>.
309. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. URL:

<http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-13-14/280-neglasni-slidchi-rozshukovi-di%D1%97-problemi-provadžhennya-ta-vikoristannya-rezultativ-u-dokazuvanni.html>.

310. Мухін В., Штанько А. Державне втручання у приватне спілкування: процесуальні аспекти. URL: <http://www.pravoznaves.com.ua/period/article/33034/%D0%92>.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

для опитування слідчих, прокурорів, суддів, слідчих суддів щодо реалізації таємниці спілкування як засади кримінального провадження

На кафедрі кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ проводиться дослідження питання про таємницю спілкування як засаду кримінального провадження. З метою його вивчення просимо Вас відповісти на питання, що містяться у даній анкеті. Це дозволить досягти більш достовірних результатів в дослідженні окремих проблем дисертації.

Анкета носить анонімний характер, її дані будуть використані для узагальнення у наукових цілях. Від Ваших відповідей в значній мірі буде залежати достовірність результатів дослідження. Тому просимо Вас з усією можливою дбайливістю віднестись до заповнення анкети. Необхідно відповісти на кожне питання, підкреслюючи потрібний варіант відповіді, а у деяких випадках заповнити текстову частину. В останньому випадку просимо Вас дати точну, розгорнуту і аргументовану відповідь.

Ви працюєте:

а) слідчим; б) прокурором; в) суддею (слідчим суддею)

Стаж практичної роботи: а) до 3 років; б) від 3 до 10 років; в) понад 10 років

1. У ч.1 ст.14 КПК передбачено, що окрім таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, також гарантується таємниця інших форм спілкування. Як Ви вважаєте, що можна віднести до інших форм спілкування?

2. Чи буде посилено боротьбу з сепаратизмом, якщо дозволити проведення НСРД, визначених ст.ст.260, 261, 263, 264 КПК, у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, які передбачені ч.ч.2, 3 ст.109, ч.1 ст.110, ч.1 ст.110-2 КК?

- Так

- Ні

3. Чи поділяєте Ви думку, що допустимим може бути визнано тільки втручання у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним?

- Так

- Ні

4. Як Ви вважаєте, чи слід ст.14 КПК доповнити нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов?

- Так

- Ні

5. На Ваш погляд, чи слід надати слідчому судді місцевого суду повноваження розглядати клопотання слідчого, прокурора про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем?

- Так

- Ні

6. Чи поділяєте Ви пропозицію доповнити ч.5 ст.258 КПК положенням, що забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє, а також у приватне спілкування адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні?

- Так

- Ні

Дякуємо вам за допомогу у проведенні дослідження!

РЕЗУЛЬТАТИ**анкетування слідчих, прокурорів, суддів, слідчих суддів**

(проводилося з листопада 2015 р. до травня 2018 р.)

Загальна частина опитаних респондентів – 406 осіб. З них працюють

1. Слідчі – 285; 2. Судді (слідчі судді) – 66; 4. Прокурори – 55.

Стаж практичної роботи

1. Слідчі – а) до трьох років – 48 %; б) від 3 до 10 років – 34 %; в) понад 10 років – 18 %.

2. Судді (слідчі судді) – а) до трьох років – 37 %; б) від 3 до 10 років – 36 %; в) понад 10 років – 27%.

3. Прокурори – а) до трьох років – 28%; б) від 3 до 10 років – 48 %; в) понад 10 років – 24 %.

Питання до анкетованих осіб:

У ч.1 ст.14 КПК передбачено, що окрім таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, також гарантується таємниця інших форм спілкування. Як Ви вважаєте, що можна віднести до інших форм спілкування?

88 % респондентів вважають, що до інших форм спілкування відноситься інтернет-зв'язок

2. Чи буде посилено боротьбу з сепаратизмом, якщо дозволити проведення НСРД, визначених ст.ст.260, 261, 263, 264 КПК, у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, які передбачені ч.ч.2, 3 ст.109, ч.1 ст.110, ч.1 ст.110-2 КК?

а) так – 96% б) ні - 4 %

3. Чи поділяєте Ви думку, що допустимим може бути визнано тільки втручання у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним?

а) так – 92 % б) ні - 8 %

4. Як Ви вважаєте, чи слід ст.14 КПК доповнити нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов?

а) так – 97 % б) ні - 3 %

5. На Ваш погляд, чи слід надати слідчому судді місцевого суду повноваження розглядати клопотання слідчого, прокурора про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем?

а) так – 88 % б) ні – 12 %

6. Чи поділяєте Ви пропозицію доповнити ч.5 ст.258 КПК положенням, що забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє, а також у приватне спілкування адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні?

а) так - 87 % б) ні – 13 %

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА**за результатами проведеного анкетування слідчих, прокурорів, суддів,
слідчих суддів**

Узагальнивши отримані дані, можна зробити наступні висновки. 88 % респондентів вважають, що до інших форм спілкування відноситься інтернет-зв'язок.

96 % практичних працівників дотримуються думки, що буде посилено боротьбу з сепаратизмом, якщо дозволити проведення НСРД, визначених ст.ст.260, 261, 263, 264 КПК, у кримінальному провадженні щодо злочинів середньої тяжкості, які передбачені ч.ч.2, 3 ст.109, ч.1 ст.110, ч.1 ст.110-2 КК.

Що стосується питання, чи допустимим може бути визнано тільки втручання у приватне спілкування підозрюваного з іншими особами та інших осіб з підозрюваним, 92 % респондентів вважає, що так.

97 % із опитаних висловились за доцільність доповнення ст.14 КПК нормою, що у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов.

Респонденти (88 %) вважають, що слід надати слідчому судді місцевого суду повноваження розглядатися клопотання слідчого, прокурора про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем.

З питання, чи поділяєте Ви пропозицію доповнити ч.5 ст.258 КПК положенням, що забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, права та законні інтереси яких він представляє, а також у приватне спілкування адвоката зі свідком, якому він надає правову допомогу у кримінальному провадженні, 87 % практичних працівників дали позитивну відповідь.

АНКЕТА**вивчення матеріалів кримінальних проваджень**

1. Прийнято судові рішення про дозвіл на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд і виїмка кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем _____

2. Щодо яких осіб слідчий суддя приймав рішення про надання дозволу на проведення: аудіо-, відеоконтролю особи; арешт, огляд і виїмку кореспонденції; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем _____

3. Якими найбільш поширеними є недоліки клопотань слідчих про надання дозволу на проведення НСРД, які є різновидами втручання у приватне спілкування _____

УЗАГАЛЬНЕННЯ

результатів вивчення матеріалів кримінальних проваджень

Вивчено 354 матеріалів кримінальних проваджень

1. Прийнято судові рішення про дозвіл на проведення: аудіо-, відеоконтролю особи – 16 кримінальних проваджень (5%); арешт, огляд і виїмку поштово-телеграфної кореспонденції – 22 (6%); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – 34 (10%); зняття інформації з електронних інформаційних систем – 18 (5%).

2. За результатами розгляду клопотань слідчого, погодженого з прокурором, про проведення НСРД, слідчим суддею приймалось рішення про надання дозволу на втручання у приватне спілкування: підозрюваного з іншими особами, а також інших осіб з підозрюваним – 90 кримінальних проваджень (100 %).

3. Слідчі подають на розгляд слідчого судді клопотання про дозвіл на проведення НСРД за відсутності фактичних даних про те, що: особа є підозрюваною у вчиненні злочину, контактує з підозрюваним чи володіє інформацією про злочин та особу, яка його вчинила – 12 кримінальних проваджень (3%); отримати інформацію про підозрювану особу в іншій спосіб неможливо – 6 кримінальних проваджень (2%).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Маскалюк І. І. Аудіо-, відеоконтроль особи як різновид втручання у приватне спілкування. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 209-216.

2. Маскалюк І. І. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, як різновид втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 4. С. 254-258.

3. Маскалюк І. І. Окремі аспекти накладення арешту на кореспонденцію. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Серія ПРАВО. Випуск 29. Частина 2. Том 2. С. 121-124.

4. Маскалюк І. І. Деякі загальні положення про втручання у приватне спілкування. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2015. № 1. С. 218-225.

5. Савляк И. И. Вмешательство в частное общение по УПК Украины. *Право и политика*. 2016. № 4. С. 181-186.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Маскалюк І.І. Прийняття прокурором рішення про втручання у приватне спілкування у районі проведення АТО. *Публічне адміністрування в сфері органів внутрішніх справ*: матеріали круглого столу. Збірник наукових праць (Київ, 14 травня 2015 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 227-229.

7. Маскалюк І.І. Проведення огляду і виїмки кореспонденції. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 10-11 черв. 2016 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. С. 119-122.

8. Маскалюк І.І. Заборона втручання у приватне спілкування. *Пріоритетні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21-22 жовт. 2016 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2016. С.121-122.

Акти впровадження

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ 22/462-1-15„ 2 ” Вересня 2016 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Маскалюк Інни Ігорівни

Інформуємо, що наукові положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ України Маскалюк Інни Ігорівни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою: «Тасмниця спілкування як засада кримінального провадження» були подані у вигляді обґрунтованих пропозицій до Кримінального процесуального кодексу України.

Вважаємо, що положення дисертаційного дослідження Маскалюк Інни Ігорівни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук є актуальними, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичне значення та характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані Інститутом законодавства Верховної Ради України у процесі вдосконалення чинного законодавства України.

Директор,
член-кореспондент
НАН України

О.Л.Копиленко

ЗАТВЕРДЖУЮЗаступник начальника
Головного управління Національної
поліції в Закарпатській області**В.І. Улинець**

«22» 05 2018 р.

АКТ**впровадження у практичну діяльність слідчих підрозділів матеріалів
дисертаційного дослідження Савляк Інни Ігорівни на тему: «Таємниця
спілкування як засада кримінального провадження»**

Комісія у складі: заступника начальника слідчого управління Головного управління Національної поліції в Закарпатській області Маги В.В., заступника начальника слідчого управління Головного управління Національної поліції в Закарпатській області Пукмана В.О., начальника відділу слідчого управління Головного управління Національної поліції в Закарпатській області Зубака В.В., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Савляк Інни Ігорівни на тему : «Таємниця спілкування як засада кримінального провадження» можуть використовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Заступник начальника слідчого управління
ГУНП в Закарпатській області

В.В. Мага

Заступник начальника слідчого управління
ГУНП в Закарпатській області

В.О. Пукман

Начальник відділу слідчого управління
ГУНП в Закарпатській області

В.В. Зубака

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
Ужгородський національний університет
Юридичний факультет**

Україна, 88000, м. Ужгород, вулиця Капітульна, 26.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан юридичного факультету
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
проф. Лазур Я.В.

« 28 » вересня 2017 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**Результатів дисертаційного дослідження Савляк Інни Ігорівни на тему
«Таємниця спілкування як засада кримінального провадження» у
навчальний процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
за спеціальністю 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., доц. Ступника Я.В., доцента кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н. Мацоли А.А. та старшого викладача кафедри кримінального права та процесу Вишневської М.М. склали даний акт про те, що окремі наукові положення дисертаційного дослідження Савляк Інни Ігорівни на тему: «Таємниця спілкування як засада кримінального провадження», є цілком обґрунтованими, мають належний науковий рівень та вагоме практичне значення для використання у навчальному процесі кафедри кримінального права і процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет» при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальний процес України» та «Криміналістика», підготовці підручників, навчальних та навчально-методичних посібників із зазначених дисциплін.

Завідувач кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н., доц.

Доцент кафедри кримінального права та процесу, к.ю.н.

Старший викладач кафедри кримінального права та процесу

Ступник Я.В.

Мацола А.А.

Вишневська М.М.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
професор,
заслужений юрист України

С.Д. Гусарєв

01.06. 2018 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертації здобувача Національної академії внутрішніх справ Савляк Інни Ігорівни на тему: «Таємниця спілкування як засада кримінального провадження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: заступника директора Інституту післядипломної освіти, кандидата юридичних наук, доцента Савицького Д.О. (голова комісії), завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента Рожнової В.В., професора кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента Пяковського В.В., склала цей акт про те, що результати дисертації Савляк І.І. на тему: «Таємниця спілкування як засада кримінального провадження» впроваджені у освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Савляк І.І. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема у системі професійної освіти слідчих і прокурорів, при написанні глав «Засади кримінального провадження» та «Втручання у приватне спілкування» підручників і навчальних посібників з навчальної дисципліни «Кримінальний процес».

Голова комісії:
кандидат юридичних наук, доцент

Д.О. Савицький

Члени комісії:
кандидат юридичних наук, доцент

В.В. Рожнова

кандидат юридичних наук, доцент

В.В. Пяковський